

MOKSLO LIETUVA

2006 m. lapkričio 23–gruodžio 6 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 20(354)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Lietuvos energetikos institutui – 50 metų. Jo istorija prasidėjo 1956 m. rugsėjo 5 d., kai Lietuvos mokslų akademijos Fizikos-technikos institutas buvo reorganizuotas į Fizikos ir matematikos, Statybos ir architektūros bei Energetikos ir elektrotechnikos institutus. Pastarasis 1967 m. pakeitė pavadinimą į Fizikinių-techninių energetikos problemų institutą, kuriame vyravo šiluminės fizikos ir hidrodinamikos mokslinių tyrimų darbai. 1992 m. institutas dar kartą pakeitė pavadinimą – į Lietuvos energetikos institutą. Dabar jame tęsiami fundamentiniai šiluminės fizikos, degimo procesų branduolinių reaktorių termohidraulikos, medžiagų mokslo, metrologijos, hidrologijos darbai, vis labiau plečiami vandenilio energetikos tyrimai, tačiau svarbiausi darbai skirti Lietuvos energetikos plėtojimui, tobulinimui, saugumo užtikrinimui ir patikimumo didinimui.

Žemėje kurs gabalėlį žvaigždės

Lietuvos energetikos instituto direktorius prof. Eugenijus Ušpuras trumpame jubiliejiname pranešime teigė, kad nuo 2002 m. institutas uždirba 60 proc. lėšų iš pramonės ir ūkio subjektų pagal tarptautines sutartis, jiems atlikdamas užsakomuosius tyrimus, o 40 proc. lėšų gauna kaip valstybės subsidiją moksliniams tyrimams atlikti. Taigi institutas gyvena ne vien iš Ignalinos AE užsakymų, kaip kartais manoma, nes iš kitų šalies įmonių lėšų gauna daugiau, negu iš AE. Tarp užsakovų yra *Achema*, *Mažeikių nafta* ir kitos įmonės.

Vienas iš paskutinių bendradarbiavimo su Ignalinos AE pavyzdžių: sukurta technologija, kuri naudojama pervežant branduolinį kurą iš uždaryto Pirmojo reaktoriaus į veikiantį Antrąjį. Projekto įgyvendinimas padeda sutaupyti šimtus milijonų litų, nes kuo daugiau kuro bus naudojama iš Pirmojo reaktoriaus, tuo mažiau

reikės pirkti naujo, laidoti radioaktyviųjų atliekų. Laidojimo išlaidos bene tris kartus didesnės už kuro kainą. Vadinasi, projektas taip pat didina energetinį saugumą.

Šiais metais Lietuvos energetikos institutas pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Europos Komisijos Jungtinių tyrimų centro Energetikos institutu. Tai dar vienas tarptautinio pripažinimo įrodymas. Vertinant pagal projektus, kurie vykdomi dalyvaujant ES Penktojoje ir Šeštojoje bendrojoje programoje, Lietuvos energetikos institutas mūsų šalyje, ko gero, neturi konkurentų. Antai jaunas mokslininkas Darius Milčius, dirbantis vandenilio energetikos tyrimų srityje, dalyvauja net keturiuose Šeštosios bendrosios programos projektuose.

Institutą globos deivė Elektra

Lapkričio 10 d., minint Lietuvos energetikos instituto 50-ąsias veiklos metines, savo sveikinimus institutui perdavė Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Gediminas Kirkilas, sveikino Švietimo ir mokslo, Ūkio ir Aplinkos ministerijų atstovai, išklmėse dalyvavo ir sveikinimo žodį tarė Kauno miesto meras Arvydas Garbaravičius, kuris 15 metų (iki 1990 m.) buvo šio instituto darbuotojas.

Vis dėlto daugiausiai sveikinimų sulaukta iš energetikos įmonių. Įdomų sutapimą, o gal dėsningumą, pastebėjo AB *Lietuvos energija* generalinis direktorius Rymantas Juozaitis, atvykęs pasveikinti instituto su visa bendradarbių komanda. Tai pačiais 1956-aisiais, kai buvo įkurtas institutas, pradėta kurti ir Lietuvos energetikos sistema: tų metų lapkričio 11 d. buvo sujungtos 110 kW linija dvi elektrinės – Petrašiūnų ir Rėkyvos. Nuo tada prasidėjo energetikų bendradarbiavimas su mokslo institutais. Tačiau glaudžiausiai bendradarbiauti imta būtent Nepriklausomybės laikotarpiu, kai teko bendromis jėgomis ieškoti išeičių iš kritinių situacijų, nes energeti-

Lietuvos energetikos instituto tarybos pirmininkas akad. Jurgis Vilemas ir direktorius prof. Eugenijus Ušpuras priima sveikinimus

niai ištekliai pabrango ne dešimtis, o šimtus kartų. Lietuvos energetikos institutui teko dirbti ne tik su energetikais, bet ir su politinėmis partijomis, kitų ES šalių organizacijomis ir pasaulinėmis asociacijomis. Kaip tik išvakarėse, lapkričio 9 d. Vilniuje vyko *Euroheat* konferencija, ir Briuselio atstovai palankiai įvertino Lietuvos sprendimus. *Lietuvos energijos* vadovai ir specialistai taip pat dėkojo instituto kolegoms, su kuriais nuolat tenka bendradarbiauti sprendžiant labai svarbius klausimus, ir apdovanojo institutą savo aukščiausiu apdovanojimu – deivės Elektros skulptūrele.

Reikšmingas technologinis laimėjimas

Išklmėse dalyvavęs Ignalinos atominės elektrinės generalinis direktorius Viktoras Ševaldinas su kitais AE vadovais, prisiminė keletą jam pačiam jaudinančių datų. Kai buvo įkurtas institutas 1956 m., jam teko nedrąsiai praverti pirmosios klasės duris, o kai institutui sukako 35-eri, V. Ševaldinas buvo paskirtas Ignalinos AE generaliniu direktoriumi. Buvo 1991-ųjų pabaiga, tada pirmasis Lietuvos energetikos ministras Leonas Ašmantas, kaip tik atėjęs iš šio instituto, kėlė užduotį Ignalinos AE darbams telktis Lietuvos mokslo institucijų mokslinį potencialą. V. Ševaldinas prisiminė, kaip kartu su instituto mokslininkais buvo atliekami Ignalinos AE saugos didinimo darbai. Vėliau kartu su prof. Povilu Pošku teko imtis radioaktyviųjų atliekų tvarkymo darbų. Labai svarbūs buvo antrosios nepriklausomos reaktoriaus stabdymo sistemos kūrimo darbai, kuriuos atlikti padėjo instituto darbuotojai.

Nukelta į 4 p.

Šalies mokslo ir studijų bendruomenės nariai bei energetikai atvyko pasveikinti institutą

2 p.

T. GROTHUSO
KONFERENCIJOS
ATGARSIS
LEIDINYJE

3 p.

KAIP SPREŠTI
HABILITACIJOS
PROBLEMA

5 p.

OSKARO
MILAŠIAUS
RANKRAŠTIS
LIETUVOJE

13, 16 p.

APIE
"VISUOTINĖS
LIETUVIŲ
ENCIKLOPEDIJOS"
IX TOMĄ

15 p.

PASAULIO
MOKSLO
NAUJIENOS

Prof. Eimutis JUZELIŪNAS
Chemijos instituto direktorius,
T. Grothuso elektrochemijos
konferencijos organizacinio
komiteto pirmininkas

Spalio mėn. pasirodė žurnalo *Electrochimica Acta* specialusis numeris, skirtas tarptautinei Teodoro Grothuso (Theodor Grotthuss) elektrochemijos konferencijai, vykusiai Vilniuje 2005 m. birželio 5–8 dienomis. *Electrochimica Acta* leidžia Tarptautinę elektrochemikų draugiją (*The International Society of Electrochemistry*, ISE). Šis žurnalas pagrįstai laikomas vienu labiausiai prestižinių elektrochemijos mokslo leidinių pasaulyje. Specialųjį numerį buvo patikėta redaguoti šių eilučių autoriui, redaktoriaus padėjėjos darbą nepriekaištingai atliko Chemijos instituto mokslo darbuotoja dr. Jurga Juodkazytė.

Tarptautinę T. Grothuso elektrochemijos konferenciją organizavo Chemijos institutas. Renginys buvo įtrauktas į oficialių ISE renginių sąrašą, jį taip pat rėmė Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokslo ir studijų fondas, Lietuvos įmonės – AB *Achema*, *Snaigė*, *Fermentas*, *Eksplo* bei užsienio elektrocheminės aparatūros gamintojai *Autolab* ir *Princeton Applied Research*. Konferencijos metu vyko ir Europos korozijos federacijos seminaras. Šie įvykiai buvo plačiai atspindėti *Mokslo Lietuvoje* (2005 m. Nr. 13–15).

Rengiant konferenciją buvo siekiama paminėti žymaus elektrochemijos mokslo pradininko T. Grothuso paskelbtos elektrolitinės disociacijos teorijos 200 metų sukaktį bei apžvelgti naujausius šių dienų elektrochemijos laimėjimus. Lietuvos elektrochemikai jautė pareigą ir atsakomybę organizuoti renginį pirmąsias todėl, kad garsūs mokslininkas didelę gyvenimo dalį praleido Lietuvoje (Gedučiuose, Pakruojo r.). Konferencijoje dalyvavo žinomi mokslininkai iš daugiau kaip 30 valstybių. Pagrindinė pranešimų tema buvo elektros krūvio pernaša elektrocheminiuose tarpfaziuose. Daugelis autorių taip pat apibendrinę pastarųjų metų laimėjimus panašiose srityse, pavyzdžiui, kuro elementai, spektroelektrochemija, mikrobiologinė korozija, laidieji polimerai, nanodariniai ir kita.

Žurnalo specialiajam numeriui buvo pateikta per 50 mokslo straipsnių. Įvertinti darbų kokybę redaktoriaus pakvietė apie 70 ekspertų. Visi

Du šimtai elektrolizės metų

Žurnalo *Electrochimica Acta* numeris skirtas Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencijai Vilniuje

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Teodoro Grothuso medalis

jie – aktyviai dirbantys mokslininkai, pelnę tarptautinį pripažinimą. Atsižvelgus į recenzentų išvadas ir pastabas, publikuoti buvo priimtas 31 straipsnis, taigi apie pusė pateiktų darbų. Toks priimtų ir atmestų straipsnių santykis rodo aukštą pateiktųjų darbų kokybę.

Numeris pradedamas redaktoriaus įžanginiu straipsniu. Pradžioje trumpai apžvelgiami T. Grothuso mokslai Prancūzijoje 1803–1805 m., kur jo mokytojais buvo tokie garsūs mokslininkai kaip C. L. Bertholletas, J. L. Gay-Lussacas, A. F. Fourcroy'us, L. N. Vauquelinas, L. J. Thénardas, R. J. Haij'us. Vėliau T. Grothusas išvyko į Italiją. Ten dalyvavo Aleksandro von Humboldto tiriamoji ekspedicijoje į Vezuvijaus ugnikalnį. Italijoje ir buvo publikuota elektrolitinės disociacijos teorija, kurią autorius pateikė prancūzų kalba parašytame veikalė: *Mémoire sur la décomposition de l'eau et des corps*,

qu' elle tient en dissolution q l'aide de l'électricité galvanique. Par C. J. T. de Grotthuss. Rome, 1805. Darbas buvo gana greitai išverstas į anglų bei vokiečių kalbas ir paskelbtas mokslo periodikoje (*Annales de chimie et de physique*, 58, 1806; *Tilloch's Philosophic Magazine*, 24, 1806; *Reportery of Arts*, 9, 1806). Originalųjį leidinį sudarė 25 trumpi paragrafai. Medžiaga suskirstyta į dvi pagrindines dalis: *Galvaninės elektros įtaka van-*

Tarptautinė Teodoro Grothuso konferencija Vilniuje (2005 birželio 5–8 d.), priekyje iš kairės – konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas prof. Eimutis Juzeliūnas

denyje ištirpusioms medžiagoms bei Skysčių skaidymo galvanine elektra teorija. Pirmajame skyriuje autorius aprašė rezultatus, gautus leidžiant elektrą per vandeninius tirpalus: įvairių metalų nitratus, švino acetatą, alavo chloridą, geležies sulfatą, aukso ir platinos nitrochloridus, sieros ir azoto rūgštis. Elektra buvo generuojama panaudojant dar visai neseniai išrastą Voltos elementą (Volta's pile). Voltos elemento 200 metų sukaktį Tarptautinė elektrochemikų draugija paminėjo 1999 metais. Buvo surengta konferencija Italijoje, Pavijos universitete.

T. Grothusas padarė išvadą, kad elektros lauko poveikis tarp elektrodų yra pasiskirstęs lygiagrečiomis li-

nijomis. Šis modelis vėliau buvo ištuojuojamas genialiojo Maiklo Faradėjaus darbe (M. Faraday, *Experimental researches in Electricity*, 1, London, 1839). T. Grothusas teigė, kad vandens skaidymo mechanizmo išaiškinimas padėtų giliau suprasti šios medžiagos cheminę prigimtį. Autorius taip pat postulavo, kad elektrolizės metu vandens ar ištirpusios medžiagos molekulės skyla į neigiamą ir teigiamą krūvį turinčias daleles, kurios gali vėl susijungti. Beje, didelės įtakos autoriaus pažiūrų formavimuisi turėjo Voltos elemento įvaizdis. T. Grothusas teigė, kad tirpale turėtų egzistuoti toks elektrinis mikropoliariškumas, kuris būtų analogiškas Voltos elemento makropoliariškumui. Savo kūrinių autorius baigia didingu teiginiu, kad elektros reiškiniai yra svarbiausia gamtos reiškinų varomoji jėga. Po 200 metų tai skamba kaip geriausias Teodoro Grothuso atminimo įamžinimas.

Kiek neįprastai gamtamoksliniams žurnalams, *Electrochimica Acta* specialusis numeris pradedamas ne eksperimentiniu, bet istoriniu filosofiniu straipsniu apie krūvio pernašos kilmę materijos mikrostruktūrose bei T. Grothuso indėlį į šią sritį. Straipsnį parašė žymus T. Grothuso biografas ir tyrinėtojas prof. Juozas Krikštopaitis (Kultūros, filosofijos ir meno institutas).

Džiugu, kad iš 31 specialiajame numeryje publikuojamo straipsnio, net 10 parašė autoriai iš Lietuvos. Lietuvos mokslininkams nebuvo taikoma jokių lengvatų ar privilegijų, taigi galima teigti, kad lietuvių autorių darbai yra gero tarptautinio lygio, o straipsnių gausa rodo mokslininkų aktyvumą. Ne mažiau iškalbingas ir tas faktas, kad vos paskelbus šio specialaus numerio straipsnius internete, A. Ramanavičiaus, A. Ramanašičienės ir A. Malinausko apžvalga *Electrochemical sensors based on conducting polymer-polypyrrole* pateko į dažniausiai skaitomą žurnalo *Electrochimica Acta* straipsnių dešimtuką. Maloniai nuteikia ir Lietuvos autorių iš įvairių mokslo institucijų įvairovė. Savo darbus paskelbė mokslininkai iš Chemijos instituto, Vilniaus universiteto Fizikos ir Chemijos fakultetų, Imunologijos instituto ir Kultūros, filosofijos ir meno instituto. Manome, kad specialusis *Electrochimica Acta* numeris yra gana ženklus Lietuvos mokslininkų įnašas į elektrochemijos laimėjimų raidą bei savo krašto populiarinimą tarptautinėje mokslo visuomenėje.

Naujausios lituanistinio švietimo kryptys, švietimo pagalba užsienyje besimokantiems tautiečiams, sąlygos jiems grįžti mokytis ar studijuoti į Lietuvą, naujausi švietimo ir ugdymo projektai – visa tai buvo aptarta per užsienyje gyvenančių lietuvių bei Lietuvos vyriausybinių įstaigų, Seimo atstovų susitikimą, vykusį Madride. Švietimo ir mokslo ministerijos lituanistinio švietimo užsienyje organizacinę veiklą pristatė ministerijos valstybės sekretorius Dainius Numgaudis.

Lituanistines mokyklas vadovėliais aprūpina Švietimo ir mokslo ministerija. Šiais metais tokių vadovėlių panoro išgyti 124 lituanistinės mokyklos. Vadovėliams išgyti skirta 104 800 litų. Iš šių vadovėlių mokosi beveik 6 tūkst. mokinių.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu prie LR Vyriausybės duomenimis, šiuo metu užsienyje veikia pusantro šimto įvairių lietuviškų ugdymo įstaigų.

Lituanistinis švietimas užsienyje

Europos Sąjungos įstaigose ir organizacijose (Briuselyje bei Liuksemburge) dirbančių lietuvių vaikai nuo 2004 m. turi galimybę mokytis lietuvių kalbos mokyklose, skirtose šių darbuotojų vaikams. Nuo 2006 m. dirbti šiose mokyklose paskirti 6 nuolatiniai kvalifikuoti mokytojai. Nuo šių metų rugsėjo Briuselio II mokyklos pradinėse klasėse pradėjo veikti ir lietuviška sekcija. Čia vaikai mokosi ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų dalykų lietuviškai. Briuselio mokyklos pradinėse klasėse mokosi 42 mokiniai, vidurinėje mokykloje – 20 mokinių, Liuksemburge – apie 30 mokinių.

Ne Lietuvoje gyvenantys lietuviai vidurinį išsilavinimą gali įgyti ir nuotoliniu būdu. Vilniaus Ozo vidurinė mokykla yra parengusi nuotolinio mokymo kursą 8–12 klasių mokiniams. Mokslas nemokamas, išlaikę brandos

egzaminus mokiniai gauna valstybės pripažintus išsilavinimą patvirtinančius dokumentus. Nuotoliniu būdu šiuo metu mokosi du šimtai mokinių.

Per susitikimą Madride taip pat buvo aptarta, kokią pagalbą gali teikti Lietuva į tėvynę grįžusiems savo piliečiams, kurie nori čia toliau mokytis ar studijuoti. Šiemet į Lietuvą iš užsienio šalių grįžo apie 60 vaikų, 30 iš jų – į Vilniaus mokyklas. Daugelis jų moka lietuviškai, jiems nėra sunku įsilieti į bendrojo lavinimo sistemą. Mokykla, į kurią kreipiasi iš užsienio atvykę vaikų tėvai, nustato mokinio pasiekimus, įgytus užsienio bendrojo lavinimo mokykloje. Jei reikia įvertinti kurių nors dalykų programų skirtumus, mokyklos mokytojų taryba turi sudaryti sąlygas mokiniams įveikti atsilikimą ir atsiskaityti.

Jei vaikai nemoka lietuvių kalbos, metus mokosi išlyginamosiose klasėse ar išlyginamosiose mobiliosiose grupėse.

Užsienio lietuvių vaikai gali mokytis Vilniaus vidurinėje mokykloje *Lietuvių namai*. Šiemet čia mokosi per du šimtus lietuvių kilmės mokinių, atvykusių iš užsienio šalių. Švietimo ir mokslo ministerija šiai mokyklai išlaikyti kasmet skiria apie 2 mln. litų.

Užsienyje gyvenantys lietuvių vaikai turi galimybę laikyti valstybinius brandos egzaminus. Tokią galimybę numato švietimo ir mokslo ministro 2005 m. įsakymu patvirtinta Brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarka. Užsienyje besimokantys mokiniai laiko egzaminus tos šalies švietimo įstaigoje pakartotinės sesijos

metu. Sprendimą dėl leidimo laikyti egzaminus ir šių egzaminų vykdymo vietas kiekvienu atveju priima Nacionalinio egzaminų centro direktorius.

Šių metų kovo mėn. švietimo ir mokslo ministras patvirtino Pašalpių lietuvių kilmės užsieniečiams, studijuojantiems Lietuvos aukštosios mokyklose, mokėjimo ir atsiskaitymo už skirtas lėšas tvarkos aprašą. Pagal jį lietuvių kilmės užsieniečiams mokamos 1–3 Lietuvoje nustatyto minimalaus gyvenimo lygio dydžio dviejų rūšių pašalpos – socialinės ir studijų. Šioms pašalpoms mokėti 2006 m. ministerija skyrė 300 tūkst. litų.

Švietimo ir mokslo ministerija taip pat pateikė Aukštojo mokslo įstatymo pataisą, kad užsienyje gyvenančių lietuvių vaikams, kurie norės studijuoti Lietuvos aukštosiose mokyklose, būtų galima sudaryti lengvatinės stojimo sąlygas.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos informacija

Neįgalūs studentai renkasi socialinių ir biomedicinos mokslų studijas

Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuoja 369 neįgalūs studentai. Apie 80 proc. jų – dieninėse studijose. Daugiausia neįgalių studentų yra pasirinkę socialinių mokslų ir biomedicinos studijas. Du trečdaliai jų mokosi gerai ir labai gerai. Daugiausia neįgalių studentų mokosi Kauno technologijos universitete.

Šiuos faktus atskleidė pirmą kartą Lietuvoje atliktas tokio pobūdžio tyrimas *Veiksniai, darantys poveikį asmeniui, turinčiam specialiųjų poreikių, studijoms aukštosiose mokyklose*. Tyrimą Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atliko Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras (vadovas prof. Jonas Ruškus).

Nors ataskaitoje tyrėjai kalba apie 369 tyrimo dalyvavusius studentus, jų manymu, neįgalių studentų Lietuvoje gali būti apie 500. Duomenys nėra tikslūs, nes ne visos aukštosios mokyklos galėjo tiksliai nurodyti, kiek jose mokosi būtent neįgalių studentų. Kaip atskleidė tyrimas,

daugiausia studijuoja judėjimo ir regėjimo negalią turinčių žmonių. 17 proc. neįgalių studentų turi įvairių somatinių sutrikimų, 9 proc. – klausos negalią. Anot apklaustųjų studentų, pusė jų savarankiškumas yra suvaržytas iš dalies, tik 6 proc. nurodė, kad jis visiškai suvaržytas. Pastariesiems reikia nuolatinės kitų žmonių pagalbos. Dažniausiai tais pagalbininkais tampa šeimos nariai.

Daugiausia neįgalių studentų studijuoja Vilniaus ir Kauno aukštosiose mokyklose. Gausiausia jų – Kauno technologijos universitete, Vilniaus universitete, Šiaulių universitete ir Šiaulių kolegijoje. Apie 40 proc. neįgalių studentų mokosi gerai. Apie pusę jų yra aktyvūs akademinės bendruomenės nariai, linkę lyderiauti. Tačiau apie pusę neįgalių studentų yra pasyvūs.

Tyrimo rezultatai rodo, kad daugelis pasiryžusių studijuoti neįgalių jaunuolių turėjo stiprią vidinę motyvaciją – jie studijas priėmė kaip iššū-

kį sau. Juos skatino noras veikti, įsiliesti į visuomenės gyvenimą, užimti tam tikrą padėtį, įgyvendinti savo svajones.

„Idomu tai, kad maždaug trečdalis neįgalių studentų dirba“, – sakė tyrimo vadovas J. Ruškus. Tačiau neįgalieji labai retai dalyvauja aukštojo mokslo įstaigų organizuojamuose karjeros planavimo renginiuose. Po studijų neįgalieji dažniausiai įsidarbina nevyriausybiniuose organizacijose.

Tyrimas buvo pristatytas Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete, kuris pritaikytas neįgaliesiems studentams. Kaip pažymėjo tyrėjai, apskritai aukštųjų mokyklų fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliesiems dar nėra sisteminis. Neįgalūs studentai teigiamai vertina valstybės jiems skiriamą finansinę paramą, prasčiau – būsto (bendrabučių), miesto fizinės aplinkos ir transporto, taip pat kai kurių aukštųjų mokyklų aplinkos pritaikymą neįgalių žmonių poreikiams.

Studijų plano individualumas ir lankstumas, dėstytojų kompetencija parinkti dėstymo metodus neįgaliesiems, aukštosios mokyklos pritaikymas prie neįgalių studentų vertinami nevienodai. Neįgalūs studentai norėtų, kad aukštosiose mokyklose pradėtų dirbti, pavyzdžiui, lygių galimybių koordinatoriai, kurie galėtų būti tarpininkais tarp neįgalių studentų ir administracijos, patarti būtent neįgaliesiems studentams aktualiais klausimais. Tyrėjai rekomendacijose taip pat siūlo aukštosiose mokyklose sukurti interesų derinimo grupes, į kurias būtų įtraukti neįgalųjų atstovai, prorektorai, studijų skyrių vadovai ir kt.

Rekomendacijose taip pat siūloma ieškoti kitokių būdų neįgalių studentų studijoms finansuoti. Vienas iš tokių būdų, tyrėjų nuomone, – neįgalaus studento „kreštelis“. Kita galimybė – valstybė galėtų sukurti specialų finansinį fondą, kuriam aukštosios

mokyklos galėtų teikti projektus. Finansavimą gautų tik geriausi projektai, skatinantys neįgalių studentų studijų plėtrą.

Valstybė jau yra žengusi pirmą svarbų žingsnį, gerindama neįgalių studentų studijų finansavimą. Rugsėjo mėn. Vyriausybė pritarė Švietimo ir mokslo ministerijos pateiktam Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašui. Nuo šių metų rugsėjo mėn. neįgaliesiems studentams (valstybinėse mokyklose) teikiama 3,2 MGL dydžio tikslinė išmoka už kiekvieną semestrą išlaidoms už studijas iš dalies kompensuoti. Studentų, kurie mokosi ir valstybinėse, ir privačiose mokyklose, specialiesiems poreikiams tenkinti kas mėnesį skiriama 50 proc. valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio tikslinė išmoka.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos informacija

Apie habilitacijos problemą ir jos sprendimą

Gediminas DAVULIS,
Mykolo Romerio universiteto profesorius

Galima pagrįstai teigti, kad Lietuvoje nuosekliai vyko mokslo ir studijų sistemos reforma, ir jau yra iš esmės sukurta gana šiuolaikiška mokslo laipsnių, pedagoginių vardų bei pareigybių sistema. Svarbiausi klausimai jau išspręsti: kiekvienai mokslo ir pedagoginei pareigybei suformuluoti aiškūs ir konkretūs minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai, kurių neįvykdžius negalima užimti atitinkamų pareigybių, nesvarbu, kokią mokslo laipsnį ar pedagoginį vardą turėtų. Supaprastinta ir habilitacijos procedūra – dabar jau nebestebina ir nejuokina pasaulio, siuntinėjami habilitacinio darbo santraukas ir kauydamis atsiliepiam. Tačiau dabar vėl nei iš šio, nei iš to keliamas klausimas, ar nereikėtų grąžinti antrojo mokslo laipsnio – lyg Lietuvos moksle nebūtų didesnių rūpesčių. Visiškai aišku, kad ši klausimą inicijuoja asmenys, kuriems sovietinė dviejų mokslo laipsnių sistema teikė akivaizdžias privilegijas ir kuriems naujosios sistemos principai nepriimtini. Kokius nors mokslo plėtros interesus čia sunku išsivelti. Reikėtų pripažinti ir tai, kad dauguma šių asmenų (aišku, ne visi) jau nebeįėjusių pasiekti kokių nors reikšmingesnių rezultatų moksle.

Kita vertus, negalima paneigti ir to, kad dviejų mokslo laipsnių koncepciją palaikantys oponentai turi ir gana pagrįstus argumentus, kurių nederėtų paneigti. Gaila tik, kad jų fantazija pernelyg skurdi ir viską suveda į šūki – pirmyn į atgyvenusių sovietinę mokslo sistemą, mažai ką bendro turinčią su paties mokslo plėtra. Vis dėlto tenka pripažinti, kad mokslo sistemos reforma buvo vykdoma ne taip ryžtingai (galbūt dėl akivaizdaus priešinimosi) ir ne viskas iki galo apmąstyta. Tai esama sistema yra tobulintina, tačiau ją tobulinti siūlau vadovaujantis tokiais

racionaliais principais:

- 1) sovietinė dviejų mokslo laipsnių sistema yra atgyvenusi ir nepriimtina, ji neskatina mokslo plėtotės;
- 2) mokslo sistemos reformos pagrindiniai rezultatai ir pati esama sistema privalo būti išsaugota;
- 3) Lietuvos mokslo laipsnių, pedagoginių vardų ir pareigybių sistema turėtų kuo labiau atitikti (arba bent jau būti suprantama) Vakarų Europos bei kitų Vakarų šalių sistemas.

Esama mokslo ir studijų sistema nustato konkrečioms pareigybėms atitinkamus kvalifikacinius reikalavimus, t. y., asmenys, nors ir turėdami tą patį – daktaro – laipsnį, užima pareigybes pagal savo kvalifikaciją ir pasiektus rezultatus. Kartu gauna ir skirtingus atlyginimus, atitinkančius jų kvalifikacijas. Tai tokia sistema yra logiška ir visiškai priimtina, išskyrus nebent aukščiausią jų lygį, t. y., profesoriaus vardą ir pareigybes, bei jį atitinkančias vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigybes.

Pagal galiojančius norminius aktus profesoriaus vardas yra pedagoginis vardas. Todėl nėra logiška, kai reikalavimai profesoriaus vardui ir programoms yra siejami ne tiek su pedagogine, kiek su mokslinė veikla, nes pedagogas, dėstantis universitete, privalo skirti moksliniam darbui tik trečdalį viso darbo laiko. Todėl šiuose reikalavimuose turėtų būti ir atitinkamas santykis tarp darbų, atspindinčių pedagoginę kvalifikaciją ir mokslo darbą. Matyt, yra tikslinga įvesti dar vieno – aukštesniojo (ar antrojo) lygio ir mokslinio-pedagoginio (nesvarbu, kaip pavadintume) profesoriaus vardą, kuris būtų suteikiamas mokslo darbuotojams, pasiekusiems tarptautinį lygį. Mokslinio profesoriaus vardas ir pareigybės pakeistų vyriausiojo mokslinio bendradarbio pareigybes.

Reikėtų keisti ir skyrimo eiti profesoriaus pareigas tvarką, panaikinant habilitacinę procedūrą. Netgi magistro darbų, nekalbant jau apie daktaro disertacijas, gynimas neretai

tampa formalumu. Tačiau magistrų ir daktarų lygiu tokią procedūrą vykdyti yra prasmės. Tuo tarpu aukščiausio lygio mokslininko ar pedagogo vykdoma habilitacinė procedūra vargu ar turi prasmės. Tuo labiau ji nelogiška, jeigu siekiama pedagoginių profesoriaus pareigų. Manytume, kad profesoriaus (abiejų lygių) vardas turėtų būti suteikiamas tuoj pat, kai yra įvykdomi nustatyti reikalavimai.

Reikalavimai pedagoginiam profesoriaus vardui gauti turėtų būti aukštesni negu dabartiniai, keliami didesni reikalavimai pedagoginei kvalifikacijai, t. y., šis vardas galėtų būti suteikiamas asmenims, kurių pedagoginio darbo stažas universitetuose yra ne mažiau kaip 10 metų ir kurie yra išleidę vadovėlių (arba vadovėlius) be bendraautorijų (vadovėlio apimtis – ne mažiau kaip 20 spaudos lankų; yra jau išėjusi bent antroji vadovėlio laida). Be to, jie turėtų būti paskelbę bent 8 mokslo darbus recenzuojamuose ir užsienio leidiniuose bei leidiniuose, įtrauktuose į Lietuvos mokslinių periodinių leidinių sąrašą ir bent kelis mokslo darbus tarptautinėse duomenų bazėse referuojamuose leidiniuose. Kartu su šiais leidiniais turėtų būti pristatomas šių darbų apibendrinimas, nurodant, kokia problema spręsta ir kokie gauti rezultatai. Reikalavimai mokslininkams profesoriaus vardui gauti galėtų būti panašūs kaip ir dabartiniai reikalavimai habilitacijai, tik labiau sugriežtinti. Mokslininkas, siekiantis šio vardo, turėtų būti išsprendęs reikšmingą mokslui problemą ir paskelbęs bent 15 mokslo darbų, publikuotų recenzuojamuose užsienio leidiniuose ir leidiniuose, įtrauktuose į Lietuvos mokslinių periodinių leidinių sąrašą. Iš jų daugiau kaip pusė – referuojamose tarptautinėse duomenų bazėse ir užsienio leidiniuose; ne mažiau kaip penktadalis iš bendro straipsnių skaičiaus, t. y., 3 leidiniuose, referuojamuose ISI duomenų bazėse. Jeigu yra paskelb-

ta mokslo monografija nustatytos apimties, pavyzdžiui, 15–20 spaudos lankų, tai reikalavimai straipsnių, paskelbtų Lietuvos leidiniuose, skaičiai gali būti sumažinti, priklausomai nuo monografijos mokslinio lygio, t. y., kokioje leidykloje ji buvo išleista.

Jeigu habilitantas nepristato monografijos, rengia habilitacinį darbą, kuriame apibendrina paskelbtus savo darbus, nurodydamas, kokią mokslui svarbią problemą jis sprendė ir kokie gauti rezultatai.

Mokslininkas, turintis mokslinį profesoriaus vardą, galėtų užimti pedagoginio profesoriaus pareigybes be habilitacinės procedūros, jeigu jis tenkina pedagoginio profesoriaus reikalavimus habilitacijai. Ir atvirkščiai, pedagoginis profesorius galėtų užimti mokslinio profesoriaus pareigas, be habilitacinės procedūros, jeigu jis tenkina mokslinio profesoriaus habilitacinius reikalavimus.

Ypač daug pasiekusiems asmenims, dirbantiems pedagoginį ar

mokslinį darbą, gali būti suteikiamas garbės profesoriaus vardas, jeigu jo darbo rezultatai atitinka nustatytus kriterijus, neatsižvelgiant į tai, ar šis asmuo turėjo, ar ne kokį nors mokslo arba pedagoginį laipsnį ar vardą.

Habilituoto daktaro laipsnis tampa nereikalingas ir netgi nelogiškas. Šio laipsnio, kurio ir pavadinimas nevykęs, reikėtų visiškai atsakyti, nes jis buvo sumanytas tik tam, kad padengtų sovietinį reliktą kitu vardu.

Siūlomi pakeitimai minimaliai keistų esamą sistemą, nepažeisdami nei mokslo darbuotojų, nei pedagogų interesų ir leistų galutinai užbaigti beprasmišką ir niekam nereikalingą diskusiją dėl mokslo laipsnių skaičiaus. Svarbiausia, kad ji išsaugotų principą, kad mokslo darbuotojų ir pedagogų atlyginimai priklauso nuo jų kvalifikacijos ir atlikto darbo. Tai ši sistema orientuoja ne į mokslo laipsnių ir vardų gamybą, o į rezultatą ir kartu skatina mokslo plėtrą.

KULTŪROS, FILOSOFIJOS IR MENO INSTITUTAS

skelbia konkursą šioms etatinėms vietoms užimti:

Baltų kultūros skyriuje – 1 jaunesniojo mokslo darbuotojo ir 1,5 mokslo darbuotojo;
Dabartinės Lietuvos kultūros skyriuje – 1 mokslo darbuotojo.

Konkursui pateikiami:

- prašymas Instituto direktoriaus vardu;
- magistro ir mokslo laipsnio diplomų nuorašai;
- mokslo darbų sąrašas;
- charakteristika-rekomendacija;
- pranešimo seminare santrauka;
- kita konkurso dalyviui svarbi informacija.

Dokumentai pateikiami iki š. m. gruodžio 13 d. adresu: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius, 215 kab. Telefonai pasiteirauti: (8 ~ 5) 275 1898, 273 3332. El. paštas kfmi@kfmi.lt

Lietuvos elektros energetikos asociacijos tarybos narys Pranas Noreika ir prezidentas Rimvydas Rukšėnas Institutui jubiliejaus proga dovanuoja erelio skulptūrą

Žemėje kurs gabalėlį žvaigždės

Atkelta iš 1 p.

V. Ševaldinai labai teigiamai įvertino ir prof. E. Ušpuro minėtąjį projektą, kuris baigtas tik šiais metais: tai nesudegusio branduolinio kuro perkėlimas iš sustabdyto Pir-

mojo bloko į Ant-
rajį, kur jis bus ga-
lutinai sunaudo-
tas. Įdomus sutapimas, bet lapkri-
čio 9-ąją, instituto
jubiliejinį iškil-
mių išvakarėse,
pirmoji kuro kase-
tė buvo sėkmingai
perkelta į Antrąjį
reaktorių ir jau ge-
neruoja elektros
energiją. Specialis-
tams nėra reikalo
aiškinti, koks tai
reikšmingas tech-
nologinis laimėji-
mas. „Pirmas
žingsnis žengtas,
dar liko devyni šimtai devyniasde-
šimt devyni. Bet procesas pajudėjo“,
– kiek šmaikštaudamas kalbėjo
V. Ševaldinai. Projektas bus vykdo-
mas trejus metus, tai padės sutaupyti
nemažai lėšų. Kitiems metams bus
užpirkta perpus mažiau branduolinio
kuro, kurio reikėtų, jeigu nebūtų šio
projekto. Nepaisant to, kad branduo-
linis kuras pabrango daugiau kaip 30
proc., kad uždarytas Pirmasis AE
blokas, dėl šio projekto elektros var-
tojai energiją iš AE gaus beveik už

Instituto įkūrėjas ir pirmasis direktorius prof. Algirdas Žukauskas

tą pačią kainą kaip ir ankstesniais metais. Ir visa tai – mokslininkų bei AE darbuotojų bendro projekto nuopelnai.

Ignalinos AE generalinis direktorius taip pat išreiškė šitikinimą, kad artimiausią dešimtmetį institutas branduolinės energetikos srityje turės pakankamai naujų projektų. Svarbu kokybiškai ir laiku rengti tų darbų projekcinę dokumentaciją, į praktiką diegti mokslinio darbo rezultatus. V. Ševaldinai neabejoja, kad Energetikos instituto mokslininkai greitai bus pasitelkiami ir naujos AE projektavimo bei statybos darbams. Tai milžiniškas uždavinys, ir prie jo įgyvendinimo prisidės Lietuvos mokslininkai. Ateities kartoms reikės perduoti savo patirtį, pritaikant ją prie naujų sąlygų, saugos reikalavimų ir technikos galimybių.

Gimtosios šalies labui

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas pabrėžė labai vykusį fundamentinių tyrimų ir jų taikymo pa-

vyzdį, kurį sėkmingai savo veikloje įgyvendina Energetikos institutas. Tai ne visada pasiseka kitoms mokslo institucijoms. Prezidentas priminė sklandančias idėjas kurti Lietuvos technologijų institutą – tai galėtų būti daroma remiantis Energetikos instituto technologine ir intelektine baze. Kita vertus, ir energetikos tematika mūsų šaliai yra labai reikšminga, o šis institutas nepriklausomybės sąlygomis rado puikią savo galimybių ir gebėjimų pritaikymo nišą. Jo pavyzdys rodo, kaip daug galima padaryti gimtajai šaliai, atliekant globalios, visam pasauliui svarbios tematikos darbus. Puikus pavyzdys ir kitiems fiziniams ir techniškiesiems mokslams.

Akad. Z. R. Rudzikas pasisako už tai, kad energetikos tematikos sričiai būtų suteiktas prioriteto statusas, bet tai jau ne vien instituto ar Akademijos valioje. Prezidentas pažadėjo kartu siekti, kad ši idėja taptų kūnu, o ir energetikos tematikos darbai – viena iš Lietuvos nacionalinių mokslo programų.

Z. R. Rudzikas paminėjo ir kitą įdomų faktą: kitą savaitę po jubiliejaus Energetikos institute buvo planuojama priimti delegaciją iš Briuselio. Turėtų būti suderinta ir pasirašyta sutartis, pagal kurią Lietuvos mokslininkai įsitrauks į termobranduolinės sintezės praktinio įsisavinimo darbus. Taiigi Lietuvos energetikos instituto mokslininkai taip pat turės galimybę dalyvauti darbuose, kurių tikslas – pasinaudosime Lietu-

vos MA prezidento lakiu posakiu – Žemėje pamėginti sukurti gabalėlį žvaigždės.

Čia prasidėjo kelias į didįjį mokslą

Šiomet 80-metį paminėjęs garsumo mokslininkas ir išradėjas akad. Kazimieras Ragulskis, sveikindamas Lietuvos energetikos institutą, prisiminė, kad būtent šiame institute – virpesių mechanikos ir technikos ištakos. Tai sritis, kurią čia pradėjo plėtoti ir išplėtojo iki vėliau plačiai

pagarsėjusios mokslinės mokyklos sukūrimo pats K. Ragulskis. Tą byloja ir neseniai išleista Lietuvos mokslo serijos 60-oji knyga *Akademikas Kazimieras Ragulskis ir jo mokslinė mokykla* (sudarytojai – Algimantas Bubulis ir Algimantas Liekis). Šią knygą su autografu akademikas padovanojo institutui, kuriame prasidėjo jo kelias į didįjį mokslą. Ir ne šiaip prasidėjo. K. Ragulskis tapo ir pirmuoju instituto mokslo daktaru, kuris pagal dabartinę klasifikaciją atitiktų mūsų habilituoto daktaro laipsnį. Tai prisimename institute, priminta ir iškilmių dalyviams.

Baltarusijos MA akademiko Aleksejaus Lykovo šilumos ir masės mainų instituto direktorius Sergejus Ždanokas paskutinį kartą Energetikos institute lankėsi prieš 20 metų, kai kartu su E. Ušpuru vadovavo savo atstovaujamojo institutų jaunųjų mokslininkų taryboms. Dabar abu vadovauja institutams. Akad. A. Lykovas (1910–1974 m.) skatino abiejų institutų bendradarbiavimą. Dabar atrandama puikių galimybių jį atnaujinti. Numatyta įgyvendinti naują programą, kurią abu institutai vykdys kartu su kitomis Europos Sąjungos institucijomis. Svečias pabrėžė mūsų šalis siejančius bendrus dvasinius ir likimo ryšius, o tai juk taip pat gali būti svarbus bendradarbiavimo pagrindas. Neatsitiktinai baltarusiai kolegos kauniečiams įteikė laikrodį, kuris skaičiuos naują institutų bendradarbiavimo laiką.

Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencijos prezidentas, Puslaidininkių fizikos instituto direktorius prof. Steponas Ašmontas Energetikos institutui linkėjo ir ateityje išlikti kvalifikuotu ekspertu energetikos srityje. Kartu

Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. Jolanta Zabarskaitė Energetikos instituto vadovams įteikė J. Bretkūno „Postilę“

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Jubiliejinį pranešimą skaito Lietuvos energetikos instituto direktorius prof. Eugenijus Ušpuras

profesorius linkėjo Lietuvos politikams ryžtingiau siekti, kad Ignalinos AE Antrojo bloko uždarymas būtų atidėtas, nes tai visų Lietuvos žmonių interesas. Lietuvos pramoninkų konfederacija pasisako už naujos ir tobulesnės atominės elektrinės Lietuvoje statybą, nes tai ir ateityje būtų Lietuvos energetinio savarankiškumo pagrindas.

Valstybės kūno ir sielos pagrindai

Kas bendro tarp Lietuvos energetikos ir Lietuvių kalbos instituto? Pastarojo instituto direktorė Jolanta Zabarskaitė tą ryšį apibūdina vienu talpiu sakiniu: valstybės kūno pagrindas yra energetika, o sielos pagrindas – kalba. Taigi abu institutus galima vertinti kaip valstybės pagrindą. Todėl J. Zabarskaitė Energetikos institutui dovanų atvežė solidžiausią pastarųjų metų savo vadovaujamo instituto darbą – parengtą ir išleista Jono Bretkūno *Postilę*. J. Zabarskaitė įsitikinusi, kad Energetikos institute ši dovana bus įvertinta, nes ši XVI a. pamokslų knyga – amžinųjų vertybių sandėklas. Taip teigti J. Zabarskaitė skatina ir tas faktas, jog Energetikos institutas vienintelis iš technikos ir kitųjų mokslų institutų pareiškė norą įsigyti kalbos kultūros ir terminologijos leidinių. Ko gero, tai irgi kai ką sakantis faktas.

VDU atkūrimo priešakyje

Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. Zigmas Lydeka pasiūlė atsiųsti 17 metų senumo įvykius, kai buvo atkuriamas Vytauto Didžiojo universitetas – tada institutui (tiesa, jis vadinosi kitu vardu) buvo 33-ji – Kristaus amžius. Krikščioniškajame pasaulyje tai amžius, turintis simbolinę prasmę: kai dalijamasi tuo, kas turima. Tuometinio direktoriaus Jurgio Vilemo vadovaujamas institutas buvo ypač dosnus – dalijosi žmonėmis atkuriamo VDU labui. Atkūrimo tarybos pirmininkas ir pirmasis rektorius (1990–1991 m.) buvo akad. Jurgis Vilemas; 1990 m. jis buvo išrinktas VDU senato pirmininku ir išbuvo iki 1993 m. kovo mėnesio. Be to, geriausių instituto darbuotojų grupę pradėjo dirbti universitete.

Z. Lydeka paminėjo ir savo pirmąją rektorius pareigose prof. Vytautą Kaminską, kuris juk taip pat yra Energetikos instituto auklėtinis – čia praleido 21 kūrybinio darbo metus. 1990 m. vasario mėn. instituto Sistemų identifikacijos ir valdymo laboratorija V. Kaminsko iniciatyva buvo perkelta į VDU ir tapo Informatikos fakulteto pagrindu. Apskritai tai buvo pirmas to pavadinimo fakultetas Lietuvos universitetuose. Jei ne institutas ir ne tuometinis jo direktorius J. Vilemas, teigė V. Kaminskas, tai VDU 1989 m. balandžio 28-ąją tikriausiai nebūtų atkurta. Vadinas, iš 5 atkurtojo VDU rektorių net 2 buvo šio instituto atstovai. Rektorius Z. Lydeka priminė ir instituto indėlį į VDU materialinės bazės stiprinimą: pakaktų prisiminti, kad pastatą Laisvės alėjoje institutas yra perleidęs universitetui. Kaip savotišką universiteto kompensaciją institutui rektorius paminėjo tą faktą, kad jau kone dvi dešimtys VDU absolventų dirba Lietuvos energetikos institute.

Ateities pamatai klojami šiandien

Lietuvos elektros energetikos asociacijos atstovai Energetikos institutą apdovanojo įspūdinga dovana – didinga erelio skulptūra. Kokią

prasmę šiai dovanai suteikia dovanotojai? Asociacija vienija elektros energijos gamintojus, skirstytojus ir elektros energetikos statytojus. Tai štai asocijuotieji energetikai jubilėjaus sulaukusį institutą išsivaizduoja kaip laisvai skrendantį erelį. Ko gero, išties šalies energetikoje sunku išsivaizduoti bent menkiausią erdvės lopinėlį, į kurį nebūtų įsiskverbusi Energetikos instituto mokslininkų mintis. Bent tuo įsitikinę asociacijos nariai; jie labai vertina dėmesį jauniems mokslininkams, ir tai institute jaučiama. Tai tas pagrindas, ant kurio institutas jau šiandien kloja savo ateities pamatus. Dovanotasis erelis ir simbolizuoja veržlų kūrybiškos institucijos skrydį į dar aukštesnes Europos ir pasaulio mokslo erdves.

Daugeliui Energetikos instituto vardas pirmiausia asocijuojasi su nacionaline energetikos strategija, kurią pirmiausia nepriklausomybės metais kūrė instituto mokslininkai. Mūsų šaliai tai buvo naujas dokumentas, todėl Europos Komisija ir Vilnių atsiuntė savo konsultantus, finansuotus Pasaulio banko, Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, PHARE programos, visų Skandinavijos šalių, JAV ir kitų valstybių įvairių agentūrų. Tačiau ekspertai gana greitai įsitikino, kad Lietuva turi puikių savo specialistų, todėl ne ką prasčiau konsultantais, kuriant nacionalinę energetikos strategiją, tapo ir patys Energetikos instituto darbuotojai. 1992–1993 m. Lietuvos energetikos instituto su užsienio konsultantais vykdytų tyrimų rezultatai padėjo pagrindą rengiant galutinę rekomendaciją pirmajai nacionalinei energetikos strategijai. Ji buvo patvirtinta 1994 m. pradžioje. Strategija numatė svarbiausias energetikos ūkio pertvarkymo ir plėtotos nuostatas iki 2015 metų.

1999 m. buvo patvirtinta antroji energetikos strategija. Joje buvo aiškiai numatyta Ignalinos AE Pirmojo bloko uždarymo data – iki 2005 metų. Antrojo bloko uždarymo terminas nebuvo numatytas, tai turėjo būti padaryta kitoje, t. y., 2004 m. strategijoje. Tikėtasi Antrojo bloko eksploatavimą pratęsti kiek galima ilgiau. Tačiau artėjant Lietuvos priėmimo į ES datai – 2004 m., didėjo spaudimas apsispręsti dėl Antrojo bloko uždarymo, nurodant, kad jis turi būti sustabdytas iki 2010 metų. Teko atnaujinti energetikos strategiją, ir tai padaryta 2002 metais. Kita strategija turėtų būti patvirtinta 2007 m., todėl jau šiemet turi būti parengta IV energetikos strategija. Joje daugiau dėmesio skiriama energijos tiekimo strategijos patikimumo klausimams, kuriuose numatytas ir branduolinės energetikos Lietuvoje tęstinumas.

Šiuo metu svarstoma IV energetikos strategija numato iki 2012 m. sujungti aukštos įtampos elektros perdavimo Lietuvos tinklą 1000 MW jungtimis su Lenkijos ir Švedijos tinklais. Numatyta Baltijos šalių dujų tiekimo sistemoje įrengti požemines dujų saugyklas, kurių bendras tūris Lietuvos vartotojams sudarytų ne mažiau kaip 1 mlrd. m³. Su Latvija ir Estija numatoma išnagrinėti suskystintų dujų importo tikslumą. Atsinaujinančiosios energijos šaltinio dalis bendrame energijos balanse 2025 m. turi siekti 20 proc. Numatyta parengti trijų Baltijos valstybių energetikos strategiją, o 2015–2017 m. numatyta pradėti eksploatuoti naują atominę elektrą.

Taigi jubiliejai ateina ir praeina, o kasdienybės darbai išlieka.

Gražvydas Kantvydas

LIETUVOJE IŠSAUGOTAS OSKARO MILAŠIAUS RANKRAŠTIS

Oskaro Milašiaus portretas, sukurtas dailininko Aarono Billio, 1944 m.

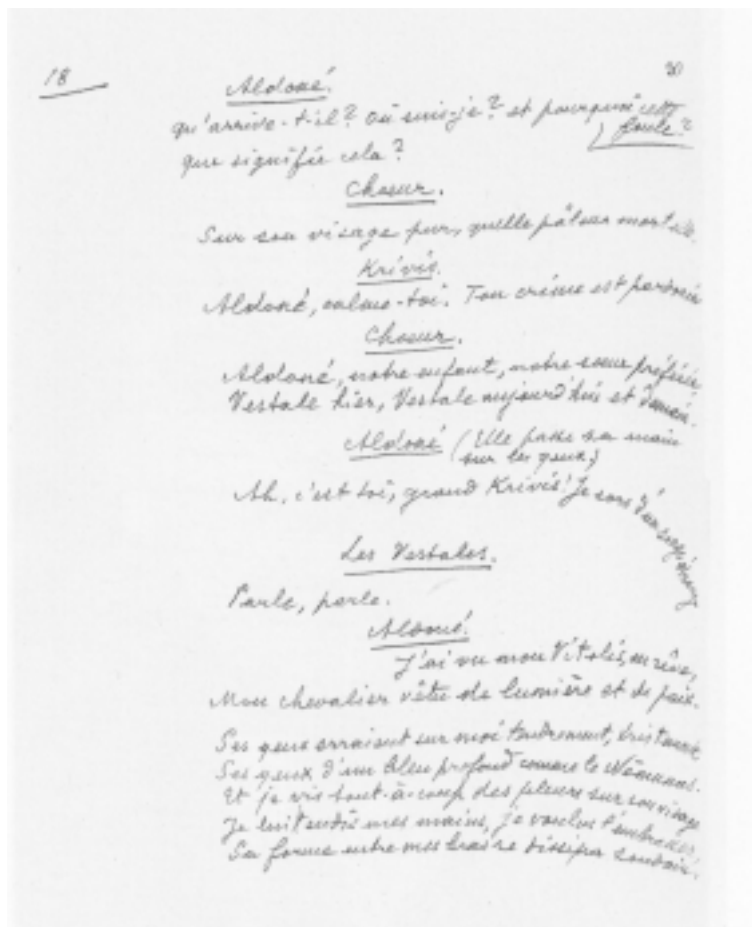
Paryžiuje leidžiamame Oskaro Milašiaus bičiulių draugijos metraščio *Cahiers de l'Association les Amis de Milosz* šių metų numeryje (45) publikuojamas unikalus dokumentas. Tai – lietuvių kilmės prancūzų poeto ir prieškarinio lietuvių diplomato, Lietuvos atstovo Prancūzijoje Oskaro Milašiaus plunksnos palieštas modernaus kompozitoriaus ir abiejose Atlanto pusėse garsaus pianisto Vytauto Bacevičiaus (1905–1970 m.) operos *Vaidilutė* libretas. Jo pirmame puslapyje raudonu pieštuku įrašyta: *Oscar W. de L. Milosz*, o kiti puslapiai įstrižos rašto grafikos padalyti į charakteringus trikampių.

1930 m. V. Bacevičius parašė operą *Vaidilutė* ir svajojosi išvysti ją pastatytą Paryžiaus operos scenoje. Libretą, atsisakius Vincui Mykolaičiui-Putinui, misterijos *Nuvainikuota vaidilutė* autoriui, parašė pats V. Bacevičius. Operos veiksmas vyksta senovės Lietuvoje, paskui „kinematografiškai“ persikelia į tuometinę Lenkiją, prie streiko apimto fabriko vartų, ir grįžta vėl į mitinius laikus. Paryžiuje tuo metu studijavusi Marija Mašiotaitė-Urbšienė libretą pažodžiui išvertė į prancūzų kalbą. Kaip jai pavyko išverstu kūrinį sudominti didįjį poetą, atskleidžiama publikacijos įžangoje – straipsnyje *Vaidilutė. Vienos operos istorija*, kuri parašė draugijos pirmininkė Žanina Koljė (Janine Kohler) ir pary-

žietis dailininkas bei draugijos narys Žibuntas Mikšys, dar anksčiau susidomėjęs libreto vertimu ir jo autentiškumu. Straipsnio autoriams talkino įžvalgas ir faktus pateikęs muzikologas, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesorius Algirdas Ambrazas ir Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus vedėja Jolita Steponaitienė, naudotasi naujausia muzikologine literatūra. Metraštyje pateikiamas ne poeto ranka rašytas, bet perspausdintas kūrinio prancūzų kalba tekstas ir pora libreto puslapių, išmargintų autentišku O. Milašiaus raštu bei vieno V. Bacevičiaus operos partitūros puslapio faksimilės.

Operos *Vaidilutė* lietuviškas ir prancūziški libretai, partitūros ir klaviro dalys nuo 1995 m. saugomi Lietuvos literatūros ir meno archyve Vilniuje, Vytauto Bacevičiaus fonde. Archyve ir Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje galima pavyti, pastudijuoti ir paryžietišką leidinį *Cahiers de l'Association les Amis de Milosz*, kurio puslapiuose gyvena poeto mistiko iš miglotų Čerėjos ir Eliziejaus laukų dvasia.

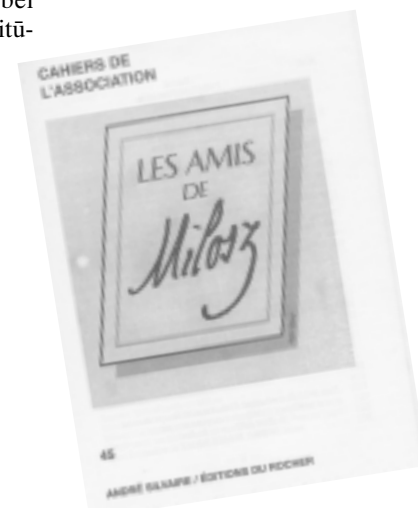
Egidija Kaulakytė,
Lietuvos literatūros ir meno archyvas

Poeto Oskaro Milašiaus autografas – operos „Vaidilutė“ libreto vertimas į prancūzų kalbą, apie 1932–1934 m.

Kompozitorius ir pianistas Vytautas Bacevičius

Leidinio „Cahiers de l'Association les Amis de Milosz“ titulinis puslapis

Operos „Vaidilutė“ partitūros fragmentas, 1930 m.

Ivanas Franko studijų metais

Ukrainiečių tautai jis tapo Moze ir Leonardu (2)

Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto centrinių rūmų frontono skulptūros

Pradžia Nr. 19

Gyvenimas ne sviestu teptas

Studijų metais ir po jų Ivanas Franko jau buvo svarbi literatūrinė figūra, ypač ukrainietiškoje Galicijos visuomenėje, pagarsėjo reikšmingais prozos, poezijos, dramos kūriniais ir literatūrologiniais darbais. Kaip aktyvus žurnalistas ir publicistas reikėsi dar 1870–1880 m.: su M. Pavliku leido žurnalą *Gromadskij drug* (*Громадський друг*), almanachus *Varpas* (*Дзвін*) ir *Kūjis* (*Молот*), su I. Belejumi leido žurnalą *Pasaulis* (*Світ*, 1881–1882), taip pat jaunimo žurnalą *Draugas* (*Друг*, 1888). Bendradarbiavo ukrainiečių laikraštyje *Darbas* (*Діло*, 1883–1886), žurnaluose *Aušra* (*Зоря*, 1883–1886) ir *Tiesa* (*Правда*, 1888), daugelyje pažangių lenkų ir austrų laikraščių bei žurnalų. Pasirašinėjo slapyvardžiais; jų suskaičiuojama apie šimtą.

Tačiau visa tai nereiškia, kad I. Franko gyvenimas slydo kaip sviestu pateptas. Toli gražu.

1877 m. suėmimas ir įkalinimas 9 mėnesiams smarkiai sutrikdė aktyvią literato veiklą. Kai kurios redakcijos su juo nutraukė kūrybinius ryšius, kitos net uždraudė lankytis. Leidinių, kurie spausdino talentingo literato kūrinius, padėtis buvo nepavydėtina, dėl politinių priežasčių jie buvo persekiojami policijos, nuolat grėsė tiražo konfiskavimas ar net leidinio uždarymas.

Bene didžiausias smūgis Ivanui Franko buvo tai, kad su juo nutraukė ryšius mylima mergina Olga Roškevič. Jos tėvai uždraudė susitikinėti su „netinkamą“ politinių pažiūrų studentu. Mylimosios netektį I. Franko išgyveno labai skausmingai, daug metų jo neapleido širdgauža.

Nauji gyvenimo procesai Galicijoje

1877-ieji I. Franko kūrybinėje biografijoje žymūs ir tuo, kad išėjo jo apysakų rinkinys *Boryslavas*. Mažai kam girdėto nedidelio kaimo vardas nuo šiol taps aštrios socialiai angažuotos ukrainiečių literatūros įvaizdžiu. I. Franko į literatūrą įvedė visuomenės „dugno“ personažus, kurių ligi tol rašančioji brolija nelaike vertais dėmesio, stengėsi nepastebėti ir save gerbiančios visuomenės nariai. Būtų galima sakyti, kad naujieji Boryslavo gyvenimo personažai – nelaukti ir neprašyti – patys įsiveržė į bręstančios ukrainiečių literatūros pus-

lapius, tik reikėjo, kad naujus gyvenimo reiškinius pastebėtų talentingo kūrėjo akis. I. Franko kaip tik ir buvo tas kūrėjas.

Aptariamuoju metu Boryslavo žemės gelmėse buvo aptikti dideli naftos (pirmas gręžinys pradėtas eksploatuoti 1862 m.) ir ozokerito (kalnų vaško) išteklių. Kalnų vaškas naudojamas lakų, dažų, parfumerijos pramonėje, taip pat medicinoje. Boryslavo apylinkėse buvo aptikti didžiausi pasaulyje šios iškasenos išteklių. Prasidėjusią žemės turtų eksploataciją lydėjo nežmoniškas darbininkų išnaudojimas. Didžiulis socialinis lūžis vyko tuometinio gyvenimo sanklodoje: iš aplinkinių ir tolimiausių kaimų ieškodami uždario ir Boryslavą patraukė daugybė žmonių, nes ten buvo darbo. Įmonių savininkai lobo, bet pirmosios kartos nuo žagrės atsto-

vyksmą ir jo socialinius bei moralinius padarinius savo kūryboje vaizdavo rašytojas, kaip sakyta, į ukrainiečių literatūrą įvedęs ligi tol neregėtus personažus iš liumpenų sluoksnio.

Atgal į kaimą, prie ištakų?

Kokią išeitį galėjo pasiūlyti I. Franko? Šių eilučių autorius visiškai nemano, kad vienintelė ar bent svarbiausia rašytojo prievolė – teikti rekomendacijas, kaip toliau gyventi ar bent atsakyti, ką daryti. Vis dėlto I. Franko matė išeitį neįgyvendinamoje vizijoje: grįžime į gimtąsias vietas, atgal prie žemės, prie tautos šaknų. Skamba gražiai, patraukliai ir šiek tiek švietėjiškai, bet žmonių palikta žemė jei ir laukė sugrįžtančių sūnų paklydėlių, laimės neužtikrino. Istorijos ratas atgal nesisuka. Ko ge-

tai ir jos išnaudojamiems žmonėms, talentingą literatą, jau spėjusį sužadinti didelį skaitančios Galicijos visuomenės susidomėjimą ir teikiantį dar didesnių vilčių ateičiai. Deja, jis jau spėjo patekti ir į policijos seklių akiratį – neordinari, todėl dar įtartinėsnė asmenybė. Tuo labiau, kad kai kurios pažiuos, kurių laikėsi I. Franko, visuomenėje vis labiau plito.

Tą pačią Boryslavo apsakymų temą I. Franko plėtojo ir pagarsėjusioje apysakoje *Boa constrictor* (1878 m.), išspausdintą žurnaluose *Дзвін* ir *Молот*. Įmantrus lotyniškas apysakos pavadinimas reiškia tam tikros rūšies žaltį ar smauglį, o simboline prasme rašytojui reiškia godumo įsikūnijimą, smaugiantį visus be išimties – praturtėjusį nuvorišą, žydą rentininką ir paprastą darbo ieškantį bėdžių, kuris, skurdo genamas, atpėdino į Boryslavą ir siekia

sieriaus rankos ir talentingų aktorių darbą. E. Nekrošiaus, R. Tumino ir O. Koršunovo spektaklių išlepinti lietuviai tikrai nesibodėjo ukrainiečių teatru, o kongreso dalyviai stovėdami gal dešimtį minučių ovacijomis dėkojo puikaus spektaklio *Boa constrictor* kūrėjams ir atlikėjams.

Uola tautos kelyje

I. Franko buvo apdovanotas įžvalga ir tikrai neeiliniu filosofo talentu. Tai jis įrodė ir savo apysakoje *Boa constrictor*. Pagaliau juk jis studijavo universiteto Filosofijos fakultete, kuriame XIX a. antrojoje pusėje buvo atsiradę vietos ukrainiečių kalbai ir literatūrai. Beje, ar literatūrai? I. Franko jau baigęs universitetą dar gana ilgai bus labai kritiškas tuometinės ukrainiečių literatūros atžvilgiu. Rašyti apie pernykštį sniegą ar kitokius niekus – tai dar ne literatūra. Rėksmingai ginčytis ir draskytis spaudos puslapiuose, pretenzingu tonu mėginant pridengti minties skurdumą ir tuštumą – argi tai literatūra? Versdamas į ukrainiečių kalbą nemirtingo Gėtės *Fausto* I dalį savo paties parašytame vertimo įvade (išspausdino žurnalas *Світ* 1882 m.) I. Franko net šiek tiek patetiškai sušuks: „Mes neturime literatūros!“ („У нас нема літератури!“) Šios frazės autorių galima suprasti: *Faustas* jam tampa ne tik didžio literatūrinio ir filosofinio šedevro pavyzdžiu, bet ir savotišku atskaitos tašku kūryboje. Labai aukštai iškelta kartelė, tad norint ryžtis šturmuoti naują aukštį, reikia ne tik didelio, bet ir drąsaus talento.

I. Franko, atrodo, niekada nestigo tokio ryžto. Savy jautė dideles kūrybines galias, o gyvenimas siūlė tiek naujų temų ir sužetų, kad tik spėk suktis. 1878 m. jis parašė savo garsųjį eilėraštį *Камеляри*, kurio pavadinimą į lietuvių kalbą, matyt, reikėtų versti *Akmenskaldžiai*, bet literatūros žinovai tikriausiai galėtų pataisyti šių eilučių autorių. Tai epochą atspindintis ukrainų poezijos kūrinys, įvykdytas tikrą sąmonės virsmą tautos likimu susirūpinusioje visuomenėje. Formuojantis moderniai ukrainiečių tautai, kaip ir to meto lietuvių tautai, šis eilėraštis ilgieji į ukrainiečių sąmonę didžiulio pasitikėjimo ir ryžto, tikėjimo savo tautos jėgomis. Todėl jis laikytinas programiniu kūriniu, žyminiu visiškai naują bręstančios tautos sąmoningumo lygmenį, atskaitos tašką, nuo kurio prasideda naujas kovos už ukrainiečių tautos teises etapas.

Kas rašoma eilėraštyje, kuris tapo visos kartos, o gal ir ištiso šimtmečio ukrainiečių siekių manifestu? Poetas regi stebuklingą sapną: beribėje

Ivano Franko 150-ųjų gimimo metinių kongreso dalyviai: ukrainiečių poetė ir literatūrologė Nadija Morykvas, Taraso Ševčenkos literatūros instituto direktorius akad. Mikola Žilinskis, Varšuvos universiteto profesorė, filologijos mokslų daktarė Valentina Sobol ir Ukrainos nusipelnęs meno veikėjas, menotyrininkas ir literatūrologas Michailas Kosivas (Kosiv)

vai, tapę proletarais, nei praturtėjo, nei pagavo savo didžiąją laimės paukštę – nebent keletą nušėpusių pasipurčiusios paukštės plunksnų.

Įžvalgi I. Franko akis matė, kas vyksta aplinkui. O vyko liumpenizacijos procesas. Tradicinis Galicijos kaimas, kuriame I. Franko ir daugelis kitų inteligentijos atstovų regėjo ukrainiečių tautos savitumą ir tautiškumo pagrindą, tiesiog vienos kartos žmonių akyse ėmė irti ir degraduoti, o nuo žemės ir gimtųjų vietų atplėšti žmonės virto beteisais išnaudojamaisiais. Štai šį socialinį

ro, šią tiesą suprato ir pats I. Franko, bet toli gražu ne iš karto. Gyvenimo pabaigoje darytose kone visose nuotraukose jo liūdnas žvilgsnis bus nukreiptas žemyn, kažkur į jam vienam tik dvasios akimis matomas gelmes. Gal to begalinio liūdesio priežastis buvo rašytoją kamavusios fizinės negalios ir toli gražu ne visada sėkmingai klostęsis asmeninis gyvenimas – sunku pasakyti. Visa tai bus daug vėliau, pagaliau tai tėra subjektyvus vertintojo iš šalies žvilgsnis. Kol kas mes jį matome XIX a. aštuntojo dešimtmečio studentą, kupiną geriausių norų padėti savo tau-

bent kiek prakusti. I. Franko į ukrainiečių literatūrą įveda žydų tautos atstovus, Boryslavas neįsivaizduojamas be žydų. Naudos ir godumo smauglys slopina žmogiškumą žmoguje, nepaisydamas tautinės priklausomybės, socialinio ar turinio laiptelio, ant kurio stovi žmogus. Šia idėja persmelktas kūrinys, su kuriuo Ivano Franko gimimo 150-mečio kongreso dalyvius svetingi šeimininkai supažindino Kolomyjoje: šio Ivano Frankovsko srities miesto teatras pastatė spektaklį pagal klasiko kūrinį. Spektaklis visus nustebino geriausia prasme. Matėme tvirtos reži-

Gedimino Zėmliškio nuotraukos

Kongreso salės vaizdas: priekyje – Lietuvos delegacijos nariai dr. Aldona Vasiliauskienė, prof. Vytenis Rimkus ir Darius Juodis, šalia jo – ukrainiečių poetė Nadija Morykvas

ir tuščioje dykroje jis stovi prieš aukščiausią granito uolą, o tolumoje – tūkstančiai tokių pat žmonių kaip jis. Tai išvarginti baisios priespaudos ir naujam gyvenimui pasiryžę žmonės. Rankose kiekvienas laiko geležinį kūjį, jų akys liepsnoja, reikia vieno visus vienijančio žodžio, kad visa aplinkui imtų keistis. Tas žodis pasigirsta, nelyginant perkūno griausmas: „Skaldykite šią uolą! Tegul nei karštis, nei šaltis jūsų nesustabdo! Iškęskite visas negandas, nes jums skirta sudaužyti šią uolą!“ Žmonės kaip vienas pakluso tam balsui, pakėlė geležinius kūjus ir vieningai kirto, atrodytų, neįveikiamą uolą. Tūkstančiais kūjų jie daužė kietą granitą, žingsnis po žingsnio per akmens skeveldras skverbdamiesi pirmyn. Krito pirmieji, netekę jėgų, bet jų vietą stjo nauji akmenkalčiai. Žinojo, kad šios kruvinos pastangos nesuteiks jiems nei šlovės, nei turtų, kad daugumos kaulais bus nuklotos uolos prieigos, ir tai bus kelias tiems, kurie ateis pakeisti kritusiųjų...

Ukrainiečių tautoje Ivanui Franko prigijo Kameniaro vardas. Beje, net ir jo antkapiniame paminkle Ličiakivsko kapinėse Lvove galima pamatyti granito uolą kūju daužantį Kameniarą. Taip ukrainiečiai įprasmino savo didįjį kūrėją.

O tuometu lietuviai...

Išspręs lietuvų skaitytojas tuo jau prisimins, ką 1878-iejį reiškė lietuvų tautiniam judėjimui. Būsimasis tautos patriarchas Jonas Basanavičius, penkeriais metais vyresnis už I. Franko, dar net ne daktaras, tik Maskvos universiteto studentas, jau spėjo dar 1874 m. iš Istorijos fakulteto pereiti į Medicinos fakultetą. Nusivylęs istorijos dėstymu ir paskaitų turiniu, bet ne pačia istorija, net ir studijuodamas mediciną, J. Basanavičius toliau gilinosi į Lietuvos istorijos bei archeologijos dalykus, mat rašė studijėle apie kunigaikštį Kęstutį ir svajojo tarpininkaujant Petru Vileišiui ją legaliai išspausdinti. Maskvos universitetas tampa ta vieta, kurioje jau buriasi lietuviai studentai; iš jų minėtini Vincas Pietaris, Andrius Botyrius ir kiti. Deja, dar nebuvo organizuotos studentų draugijos, nors tautos atgimimo ženklai jau buvo akivaizdūs, daigai kalėsi.

Dvejais metais už I. Franko jaunesnis Vincas Kudirka dar mokosi Seinų kunigų seminarijoje, bet naučia kunigystei pašaukimo ir greitai bus pašalintas iš seminarijos. 1879 m. V. Kudirka grįš į Marijam-

polės gimnaziją, rašys eilėraščius, straipsnelius lenkų kalba ir redaguos nelegalų moksleivių laikraštėlį *Melagystė (Klamstwo)*. Iki atsivertimo į gimtąją lietuvių kalbą šešupėmis ir nemunais nutekės nemažai vandens: tik 1883 m. *Aušros* pirmojo numerio paveiktas prapliups ašaromis ir pasijus lietuviu, kuriam dera kalbėti lietuviškai.

Penkeriais metais už I. Franko jaunesnis Jonas Šliūpas 1878-aisiais dar tebesimoko Mintaujos vokiečių gimnazijoje; ją baigs po dvejų metų ir įstos į Maskvos universitetą, kur kalbininko Filipo Fortunatovo padedamas bei skatinamas mėgins įkurti Lietuvių filologijos draugiją, bet bus pašalintas iš universiteto už dalyvavimą studentų judėjime...

Žodžiu, jaunas lietuviško tautinio judėjimo brangvynis dar tik bėsta maišuose, kai tolimojoje Galicijoje I. Franko jau aukštai iškėlęs poetinį kūjį kviečia savo tautą daužyti priespaudos granitą ir telkia savo tautiečius nesijausti nei „sugadintais“ rusais, nei lenkais, bet būti pačiais savimi – rusiniais, ukrainiečiais ir patiems spręsti savo tautos ir savo likimą. Panašus lietuviškojo *Varpo* motyvai Vinco Kudirkos posmuose nuskambės gerokai vėliau. Akivaizdu, kad lietuviškos spaudos draudimas ilgam sustabdė lietuvių tautos sąmonėjimą, bet upės užtvenkti neįstengė. Engiamos Europos tautos, nepaisant to, kiek kuri buvo pažengusi tautinio sąmonėjimo kelyje, jau kilo į lemiamą veiksmą, jokia granito uola negalėjo jų sustabdyti. Skirtingos veikimo sąlygos, kaip skirtingos ir imperijos – patvaldiškoji Rusija ir gerokai modernesnė, europietiškesnė Austrijos–Vengrijos imperija – bet išsivaduojančių tautų siekis tas pats: laisvė ir galiybė pačioms spręsti savo likimą.

Į dvasios gelmę

Ivano Franko kongrese skaitytas dr. Aldonos Vasiliauskienės pranešimas mums priminė, kad Galicija nebuvo labai tolima lietuvių išsivaduojamajai tautinei minčiai. Pirmieji I. Franko vertimai į lietuvių kalbą pasirodė 1891 m., o 1898 m. *Varpe* išspausdintas platesnis straipsnis *Rusiniai ir Ivanas Franko*, autorius pasirašė Su-aitis. XX a. pradžioje daug jo apsakymų skelbta lietuviškoje periodikoje ir leidiniuose. I. Franko poeziją į lietuvių kalbą pirmasis 1909 m. pradėjo versti Liudas Gira. Pažymėtina, kad 1913 m. pirmojo lietuviško žurnalo *Vaivorykštė* epigrafu tapo vienas I. Franko ciklo *Se-*

nomis temomis posmas iš rinkinio *Semper tiro*:

*Tarkim žodį, šaukdami į žygį,
Tik šį kartą ne į platų tyrą,
Bet į gelmę mūsų dvasios, vyrai,
Kur tautos rytojui dirbam vygę.*

Tuo posmu žurnalą *Vaivorykštė* papuošti siūlė rašytojas Kazys Puida, nes „niekas negali geriau ir išsamiau apibūdinti naujojo žygio (žurnalo leidinio) turinio, prasmės bei vertės už šį ketureilį“. A. Vasiliauskienė pažymi, kad taip to meto lietuvių literatūroje buvo pagerbtas vienintelis kitos tautos literatas.

Taiči I. Franko XIX a. pabaigoje jau buvo verčiamas į lietuvių kalbą, bet vargu ar turime lietuvių poetą, kuris būtų verčiamas į ukrainiečių kalbą. Tai ir suprantama – 40 metų tęsėsi lietuvių spaudos draudimas gerokai pristabdė lietuvių literatūros formavimąsi. Austrijos–Vengrijos imperijai priklausiusioje Galicijoje valdžia nedraudė nei ukrainių, nei kurių nors kitų tautų rašto, neribojo tautinės raškos galimybių, nors šalyje ir vyko sudėtingi procesai. Ne ką paprasčiau klostėsi įvairių tautų tarpusavio santykiai. Ukrainiečiams dar reikėjo išsikovoti teisę būti savarankiška ir visateise tauta, todėl pirmiausia reikėjo atsiriboti nuo didžiarusių ir lenkų. I. Franko kūryboje šis ukrainiečių tautos sąmonėjimo kelias išreikštas garsiam eilėraštyje *Ne laikas (He nopa)*, kuris XX a. pradžioje net taps ukrainiečių tautos himnu, panašiai kaip V. Kudirkos *Tautiška giesmė* lietuviams. I. Franko mato prasmę tarnauti ne Rusijai ar Lenkijai, bet Ukrainai, kurios kaip valstybės dar nėra. Jam rūpi ne vien darbininkai, kaimiečiai ar inteligentai, bet pirmiausia – ukrainiečiai.

Suprantama, tai kirtosi su marksistinėmis pažiūromis, nors I. Franko dar būdamas 20 metų jau spėjo perskaityti K. Markso *Kapitalą* ir F. Engelso *Anti-Diuringą*. Tačiau jį žavėjo ne klasių kova, bet kova už savo tautos teises. Aiškios simpatijos šios žemės mažiesiems, skriaudžiamiesiems, taigi kairuoliškos pažiūros nesutrukdė jam tapti ukrainiečių tautinės sąmonės formuotoju ir reiškėju. Dogmatiškiems marksistams I. Franko niekada taip ir netaps visiškai savu, iki galo „išaugusiu“ ligi gilaus klasių kovos svarbos supratimo. Geriausiu atveju jam bus lipdoma revoliucinio demokrato, kapitalizmo piktžaidžių kritiko etiketė, bet jo kaip ukrainiečių tautinės sąmonės reiškėjo vaidmuo sovietmečiu geriausiu atveju buvo nutylimas.

Bus daugiau

Vienas visai Ukrainai

Lvovo nacionaliniame Ivano Franko universitete ukrainiečių literatūros klasiko Ivano Franko 150-osioms gimimo metinėms paminėti skirto tarptautinio kongreso metu kalbiname universiteto prorektorius doc. Marianą Lozinskį (Мар'ян Лозинський), ant kurio pečių gulė nemenka kongreso organizacinių rūpesčių dalis.

Likimo dovana universitetui

Gerbiamasis Prorektoriau, kaip niekada gera proga „Mokslo Lietuvos“ skaitytojams priartinti Ukrainą, kuri, tiesą sakant, lietuviams niekada ir nebuvo nutolusi. Daug kuo panašus mūsų tautų istorinis likimas, jau nekalbant apie tai, kad mūsų protėviai yra gyvenę vienoje valstybėje – Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Kad pokalbis išibėgėtų, paklausu: kaip Lvovo nacionalinis universitetas pasitiko šią gražią sukaktį – Ivano Franko 150-ąsias gimimo metines? Ką šie Ivano Franko metai atneš universitetui, kuris didžiuojasi tuo, kad pavadintas literatūros klasiko vardu? Ką duos Lvovo miestui, švenčiančiam 750-ąsias įkūrimo metines? Kuo apskritai praturtins Ukrainą?

Jei leisite, kalbėsiu ukrainietiška. Pirmiausia norėčiau nuoširdžiai padėkoti delegacijos nariams iš Lietuvos, kurie atvyko iš Šiaulių ir Vilniaus į mūsų Ivano Franko 150-osioms gimimo metinėms skirtą kongresą. Jis vyksta mūsų universitete, nes Ivaną Franko laikome savo universiteto patronu. Mūsų universitetas pavadintas jo vardu. Tai didžiulė likimo dovana.

Ką šis kongresas mums duos?

Pirmiausia ukrainiečių tautos „kameniaro“*, t. y., akmenkalčio, vardas bus dar labiau išgarsintas tarptautiniu mastu. Tai labai svarbu visai Ukrainos valstybei. Šiandien Lvovo nacionalinis universitetas kaip jokia kita mokslo institucija mūsų šalyje labai plačiai, o moksliniu požiūriu labai išsamiai, mini, pagerbia ir aktualina Ivano Franko atminimą bei jo literatūrinį paveldą. Ukrainos literatūros klasikas gimė 1856 m. rugpjūčio 27 d., tačiau minėjimo iškilmes buvo nukeltos į rugsėjo pabaigą, kad šis minėjimas priartėtų prie Lvovo miesto 750-ųjų metinių jubiliejaus.

I. Franko minėjimo iškilmes rugpjūčio 27 d. vyko Nagujevičiuose, Lvovo srities Drohobičių rajone, kur gimė mūsų klasikas. Ten buvo surengta iškilminga akademija (*святочна академия*), kurioje dalyvavo ir Ukrainos prezidentas Viktoras Juščenko – jis ten pasakė prakalbą.

Šiandien, rugsėjo 28-ąją, mes sukviėtėme mokslo žmones, literatūros tyrinėtojus iš Ukrainos ir užsienio šalių. Plenarinio posėdžio metu galėjote išgirsti, kaip mokslo ir kultūros pasaulis vertina literatūrinę, filosofinę, kultūrinę ir kitą labai įvairialypę Ivano Franko veiklą. Tai titaniška veikla.

Susirinko geriausi I. Franko kūrybos žinovai

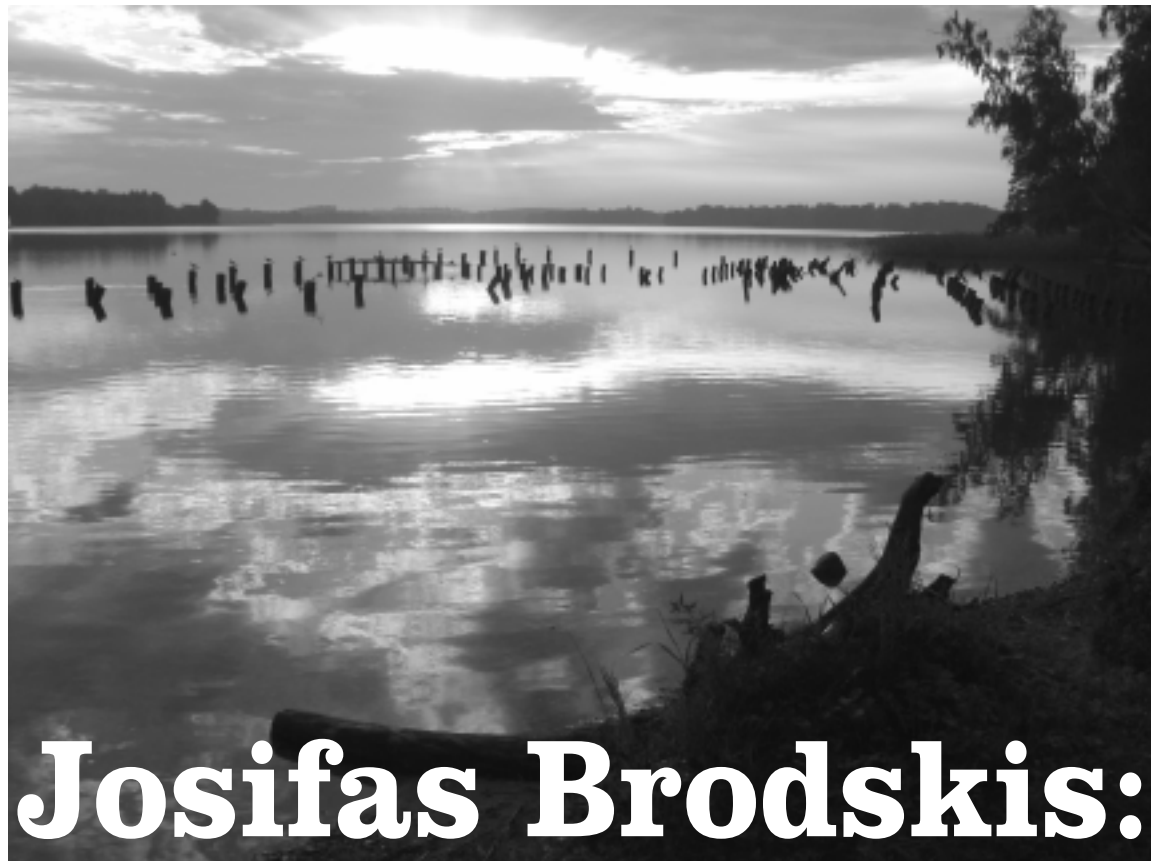
46 mln. ukrainiečių tauta yra labai didelė ne tik mums, lietuviams. Ji didelė ir visos Europos mastu. O didelėms tautoms lemta gyventi dideliais darbais. Platus ir šios sukakties minėjimo užmojis. Gal galite pateikti vieną kitą faktą, kad Lietuvos skaitytojams būtų aiškiau, ką šis kongresas reiškia frankotyrai, apskritai Ukrainos filologijos mokslui ir kultūrai.

Vien I. Franko gimimo 150-osioms metinėms buvo parašyti ar išleisti maždaug 25 puikūs darbai – knygos, žurnalai ir panašiai. Spausdinama arba baigiama kurti dar dvi dešimtis darbų. Taiči šiais jubiliejiniais I. Franko metais bus sukurta apie 50 puikių kūrinių, skirtų I. Franko asmenybei ir jo įvairiapusei veiklai įamžinti. Tai mokslinę vertę turintys darbai, dauguma jų autorių yra mūsų universiteto darbuotojai.

Į kongresą jau atvyko 450 dalyvių (iš viso dalyvavo 497) iš įvairių Ukrainos kraštų ir užsienio valstybių. Tarp svečių iš Lenkijos išskirčiau literatūrologą Stepaną Kozaką. Iš Slovakijos atvyko Jurijus Bača ir Mikola Mušinka, iš JAV laukiame atvykstančio prof. Leonido Rudnickio. Sulaukėme kongreso dalyvių iš Maskvos ir kitų Rusijos miestų. Yra svečių ir iš Latvijos. Siuntėme kvietimą ir baltarusių kolegoms, bet ar jie atvyko, šandien man dar sunku pasakyti. Kone pusė užsiregistravusių kongreso dalyvių – ne Lvovo, bet kitų Ukrainos sričių ir užsienio svečiai.

Kongreso organizaciniame komitete yra trys pirmininkai: tai Taraso Ševčenko literatūros instituto direktorius, Ukrainos mokslų akademijos tikrasis narys Mikola Žilinskis, Ukrainos Skovorodos filosofijos instituto direktorius Miroslavas Popovičius ir Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto rektorius Ivanas Vakarčiukas (Ivan Vacharchuk). Kongreso atidarymo iškilmėse šandien dalyvavo Ukrainos švietimo ir mokslo ministras Stanislas Nikolajenka. Svarbiausia, kad dalyvauja tie asmenys, kurie tyrinėja Ivano Franko kūrybą ir kurie šiuo kongresu yra labiausiai suinteresuoti. Taip pat kongreso atidarymo metu balkone galėjote matyti daug studentų.

* *Камеяр* – taip vadinosi 1878 m. parašytas I. Franko eilėraštis, kurio pavadinimas tapo poeto sinonimu, paties kūrėjo gyvenimo ir kūrybos įvaizdžiu.

Gedimino Zemeliko nuotrauka

Josifas Brodskis: pirma kelionė į Lietuvą (6)

Pradžia Nr. 15

Tęsiame pasakojimą apie Nobelio premijos laureato Josifo Brodskio pirmąją kelionę į Lietuvą 1966 m. rugpjūtį. Venclovų namuose šiomet paminėtos poeto viešnagės keturiasdešimtosios ir dešimtosios poeto mirties metinės.

Paprastais žmonėmis nesibodėjo

Reikia pasakyti, kad išskirtinių – ar save laikanti išskirtiniais – žmonių Josifas Brodskis nemėgo. Tai galima pastebėti ir iš jo susikirtimo su Natalija Trauberg. Iškalbingas kad ir toks faktas. Kai poetą tarsi baisų nusikaltėlių etapu siuntė į Archangelsko sritį prie speigračio į tremties vietą, traukinio vagonė priešais jį sėdėjo senyvas valstietis, vežamas tuo pačiu etapu. Poetas savo patirtą išpūdį perėmė maždaug tokiais žodžiais: „Man pasidarė baisu. Aš suprantu, kas čia vyksta ir dėl ko aš čia atsidūriau, galiu bent vidujai pasipriešinti visam šiam absurdui. Bent šiek tiek čia dar esama mano valios, bet kodėl čia atsidūrė šis senas žmogus, kiti panašūs žmonės?“

T. Venclova kiek papildė šį iš paties Brodskio girdėtą išgyvenimą. Apie jo bylą ir tremtį žino nemažai žmonių, kai kas rūpinasi, siunčia užtarimo laiškus, o kas apgins šį seną žmogų?

Norinskajos kaime, į kurį buvo ištremtas, poetas bemat susidraugavo su paprastais žmonėmis, nesibodėjo su jais bendrauti. Todėl ir savo buvimu tame kaime nevadino tremtimi – tai buvo jo gyvenimas kaime. Apskritai jo santykis su tremtimi savotiškas. „Tremtis galų gale yra savotiška sėkmė“, – rašė Brodskis, ir tai nebuvo koketavimas su savo biografija. Ko gero, išties tie pusantrų tremtyje praleistų metų jam netapo praradimo metais, nes draugų dėka galėjo gilintis į lenkų, anglų poeziją ir literatūrą, jau nekalbant apie rusų autorių kūrybą. Tai buvo ir savišvies, dvasinio tobulėjimo metai. Prie anglų poetų sėdėjo su didžiuliu žodynu, tobulino savo

anglų kalbos žinias. Jų vėliau labai prireikė.

Brodskio šeiminkai Norinskajos kaime buvo pagyvenę žmonės, su jais poetas tiek susidraugavo, kad jam grįžus į Leningradą, jie kartą buvo pas jį atvykę. Tas įvykis užfiksuotas nuotraukose.

Per vieną Brodskio apsilankymą Vilniuje vienoje kavinėje prie jo prisilaukė kažkoks tipelis, kuriam labai rūpėjo poetui parodyti savo eilėraščius. Brodskis perskaitė ir pasakė, kad eilės prastos, paskui gana profesionaliai išaiškino, kodėl jos nevykusios. Visai atsitiktinis personažas poeto gyvenime, tačiau nebuvo atstumtas ar ignoruotas.

Petrui Juodeliui skyrė eilėraščių

Rytojaus dieną po konflikto dėl Čestertono Josifas išvažiavo į Palangą. Tą kelionę organizavo Juozas Tumelis. Važiavo Lietuvos knygų rūmų mašina. Per J. Tumelį Palangoje J. Brodskis susipažino su Vorkutoje ir Krasnojarsko krašte kalintu vyresniosios kartos literatu bei menotyrininku Petru Juodeliu (1909–1975 m.), Aisčio Aleksandriškio artimu bičiuliu. Beje, J. Tumelis – P. Juodelio žentas, o svarbiausia, kad rašytojas gerai išmanė rusų literatūrą, tarpukariu buvo bene svarbiausias lietuviškojo neoromantizmo ideologas, pokario metų rezistentas. Žodžiu, J. Brodskiu turėjo būti visais atžvilgiais įdomi asmenybė.

O kad buvo ne tik įdomi, bet ir reikšminga asmenybė, mums aiškėja ir iš Ramūno Katiliaus tokio komentaro. Yra J. Brodskio iki emigracijos parašytų eilių mašinraštinių rinkinys, kurį sudarė Vladimiras Maramzinas. Tą darbą pradėjo dar nežinodamas, kad Josifas bus priverstas emigruoti. Daug dalykų Maramzinas aiškinosi su pačiu poetu, atrinkinėjo variantus, tikslinosi faktus.

Deja, 1972 m. sudarytas mašinraštis iki šiol taip ir liko neišleistas, ir dėl to reikėtų tik stebėtis. Mums reikšminga, kad tame rinkinyje yra juodraštinių eilėraščių apie Palangą variantas, kurio pavadinimas skambėjo tarsi dedikacija: „Ponui Petrui Juodeliui – su švelnumu ir meile“. Katiliaus teigimu, Izraelyje išspausdintame J. Brodskio poezijos rinkinyje tas eilėraščių įdėtas būtent tuo pirmuoju pavadinimu – dedikacija P. Juodeliui.

Vėlesniuose leidimuose to eilėraščio pavadinimas pakito į *Palanga*. Pasak Venclovos, pakeisti pavadinimą galėjo ir ne pats poetas, bet leidėjai, tačiau Katilius įsitikinęs, kad tikrai pats Brodskis pakeitė pavadinimą. Ir Maramzinas yra rašęs, kad viename iš rankraštinių variantų tas eilėraščių buvo pavadintas kitaip.

Lietuvoje ne poetų ieškojo

Pirmosios kelionės į Vilnių metu Brodskis bendravo labai siaurame bendraminčių būrelyje, o iš poetų

buvo pažįstamas, regis, tik su T. Venclova. Nejau jo nedomino kiti Lietuvos poetai? Bent jau pažinčių su jais Brodskis nesiekė užmegzti. Į Vilnių atvyko ne poetų ieškoti, bet spontaniškai susiklosčius gyvenimo aplinkybėms, bendravo su žmonėmis, kurie tapo jam artimi savo pažiuromis. Ieškoti pažinčių su lietuvių poetais tuo metu nė į galvą nešovė. Į Rašytojų sąjungą eilėraščių skaityti jo nekvietė, nes ir negalėjo kviesiti. Nesisūlė ir jis. Kai Ramūnas pasakojo apie kylančią Eduardo Mieželaičio šlovę, Josifas bemat atsakė kalambūru: „Mieželaitis? Ne želajtis“. Suprask: nejaučia bent kiek didesnio noro susipažinti.

Jo aplinkos literatai

Ir tarp rusų poetų buvo ne itin platus jo bendravimo ratas. Andrejus Voznesenskis ar Jevgenijus Jevtušenka buvo ne jo aplinkos poetai. Yra pasakęs, kad Jevtušenka yra gabesnis už Voznesenskį, nors oficialus šių poetų rangas to meto literatūroje ir gyvenime buvo priešingas.

Brodskio favoritai XX a. rusų poezijoje ne kartą buvo aptarti jo duotuose interviu ir straipsniuose. Pasak Venclovos, ta rikiuotė turėtų atrodyti šitaip: Marina Cvetajeva – pirmoje vietoje, antroje – Osipas Mandelštamas, po jų – Ana Achmatova ir Borisas Pasternakas. Puikus ketvertukas, bet laikas atėjo žengti kitą žingsnį... Bent tokią frazę yra išmetęs kaip visiškai suprantamą dalyką. Savyje jautė tą jėgą, kuri ir turėjo padėti žengti tą žingsnį. Brodskis nesirengė likti didžiųjų šešėlyje ir nesidangstė apsimestiniu kuklumu. Savo vaidmenį – esamą ir būsimą – rusų poezijoje Brodskis, iš visko sprendžiant, suvokė gana aiškiai, bent jau Ramūnui Katiliui tą mintį pateikė dalykiškai ir labai paprastai. Su profesiniais literatūros dalykais jis nekoketavo, nes poezija buvo tikras jo gyvenimas. Kūryba jam klostėsi lengvai, organiškai, bent taip atrodė iš šalies, tačiau į poeziją ir apskritai į kūrybą jis žvelgė labai rimtai bei atsakingai. Žmogus privalo jausti atsakomybę už tai, ką daro savo gyvenime.

Bendraudamas su Venclova ir Katiliumi pareiškėdavo savo nuomonę apie daugelį poetų, rašytojų ir literatūrinio gyvenimo reiškinių. Mėgo kai kuriuos tarybinės epochos autorius, pavyzdžiui, Nikolajų Zabolockį. Viename interviu Venclova Brodskio paklausė, kaip jis vertinąs Pavėlą Antokolskį. „Neblogai, jis daug ko mane išmokė“, – atsakė Brodskis. O Tvardovskis? Pripažino, kad savo metu rusų poezijai buvo reikalingas, bet teigė nemėgstantis jo skaityti.

Apie A. Solženicino apysaką *Viena Ivano Denisovičiaus diena* yra pasakęs: „Ana Andrejevna (Achmatova – G. Z.) sako, kad tai knyga, kurią turi perskaityti 200 milijonų. Aš jai visiškai pritariu“. Apie šio autoriaus *Vėžio korpusą* yra taip pasakęs: romane buvęs momentas, kai rusų prozai ir pačiam rašytojui trūko dviejų ar trijų pastraipų iki lemiamo proveržio. Jeigu aprašinėdamas gydytojos kasdienę rutiną, vardydamas jos pareigų epinę trukmę ir biurokratinį smulkmeniškumą, reikalavimų idiotiškumą, tą disproporciją – tarp pa-

sakojimo tono ir turinio – būtų pratęsęs keliomis pastraipomis, pasak Brodskio, būtų gimusi nauja literatūra – tikras tarybinis absurdas, pagimdytas ne stilistinės rašytojo pastangos, bet pačios aprašomos tikrovės. Tai kodėl Solženicinas sustojo, kodėl neparašė tų dviejų ar trijų pastraipų? Todėl, kad jis realistas, prikurdamas būtų nusižengęs faktams ir savo kaip rašytojo prigimčiai, – taip aiškino Brodskis. Esminio lūžio neįvyko, Brodskis net abejoja, ar Solženicinas jautėsi priartėjęs prie lūžio: negalėjo pamatyti atodangos, nes buvo ne taip atsigręžęs. Realizmas jam pakišo koją, todėl Solženicinas liko puikiu, bet ne genialiu rašytoju.

Brodskis draugavo su Vasilijumi Aksionovu, nors kaip rašytoją jį ne itin vertino, o Jevtušenkos ir Voznesenskio nemėgo kaip žmonių. Regis, vertino Venediktą Jerofejevą, nors pastarojo asmeniškai ir nepažinojo. Draugavo su Sergejumi Dovlatovu, jis buvo vienas iš Brodskio aplinkos literatų, panašiai kaip Jevgenijus Reinas. Dovlatovo kaip rašytojo per daug nevertino, bet mėgo kaip žmogų. R. Katilius prisiminė, kaip Brodskio kambaryje Dovlatovas pasakoją sužetą iš savo tarnavimo kariuomenėje laikų, kur jam teko būti sargybiniu. Iš lagerio pabėgo nuteistasis, beveik berniukštis, jį pašovė besivejantys sargybiniai. Tarp jų kilo ginčas: ar pribaugti bėglį, ar tempti sužeistą? Nuomonės buvo ne sužeistą toje naudai: pribaugti paprasčiau, negu daug kilometrų gyvą vilkti per taigą. Dovlatovas sau priskyrė nuopelną, kad vaikūnukas liko gyvas: mat jei bent vienas prieštarauja, tai gali geruoju nesibaigti priėmusiesiems sprendimą nušauti bėglį. Vėliau ta istorija įgijo Dovlatovo apsakymo formą.

Iš dailininkų labai mėgo Braką. Negalėjo nemėgti ir savo mūzos žaliaakės gražuolės Marinos Basmannovos darbų.

Mėgo trofėjinius kino filmus. Venclova teigia nežinąs nė vieno sovietinio filmo, kurį Brodskis būtų pagyręs, net A. Tarkovskio filmams, regis, buvo abejingas. Brodskis yra rašęs, kad kinas, ypač užsienio filmai, buvo pirmas veiksnys, padėjęs auklėti jo kartą. Tvirtino, kad trofėjinis Tarzanas daugiau padarė sovietinių žmonių išsilavinimui iš sovietizmo varžtų net ir už Chruščiovo garsųjį pranešimą TSKP XX suvažiavime, kuriame buvo demaskuotas asmenybės kultas.

Ir išpūdžiai pratrūko eilėmis

Kyla natūralus klausimas: kiek dienų to pirmo lankymosi metu J. Brodskis praleido Lietuvoje? R. Katilius tvirtina mėginęs dėstyti įvykių seką į dienas. Gavo šešias dienas, neskaičiuojant poeto atvažiavimo ir išvažiavimo dienų.

Kur Vilniuje gyventa J. Brodskio? Pirmojo atvažiavimo metu – pas Katilius Liejyklos g. 1 namo antrame aukšte. Kitų atvažiavimų metu apsidavė įvairiai: Gedimino (tuomet – V. Lenino) prospekto Nr. 34 mansardoje, kur tuo metu gyveno T. Venclova. Vėliau gyvendavo ir Liejyklos g. 1, tik tada butas jau priklausė V. Čepaičiui. Palangoje Brodskis gyveno viešbutyje, retsykiais Vilniuje taip pat apsidavė viešbučiuose. Šia prasme mums labai įdomūs Sudervės parapijos klebono kun. Adolfo Trusevičiaus CM prisiminimai, kuriuos pateikėme 5-ojoje šios publikacijos dalyje. Ypač ta vieta, kur kunigas kalba apie net poeto vilnietiškos aplinkos bičiuliams

Būdingas Vilniaus senamiesčio architektūros akcentas: vartai į buvusį Benediktinių vienuolyną

visai nežinomą faktą – apie J. Brodskio atvykimą į Vilnių 1967 m. vasarą su vargonininke Anastazija Braudo iš Leningrado. Brodskis ją atsivežė ir į Sudervę, norėdamas nustebinti įstabi šios vienintelės Lietuvoje rotondinės bažnyčios akustika. Jeigu ne kun. A. Trusevičiaus liudijimas, apie šį poeto vizitą į Vilnių gal nieko nė nežinotume. Iš šio fakto galime daryti išvadą, kad Brodskio Vilniuje lankytasi dažniau, negu kartais žinodavo net jo artimi draugai: tiesiog poetas ne visados rasdavo reikalo pasigirti kai kuriais savo vojažais.

Tų atvykimų metu patirti išpūdžiai yra virtę puikiais eilėrašciais. Tiesa, nėra lengva atsekti jų visų chronologiją. Lietuviškos tematikos eilėraščių išpūdžiai poetui galėjo sumuotis, persikloti su kitų lankymusi Lietuvoje išpūdžiais, ir į eilėraščių audinį suguldavo dažniausiai praėjus kuriam laikui, vėlesniais metais. Lengviau pasakyti, kada parašytas vienas ar kitas eilėrašcis, o kokio meno išpūdžiai jame nugulę, kur, anot Venclovos, diachronija pereina į synchroniją, atsekti nėra paprasta.

Gal daugiausia tų išpūdžių visuma virto eilėmis 1971 m., kai J. Brodskis į Vilnių atvyko susitikti su lenkų poetu ir publicistu Viktoru Vorošilkiu (Wiktor Woroszyński, 1927–1996). Lyg ir už mūsų užsibrėžto pasakojimo chronologijos ribų atsideriant istorija, bet verta dėmesio.

Buvo 1971 m. pradžia, galimas dalykas, kovo mėnuo. Leningrade tuo metu Brodskių bute lankėsi Ramūnas ir Elė Katiliai išgirdo telefono skambutį. Iš Vilniaus skambino T. Venclova: „Josifai, atvažiuok į Vilnių“. „Kada?“ „Šiandien“. „Gerai, būsiu rytoj“, – pasakė Josifas ir tikrai rytojaus dieną jau buvo Vilniuje. Vėliau sakė manęs, kad Ado Katiliaus ar kieno nors kito gero pažįstamo vestuvės.

Viktora Vorošilskio transformacija

Venclova Brodskį kvietė ne į vestuves. Reikalas tas, kad į Vilnių kone *incognito* atvažiavo lenkų poetas ir publicistas V. Vorošilskis, J. Brodskio vertėjas ir populiariojas Lenkijoje. Visai galimas dalykas, kad Vorošilskis slapta išveždavo į Vakarus ir kai kuriuos Brodskio eilėraščius. Ne tik dėl to įdomi asmenybė. Jis negaudavo vizų į Maskvą ir Leningradą, nes

studijuodamas Maskvoje diplominiame darbe parašė ne visai taip, kaip tada turėjo rašyti sąmoningi rašytojai ir poetai. Taigi sovietinio režimo vertinimu, buvo ne visai sąmoningas.

Juk anksčiau Lenkijoje reikėsi kaip labai karštas komjaunuolis, panašiai kaip Vladas Grybas Lietuvoje. Entuziastingas socializmo ir komunizmo statytojas iš Lenkijos buvo nusiųstas studijuoti į M. Gorkio literatūros institutą Maskvoje. Studijuodamas po truputį atšalo nuo komunistinių idealų, nes susidūręs su realybe ėmė suprasti tarybinę tikrovę ne iš laikraščių. Ir kuo toliau – tuo labiau. Gilinosi į Vladimiro Majakovskio gyvenimą ir kūrybą, parašė vieną vertingiausių šio poeto biografijų. Ji sudaryta vien iš dokumentų. Ši biografija išversta į daugelį kalbų. V. Vorošilskis sugebėjo gauti labai iškalbingų dokumentų, ir jų paskelbimas pasaulyje nesustiprino sovietinės sistemos autoriteto.

Grįžusį iš Maskvos V. Vorošilskį Lenkijoje dar atsiminė kaip karštą komunizmo statytoją, todėl 1956 m. kilus Vengrijos sukilimui, jis buvo nusiųstas į Vengriją kaip Lenkijos spaudos korespondentas. V. Vorošilskis Vengrijos įvykius aprašė taip tikroviškai ir teisingai, kad visi to laikraščio numeriai buvo bemat konfiskuoti cenzūros.

T. Venclovos teigimu, tuo metu Maskvos M. Gorkio literatūros institute studijuojantis Virgilijus Čepaitis buvo iškviestas į instituto partinį biurą; ten jam buvo duota užduotis išversti V. Vorošilskio išpūdžius iš Vengrijos sukilimo. Žinoma, tarnybiniam naudojimui. Bet Čepaičiui užteko sumanumo vieną vertimo egzempliorių pasilikti sau. Tad Čepaičio draugai ir pažįstami galėjo skaityti Vorošilskio straipsnius ir neblogai orientuotis Vengrijos sukilimo ir jo slopinimo įvykiuose.

V. Vorošilskis buvo Lenkijos Seimo deputatas, bet po Vengrijos sukilimo išrėžė tokią prakalbą, kad tarp deputatų jam nebeliko vietos. Galėjo džiaugtis, kad išvengė blogesnių padarinių. Vorošilskis liko laisvas rašytojas, nes Lenkija, ir ypač po 1956-ųjų Vengrijos įvykių, buvo daug liberalesnis kraštas, bent jau palyginti su sovietine Lietuva.

Kokių temų ėmėsi rašytojas ir publicistas Vorošilskis, netekęs deputato mandato? Tuo metu jis rašė vaikams ir visai ne pasakas apie nykštukus ar raganas. Jis norėjo suteikti vai-

Reikšminga senamiesčio architektūrinė dominantė – Šv. Dvasios bažnyčios kupolas

Josifo Brodskio piešinys, pieštas Vilniuje. Tą kartą Josifas lankėsi Vilniuje, Tomo Venclovos pakviestas susitikti su Viktoru Vorošilkiu (žr. W. Woroszyński, „Naujoji Romuva“ Nr. 1–2, 1997) Piešta ant brošiūros viršelio („Цена 15 коп.“). Piešinys saugomas Tomo Venclovos ikimigraciniame archyve Lietuvių literatūros ir tautosakos institute Vilniuje

kams žinių apie realų pasaulį, parengti juos gyvenimui. Aprašė karalystę, kurioje atsiduria vaikai. Ten viešpatuoja slaptoji policija. Visur įrengti pasiklausymo aparatai, tyko šnipai. Kaip gyventi tokia pasaulyje?

Kad ir kaip būtų keista, jam pavyko tą knygą išspausdinti Lenkijoje

dar Gomulkos laikais. Iš Lenkijos vieningosios darbininkų partijos išstojo 1966-aisiais, t. y. tais pačiais metais, kai Brodskis pirmą kartą lankėsi Vilniuje.

Slapta į Vilnių

Tai štai režimo netoleruojamas V. Vorošilskis 1971 m. su žmona ir trylikamete dukra slapta atvyko į Vilnių, nors buvo gavęs leidimą važiuoti į Taliną. Vizą jam parūpino pažįstamas estas vertėjas Aleksandras Kurtina. Į Vilnių vizos negavo, nes šiame mieste daug lenkų, kurių protus ir sąmonę režimas saugojo nuo ne itin patikimo lenkų rašytojo. Vorošilskis seniai norėjo savo žmonai ir dukrai parodyti „senąsias rytinio pakraščio žemes“, iš kur buvo kilęs, o ypač savo gimtąjį Gardiną ir, žinoma, Vilnių, kuriame vaikystėje lankydavosi. Todėl ir ryžosi į Vilnių atvažiuoti be vizos, tą nelegaliai ir padarė pakeliui į Taliną du kartus. Vilniuje Vorošilskių šeima apsistojo pas Venclovus. Tomas prieš tai lankėsi Varšuvoje pas Vorošilskius, dar anksčiau vienos kelionės metu pas juos gyveno su žmona Era. Dabar Venclova į Vilnių atvykusius Vorošilskius apgyvendino savo romantiškoje mansardoje Gedimino prospekte (tada – V. Lenino pr.), o pats su žmona išėjo pas pažįstamus. Važiuodami į Taliną Vorošilskiai Vilniuje buvo apsistoję nuo kovo 26 iki 29 d., o vykdami atgal – balandžio 4–5 dieną.

Už tikslias datas prabėgus daugiau kaip dviem dešimtmečiams

V. Vorošilskis buvo dėkingas savo dukrai Natalijai, kuri 1971-aisiais, būdama trylikametė mergaitė, rašė kelionės dienoraštį ir užsirašinėjo įvairias kasdienes smulkmenas. Prabėgus metams tai labai pravertė.

Vaišinosi grakščios mūzos vaisiais

Balandžio 4-oji buvo Verbų sekmadienis, ir Vorošilskiai Vilniuje prie Šv. Rapolo bažnyčios prisipirkę spalvingų vilnietišku verbų grįžę namo dar ilgai jomis džiaugėsi. Kai Venclova paklausė Vorošilskio, ar jis nenorėtų susipažinti su Brodskiu, žinoma, išgirdo teigiamą atsakymą. Tada Venclova ir paskambino Brodskiiui į Leningradą, pasistengė, kad Vilniuje susitiktų šie du literatai.

Jau kitą dieną Venclova Brodskį atvežė iš aerouosto į savo butą, kuriame buvo apsistoję Vorošilskiai. Šie manė išvysią išblyškusių sudvasintą jaunuolį, o pamatė petingą atletą. Iš elgsenos Brodskis varšuviečiams taip pat nepasirodė poetiškas, bet veikiausiai visai paprastas, linksmas, nuoširdus ir net atlapaširdis. Tuojau pat visi išsiruošė į miestą. Mums šiuo atveju gali būti įdomu, kas į akį krito lenkų literatui. Jis pastebė, kad Brodskį traukė gatvės, namai ir tapybiški senojo Vilniaus kampeliai, kur šis jautėsi pakankamai savas ir nebloginai pažįstantis miestą, nes dažnai čia lankydavosi. Brodskis, anot Vorošilskio, postringavo labai laisvai ir ne itin santūriai, be to, savo bendrus dosniai vaišino savo „grakščios mūzos vaisiais“, kad ir lenkiškai sukurta epigrama. Lenkų kalba gal ir nebuvo nepriekaištinga – taip teigia Vorošilskis – bet poetinis sumanymas labai įdomus, tik gaila, kad niekas neužsirašė to iš atminties padiktuoto teksto.

Toliau tos dienos prisiminimų autorius pastebė, kad Brodskis lenkiškai, kaip ir angliškai, buvo pramokęs savarankiškai, o iš kai kurių užuominų susidarė išpūdis, kad čia slypėjo ir tam tikra romantiška istorija. Aišku, poetą domino ir lenkų poezija, jau buvo vertęs K. I. Galčynskio ir kai kurių kitų poetų kūrybą. Pirmu smuiku tame pasivaikščiojime po Vilnių grojo Josifas, o visą „orkestrą“ be Vorošilskių sudarė Venclova su žmona Era ir Virgilijus Čepaitis, kuris kaip lenkų ir rusų literatūros vertėjas dažnai atvykdavo į Varšuvą, buvo Vorošilskių bičiulis.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Liūtas Mockūnas, Bronys Savukynas ir Tomas Venclova po prisiminimų vakaro

Atkelta iš 7 p.

Rašytojo vardas tautoje neblėsta

Tokiame renginyje matyti studentus buvo išties labai malonu. Tenka pripažinti, kad daugelyje mokslo renginių, bent jau Lietuvoje, studentai lyg ir drovosi dalyvauti, gal ne itin dažnai ir kviečiami. Lvovo universitete matėme kitokį vaizdą. Vis dėlto užduosiu kiek paradoksalų klausimą: ar Ivano Franko kūryba gerai žinoma dabartinėje Ukrainoje? Ar klasiko žodis išlieka gyvas ir reikalingas dabartinei ukrainiečių kartai? O gal ta kūryba šiandien jau virto tik literatūros tyrinėtojų pažinimo objektu?

Galiu užtikrinti, kad I. Franko kūryba ukrainiečių tautoje tebėra gyva. Ji nagrinėjama Ukrainos vidurinėse ir aukštesniosiose mokyklose kaip ir Taraso Ševčenkos ar Lesios Ukrainkos kūrybinis palikimas. Žinoma, literatūros žinovai galėtų pasakyti, kad tas klasikų kūrybos nagrinėjimas nėra toks gilus, kaip galėtų ir turėtų būti. Visame pasaulyje vyksta globalizacijos procesai, nelieka nuošalyje ir Ukraina. Nežinau, kaip yra Lietuvoje, bet mūsų šalies vidurinėse mokyklose vis mažiau dėmesio skiriama fundamentiniams dalykams – matematikai, fizikai. Tai labai neigiamos tendencijos.

Dar norėčiau pažymėti, kad šis I. Franko kongresas yra didžia dalimi mūsų rektorius prof. I. Vakarčiukas, – beje, fiziko – nuopelnas. Jis buvo variklis, įsukęs visą kongreso veiklos mechanizmą. Pasirengimas kongresui truko dvejus metus. Buvo sudarytas organizacinis komitetas, jis išskaidytas į pakomitečius. Kas savaitę rinkdavomės posėdžiauti, siūlėme temas ir jas įgyvendinome.

Ar I. Franko kūryba tebėra aktuali tarp paprastų žmonių?

Štai kad ir mano kabinete matote Ivano Franko portretą, kurį paprašiau nutapyti Ukrainos nusipelnusį dailininką, Taraso Ševčenkos nacionalinės premijos laureatą Eugeną Bezniskį (Евген Безніско); jo darbų parodą galima pamatyti ir mūsų universiteto muziejuje. Paprasčiau, kad vieną I. Franko portretą leistų man eksponuoti savo kabinete. Ir visai ne dėl to, kad esu prorektorius. Man I. Franko vardas buvo žinomas ir mielas dar tada, kai nebuvau pradėjęs lankyti nė pirmos klasės. Jo kūriniai man skaitė močiutė ir mama. Tai buvo vaikams skirti rašytojo kūriniai, ir per juos pradėjau susipažinti su rašytojo kūryba. Mano kartos mokiniai apie I. Franko kūrybą labai daug sužinojo vidurinėje mokykloje, kurioje man teko mokytis XX a. septintojo ir aštuntojo dešimtmečių sandūroje. Iš bibliotekų nešdavomės I. Franko knygas ir skaitydavome, nes mėgomė šį rašytoją.

Kadangi gyvenu visai netoli I. Franko gimtavietsės – Nagujevičių, man tenka ten gana dažnai lankytis. Tad matau, kaip žmonės vertina rašytoją, lanko jo gimtavietsę. Jį vertina ne vien Vakarų Ukrainoje, Galicijoje, bet ir visoje Ukrainoje.

Taip pat Dnepropetrovske, Donecke, Luganske, Kryme?

Ukrainos švietimo ir mokslo ministerija sudaro ir tvirtina vidurinių mokyklų programas, jos Rytų ir Vakarų Ukrainoje vienodos. Neturime teisės Ivano Franko dalyti į Vakarų ir Rytų Ukrainą. I. Franko yra vienas Ukrainai, Lietuvai, Latvijai, Rusijai ir visam pasauliui. Kas nori pažinti šį rašytoją, jį nagrinės, tyrinės ir vertins, nepaisydamas savo tautybės.

Vienas visai Ukrainai

Viename iš kongreso renginių Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto prorektorius prof. Vladimiras Kiriličius ir doc. Marianas Lozinskis, dr. Aldona Vasiliauskienė ir rektorius prof. Ivanas Vakarčiukas

Atsakomybė už turimą paveldą

Natūralu, kad Lvovo nacionalinis I. Franko universitetas yra vienas svar-

Ukrainos poetas Ivanas Dračas kongrese

biausių rašytojo ir mąstytojo paveldo bei idėjų propaguojamas. Tai valstybinės ir tarptautinės reikšmės veikla. Kaip įvertintumėte tą reikšmę?

Jeigu jau prakalbome apie dėmesį I. Franko kūrybai Lvovo universitete, priminsiu, kad universitete yra Ivano Franko muziejus, turime Frankotyros (Frankoznavstva) institutą. Kongrese plenarinį pranešimą skaitė šio instituto direktorius Ivanas Denisiukas (Денисюк), žymus mūsų filologijos mokslo žmogus, nusipelnęs Lvovo universiteto profesorius. Šis institutas tyrinėja I. Franko kūrybos palikimą.

Universitete turime parengę nemažai jaunų tyrinėtojų, jie taip pat gilinais į I. Franko kūrybą, rašo ir gina mokslines disertacijas. Kongreso pranešimai ir diskusijų medžiaga bus išspausdinta rinkinyje, jį bus galima rasti daugelyje Ukrainos ir kitų šalių bibliotekų.

Michailo Hruševskio (Грушевського) gatvėje esančiuose mūsų universiteto senuosiuose korpusuose, kur studijavo I. Franko, vieną auditoriją pamėginome atkurti jos pirmapradžiū pavidalu, kaip kad ji atrodė I. Franko laikais. Pakabinome tokius pačius šviestuvus, pastatėme tokius pat suolus. Siekėme atkurti atmosferą, kuri čia tvyrojo jo studijų, t. y. 1875–1880 m., metu.

Šiandien į kongreso atidarymą susirinko ne šiaip įvairių universitetų dėstytojai, profesoriai bei svečiai, bet tie, kurie nuoširdžiai domisi I. Franko kūrybos paveldu. Manau, kad jiems visiems buvo didelė laimė pasiklausyti tokių frankotyros autoritetų kaip prof. Mikolos Žilinskio, prof. Ivano Denisiuko, poeto Eugeno Sverstiuko, kuriam ką tik – jūs matėte – buvo įteiktas mūsų universiteto garbės daktaro vardas. Atvyko ir daug kitų tyrinėtojų iš įvairių Ukrainos bei užsienio mokslo centrų.

Išties didelį išpuolį paliko emocinga, uždeganti poeto Eugeno Sverstiuko plenariniame posėdyje tarta prakalba.

Jis yra žinomas Ukrainos poetas, publicistas ir buvęs disidentas, visuomenėje labai populiarus ir vertinamas

asmenybė. Jo kūrybą, kaip ir visuomeninę veiklą labai vertina ir Ukrainos prezidentas V. Juščenka. Kiekvienam kongreso dalyviui mes stengiamės perteikti ne tik mūsų žinias, bet ir mūsų tautos emocijas. Norime, kad visi žinotų, kas ukrainiečiams buvo ir tebėra I. Franko.

Daug universiteto tarnybų stengiasi operatyviai nušviesti kongreso

Lvovo nacionalinio Ivano Franko Frankotyros instituto direktorius prof. Ivanas Denisiukas (kairėje)

darbą. Kas dieną išeina kongresui skirtas laikraštis *Вісник*, kuriame Žurnalistikos fakulteto studentai (aš taip pat baigiau šį fakultetą) kalbina kongreso svečius, žymius mokslininkus. Pirmajame numeryje yra išdėstytos ir dr. Aldonos Vasiliauskienės mintys. Žinios iš kongreso dedamos universiteto

tinklalapyje. Be to, mums svarbu, kad į kongreso atidarymą atvyko Ukrainos švietimo ir mokslo ministras Stanislavas Nikolajenka iš Kijevo, nes visos kongreso rengimo išlaidos kol kas teko mūsų universitetui. Šiandien matėme Lvovo miesto merą, Lvovo srities administracijos vadovą ir kitus svarbius asmenis. O svarbiausia, kad atvyko daug mokslininkų iš įvairių Ukrainos miestų ir užsienio šalių. Neabejoju, kad ir ateityje jie garsins bei populiarins I. Franko, vadinas, ir Ukrainos vardą.

Ir dabarties gyvenimo atspara

Kaip manote, gerbiamasis Prorektoriau, ar dabartinėje Ukrainoje jau įgyvendinti Ivano Franko siekiai, jo keltos idėjos?

Ne visai. Tam yra ir objektyvių priežasčių, kaip šiandien plenariniame pranešime labai teisingai pastebėjo prof. I. Denisiukas: Ukraina privalo spręsti konfliktines politines situacijas taikiai, siekti religinės tolerancijos, kaip kad ir skatino I. Franko. Kol būsime gyvi, šios mintys bus aktualios. Todėl prezidento V. Juščenkos sprendimu Ukrainoje sudaroma komisija, kuri bus atsakinga už I. Franko raštų rengimą ir spausdinimą. Norint išspausdinti apie 40 tūkst. žinomų I. Franko kūrinių, reikės 100 tomų.

I. Franko kūryba yra puiki atspara ugdant jaunąją kartą. Manau, kad tai mūsų tautos intelektualinis ginklas priešintis ir kai kuriems neigiamiems globalizacijos padariniams. T. Ševčenkos ir I. Franko kūryba gali būti puiki paspartis ir mūsų politikams, nes šių klasikų kūryba labai įvairiariaunė bei turtinga.

Juk ir delegacija iš Lietuvos į Lvovą atvyko ne tik pasigrožėti Lvovu ar

susitikti su šio universiteto rektoriumi ar prorektoriais, nors tai irgi reikalinga. Atvykote pas Ivaną Franko – ar ne taip? Vadinas, ši asmenybė ir lietuviams nėra tuščiais garsais. Mums labai svarbu, kad Lietuvos mokslininkai Ukrainoje rastų bendrą mokslinės veiklos interesų.

Kongreso dalyviams skirtame koncerte – Lvovo universiteto bandūrinių ansamblis „Zorianka“, vadovė Zinovija Syčak

Dėl nuoširdaus „Mokslo Lietuvos“ bičiulio dr. Algirdo KONČIAUS mirties užjaučiame jo sūnus Andrių ir Gintarą bei artimuosius.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Kai vieni kitiems esame įdomūs

Užsiminėte apie pageidautinus mokslinius ryšius tarp Ukrainos ir Lietuvos. Kaip manote, ar jau padėtas bent šiek tiek pagrindas tokiems ryšiams plėtotis?

Štai mums kalbantis, kiekvieno žodžio labai įdėmiai klausosi Šiaulių universiteto profesorius Vytenis Rimkus ir dr. Aldona Vasiliauskienė – ir Lvovo, ir Šiaulių universitetų mokslo darbuotoja. Tai jau tam tikras indėlis, virstantis ir mokslinė produkcija. Kai lietuvių delegacijos nariai padalyvaus I. Franko jubiliejui skirtame kongrese, susipažins su universitete įsteigtu I. Franko muziejumi, neabejoju, kad kils ir naujų idėjų. Jei tie išpūdžiai ilgainiui virs naujais projektais, galiu Jus užtikrinti, kad Lvovo universitetas palaikys visas gražias iniciatyvas.

Mums labai svarbu mūsų tautų didžiųjų kūryboje rasti atspirties taškus, kurie mus vienytų, padėtų daugiau bendrauti, keistis patirtimi. Šiaulių universitete man išpūdį padarė meniniai studentų gebėjimai. Manau, kad ir Lvovo universiteto studentams iš šiauliečių būtų ko pasimokyti. Esu tikras, kad ne mažiau vieni iš kitų galėtume pasimokyti ir mokslinės veiklos srityje.

Tiesa, šiandien mums kyla nemažai sunkumų kertant Ukrainos ir Lenkijos bei Lenkijos ir Lietuvos valstybių sienas, nemažai kliūčių pasienyje tenka įveikti ir Lietuvos piliečiams, vykstantiems į Ukrainą. Tačiau tai laikinos problemos, jos įveikiamos, nes Lietuvą ir Ukrainą turi bendradarbiauti. Šis procesas jau vyksta. Tai svarbiausia.

Gana nelygiaverčiai potencialai: pusketvirto milijono gyventojų turinti Lietuva ir 46 mln. – Ukraina.

Didelė valstybė, maža valstybė – visa tai reliatyvu. Jūs geriau už mane žinote sunkumus, kurių kyla mūsų valstybių gyvenime. Mes galime tik pavydžiai žvelgti, kokiais žingsniais Lietuva daro pažangą. Kad ir kokių sunkumų iškiltų, Lietuva jus sprendžia, ji tapo lygiateise Europos Sąjungos nare. Tai ir mums pavyzdys. Ukrainos problemos daug didesnės, bet mūsų istorijoje daug bendro, ir tai mums taip pat teikia pasitikėjimo bei jėgų. Ukrainiečių tautos genuose yra daug geranoriškumo, nuoširdumo. Manau, kad ir šios viešnağės metu lietuviai jaučia šį ukrainiečių nusiteikimą. Tokį pat geraširdiškumą ir norą padėti visada jaučiu lankydamasis Lietuvoje. Jūsų šalyje net esu gavęs pastabą, kad prabilau ne savo gimtąja, o kita, lietuviams gal ir geriau suprantama kalba. Tą pastabą mane nudžiugino, nes mūsų tautas iš tiesų daug kas sieja.

Ivano Franko 150-mečiui skirtas kongresas mums tik patvirtino Ukrainos ambasadoriaus Lietuvoje Boriso Klimčiuko apskritojo stalo „Mokslo Lietuvoje“ metu pasakytus žodžius: esame alpinistai, surišti viena virve. Mums kartu kopiant į kalną, kurio vardas – Pažanga, labai smagu jausti ir tvirtą mūsų bičiulių ukrainiečių petį. Ačiū už mums, lietuviams, skirtą laiką ir šį pokalbį. Iki susitikimų Lietuvoje.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vytautas Ažušilis. *Mokslininkas. Vilnius, 2005.* Romanas yra trilogijos „Išlikimas“ trečioji knyga. Joje rašytojas toliau pasakoja Auksinio Sakalo gyvenimą. Sakalas tampa mokslininku, dirba institute, yra Ekonomikos katedros vedėjas, numato diegti mokslo naujoves – modernizuoti apskaitos tvarkymą, bet sumanymas sužlugdomas, Sakalas išeina į pensiją.

rinio, gyvenimo scenos ir siužeto charakteriai paryškiniami nuklystant į praeitį pasisemti stiprybės, mat turi didelę patirtį. „Sakalas nesigailėjo, kad gyvenime jam teko tokia dalis, keisti darbus ne dėl savo kaltės. Per du dešimtmečius klaidžiojimų jis daug sužinojo, išmoko skirti draugus nuo priešų“, – taip viename prisiminimų trumpai nusakomi Sakalo gyvenimo sunkumai.

vsiają meilę pajutęs pretendentę, tada, kai siekiama giliau išskverbti į gyvenimą, žadinti jausmus. Tad suprantama, kodėl pasipiršęs Vaidai Sakalas išsiruošia aplankyti gimtųjų vietų, Eglės. Prie jos kapo Sakalą ištinka mirtis.

Įprasminimai

Peršasi mintis, kad su Eglės pa-

troškimai. Sakalo požiūris į aplinkos žmones ir tai, kaip su jais bendrauja, atsiskleidžia dar romano pradžioje: „Juk šioje minioje tėra tik keletas dorų žmonių, kurie iš tiesų trokšta jam gero. Kiti – veidmainiai, atėję tik prisivalgyti ir iš jo pasityčioti. Sakalas tai žinojo prieš juos kviesdamas į vaišes. Visi jie buvę ar esami bendradarbiai. Kviesdamas vieną, privalėjo pakviesti ir dešimtį kitų, su kuriais iš viso nenorėtų bendrauti. Bet nebuvę kę daryti. Juk rytoj reikės vėl su visais susitikti, tik jie jau negalės priekaištauti, kad juos užmiršo ir nepakvietė...“

Romane Sakalas nedaug turi tikrų draugų, tačiau tik jų padedamas įsitvirtino gyvenime. Daug kitų ilgainiui pasirodė buvę dvilypiai. Pavyzdžiui, net ir Vygis, vienas artimesnių, Sakalo priremtas išklojo tokių pasakojimų apie savo gyvenimą, kad Sakalas tik stebėjosi. Pokalbiai su Vygiu ir kitais atskleidžia laikotarpio ypatybių, paslapčių, kaip tampama agentu, provokatoriumi, viliojotoju, turint tikslą permatyti pašnekovą iki sielos gelmių. Sakalas net nenujautė, kokia iš tikrųjų gyvenime buvo Laura. Svajojimo vesti, bet Laura pasirodė esanti visiškai kitokia. Blogų įtarimų, graužaties ir baimės dėl Indrės atėities Sakalui kėlė jos draugystė su Titu ir kita.

Per visą romaną Sakalas neįsivaizduojamas kitaip, kaip tik aktyviai dirbantis, supamas tarnybinės aplinkos, sekinamas sielograuzos, sveikatą alinančių intrigų, niekšybių. Priešai aplink Sakalą sukosi kaip kandys, būrėsi artį jo iki romano pabaigos. Dėl priešų jis patiria daug nemalonumų. Iš pradžių jis skundžiamas aukštesnei valdžiai savo viršininko – tingaus melagio, intriganto Valento, kuris siekia Sakalo atsikratyti, atleisti iš darbo. Sakalas jam neparankus, nes daug dirbdamas gerai išmano savo darbą. Dėl negabių finansų bei buhalterijos srityse pavaldinių, pavyduolių darbuotojų Sakalas kenčia ir institute. Dėstytojas Joselis atkakliai siekia žlugdyti mokslinę Sakalo karjerą, sutrukdyti apsiginti kandidato disertaciją. Sakalas nuolat užkliūva dėl skundikų instituto direktoriui Zlatkui ir jo „šutvei“ – Vilkeliui, Markuliui, Lukoniui ir t. t.

Be to, Sakalo likimą daug lėmė atsitiktiniai, tartum likimo pakišti susitikimai su žmonėmis, taip pat atsitiktiniai žmonės. Panašus akibrokštas įvyksta ir po Sakalo mirties – atsidūrus toje vietoje per atsitiktinumą tokiais atvejais netinkamiems žmonėms, Sakalo kapas lieka nežinomas.

Šiame straipsnyje nesiekiami aprėpti labai plačios viso romano medžiagos. Bet norėtuši dar paminėti, kad Sakalas čia vaizduojamas kaip buhalterinės apskaitos modernizavimo pradininkas. Buvo išrinktas Buhalterinės apskaitos metodologinės tarybos pirmininku. Tikėjosi, kad mokslinis metodologinis darbas padės sutelkti geriausias buhalterius, svajojimo įsteigti ir leisti jiems skirtą laikraštį ar žurnalą, kuriame galėtų siekti aukštinti buhalterio profesiją. Tad knyga turėtų būti įdomi finansininkams ir buhalteriams.

Sakalo ir jo trokštamos visuomeninės veiklos įvaizdžiai glaudžiai susisieja su Lietuvos nepriklausomybės kūrimo siekais bei idėjomis. Tad knyga turėtų būti svarbi išsilavinimo kovų istorijų tyrėjams.

Severina Mokolaite

Mokslininkas SAKALAS brangino idealus

Perprasti kūrinių idėjų lengviau, jei yra pažįstami ankstesni šio rašytojo romanai – „Auksinis Sakalas“ (keturtomis išleistas 2001 m., 2002 m.), du trilogijos romanai – „Buhalteris“ (išleistas 2004 m.), „Finansininkas“ (išleistas 2005 m.).

Tikrovės ir herojaus charakterio ypatybės

Straipsnyje rūpėjo panagrinėti, kaip Sakalui, mokslininkui, sekėsi gyvenime, kokie šalutiniai personažai sustiprino jo paveikslą. Sakalas vaizduojamas geras artimesiems ir doriems svetimiems žmonėms. Jis daug išgyveno, gyvenimo mėtytas ir vėtytas, tačiau visa atlaikė, padarė karjerą, dirba katedros vedėju, darbui atsidėjęs, yra reiklus pavaldiniams, priešų nepalenkiamas, tačiau gyvenimo našta, pasirodo, buvo per sunki, Sakalas palūžo. Jo lemtis tragiška, miršta neįgyvendinęs sumanymų, nespėjęs susikurti asmeninės laimės, kurios dvejojamas siekė ir laukė labai ilgai.

Bet šiame romane lengvai pajaučiama, kad rašytojo autobiografinio gyvenimo faktais remiamasi nedaug, siužeto įvykiai rečiau supatinami. Taigi kūrinyje toliau kuriamas pasiryžusio dėl savo gyvenimo grumtis herojaus paveikslas.

Romane herojaus išgyvenimai, konfliktai ar konfliktinės situacijos, per kurias ryškėja charakteriai, gausiai pagyvinami prisiminimų. Sakalo praeities apmąstymai pajvairina fabulą, priežastingai dėstomi įvykiai atskleidžia praeities vizijas ir siekius, išgyvenimus, gyvenimo griūtis peripetijas. Praeitį Sakalo sieleje įsirėžusi labai giliai, negali jos atsikratyti, ji varžo gyvenimą, todėl svarbus dvasinio išsilaisvinimo siekis, dėl to neturi ramybės. Tai skaitytoją paveikia giliau, jei bent viena minėtų knygų kiek pažįstama ar perskaityta.

Romano, kaip savarankiško kū-

Prisiminimai atskleidžia Sakalo abejones, sielos kančias, skatina keisti įvykių tėkmę, parodo varžiusius herojų saitus. Išgyvenimai Sakalą verčia ieškoti veiklos, kuri savaime vyksta aplinkui, tiesiogiai paliečia gyvenimą. Apsisprendimus lemia ir besikeičiančio šalies gyvenimo įvykių atgarsiai.

Sakalo idealizmas svajojant apie asmeninę laimę

Sakalo gyvenimą labai pajvairina moterys. Per visą „Mokslininką“ jų paveikslų į Sakalo gyvenimą įterpiama nemažai, dažniausiai su Sakalu jas sieja praeities saitai. Tai už Sakalo geidusios ištėkėti, vėliau vėl kolegėmis tapusios Aistė ir Asta. „Tu negali būti mano žmona, nes nemylai mano dukters“, – sakė Sakalas Astai. Trumpam romane pasirodo platoniškos meilės jausmus jaunystės laikais Sakalui puoselėjusių Eivilės, Teklės ir Dainos vardai, nupasakojama, kaip susiklostė jų likimai. Daina, neišsipildžius svajonėms, tapo vienuole. Netikėta romane intelektualiosios Gabijos meilė. Su Gabija Sakalą sieja idėjiniai tikslai, jis nenorėjo skatinti meilės vilčių. Kartą, kitame kambaryje būnant apsistojusiai Gabijai, Sakalas prisiminė Vaidą: „[...] ir užplūdę vaizdiniai jį kankino iki skausmo. Norėjosi sunaikinti visą pasaulį, kad tik ją susigrąžintų [...]“ – šitaip apsakomas stiprus Sakalo širdyje gaivinamos meilės jausmas į tremtį nublokštai Vaidai. Dvejodamas Sakalas ilgai siekia Lauros meilės, kol ilgainiui jos paveikslas nublinksta. Laurą buvo ketinęs net vesti, tik atidėliojo piršlybas. Tačiau kad ir daug moterų sukosi aplink Sakalą, visada artimiausias ir sunkiausiomis gyvenimo akimirkomis buvo jaunystės laikų mylimosios, dar pokario laikais žuvusios Eglės atminimas. Jis apmąsto savo pražu-

veikslu susieta Sakalo gyvenimo pabaiga – mirtis – jį ištinka kaip mistinė galia. Tarsi Eglė neleidžia, kad Sakalas savo širdį atiduotų Vaidai. Galima išprotauti ir kitokių alegorinių paaiškinimų. Tačiau apie tai tegul jau pamąsto skaitytojai.

Mistika pagrįstų sutapčių yra ir daugiau. Mistiškais pavadinčiais besikryžiuojančius su Sakalo likimu kai kurių kitų personažų likimus. Augtinės Indrutės motina, pasirodo, esanti antroji tikroji per visą romaną Sakalo idealizuota mylimoji Vaida. Sakalas Vaidą susitinka romano pabaigoje. Kad Indrė yra Vaidos dukterė, Sakalas sužino tik tada, kai jos susitinka Sakalo namuose. Indrei motinos vardas taip pat parenkamas mįslingai. Indrės dokumentuose, įrašant motinos vardą, Sakalas pasako Vaidos vardą. Šis vardas jam brangus, primena mylimąją. Tremtinės Katrės vardo tada buvo geriau neminėti. Susiieškojusi Indrė, senelė Marijona taip pat jos motiną vadina tik Katrės vardu. Aiškindamasi su Indre praeitį Sakalo namuose, Vaida sako Indrei: „Tai mano antrasis vardas. Pabėgusi iš tremties nuslėpiau tikrąjį vardą, o Sakalas šią klaidą ištaisė. Jam reikia padėkoti už jo apdairumą“. Kitaip sakant – padėkoti už išvalgumą.

Netikėta herojaus likimo baigtis taip pat alegoriška. Sakytum, taip sutapatinamas rašytojo gyvenimo tarpsnis, kai jis išeina į pensiją. Pasibaigus aktyvaus gyvenimo etapui, pradėdamas visai kitoks, daugiausia tik su artimiausiais žmonėmis siejamas gyvenimo tęsinys.

Kiti šalutiniai personažai

Siekiant išvelgti Sakalo sielos tragizmą, vaizduojamus gyvenimo konfliktus, svarbūs šalutinių personažų poelgiai. Romano atomazgą lemia ir Sakalą supusi socialinė aplinka, jos suformuotų personažų

Pradžia Nr. 19

Mokslinę konferenciją *Pagonybės ir krikščionybės santykiai senojoje baltų kultūroje* spalio 26–27 d. Kultūros, filosofijos ir meno institutas skyrė savo bendradarbio Gintaro Beresnevičiaus (1961 07 08–2006 08 06) atminimui.

Spausdindami svarbiausias kalbėtojų mintis pirmiausia stengėmės išsaugoti autentišką santykį su mus taip anksti palikusiu tragiškos lemties mokslininku, kurio darbų vertė laikui bėgant tik didės, kaip ir visa, kas yra tikra bei skirta gilesniam savo tautos ir mums giminingų kitų baltų tautų dvasinio pasaulio pažinimui.

Pasigedo moteriškosios dievybės

Visai galimas dalykas, kad išgiręs vokiečių tyrinėtojos vertinimus, A. Bumblauskas ir ryžosi su G. Beresnevičiumi aptarti kai kurių archeologų radinių reikšmę. Štai kad ir rasti kaustyti meškų ar lūšių nagai. Gintarui, atrodo, tai buvo naujiena, tik vėliau ši tema atsirado jo kūryboje. Diskutuojant A. Bumblauskui atrodė nuostabu, kad G. Beresnevičius keičia trifunkcinę indoeuropiečių religinę schemą, sudarytą Žoržo Diomezilio ir Algirdo Juliaus Greimo, į keturfunkcinę schemą. Ilgainiui pradėjo aiškėti, kad Diomezilis ir Greimas galėjo nepastebėti kai ko svarbaus – moteriškosios dievybės. G. Beresnevičius manė, kad ta moteriškoji dievybė yra Laumė ar Laimė. Jei vyrams su moterimis nesiseka, tai jos yra laumės, jeigu sekasi – laimė. Paprastai tai jauna būtybė, kuri ilgai nei virsta boba, o kai visai pernoksta, tampa ragana.

Vis dėlto ar tik ne ši diskusinė kolegijos mintis A. Bumblauską paskatino savarankiškai paanalizuoti lietuvių mitologinę geografiją. Savo knygoje jis net parašė atskirą skyrių, kuriame skyrė vietos šiai moteriškai dievybei su visomis jos emanacijomis – Laume, Laime, pana, boba ir ragana. Jei taip, tai šalia trijų mitologinės geografijos veikėjų – Velnio, Dievo ir Perkūno, nuo pelkių, kalnų, raistų ir medžių, galima laukti moteriškos dievybės su jos penkiomis emanacijomis. Viskas telpa į tokią schemą, lietuvių mitologinė geografija, pasak A. Bumblausko, neleidžia kalbėti apie kitokius mitologinius personažus.

Diskusijoje su Gintaru Beresnevičiumi A. Bumblauskui atrodė, kad jis kartais Gintarą užveda ant naujų tyrinėjimų kelio, nes ligi tol jis nebuvo gilinęs į kai kuriuos niuansus. Kartu prisipažįsta kad bene labiausiai žavėjosi G. Beresnevičiaus tekstu apie snarglį lietuvių mitologijoje. Šio teksto ištrauką A. Bumblauskas net ryžosi įdėti į savo knygą, nes jam tai atrodė tikras tyrinėjimo stebuklas: kaip sugebėta aukščiausią lietuvių religijos dieviškąjį lygmenį susieti su žemiausiais dalykais.

Gintaras Beresnevičius: į nebūtį nugrimzdusio pasaulio paieškose (2)

Gedimino Žemličko nuotrauka

Iki „visos tiesos“ dar toli

E. Gudavičius ir A. Bumblauskas visada laikėsi nuomonės, kad nei Teodoras Narbutas, nei Simonas Daukantas, nei Jonas Basanavičius nepasakė visos teisybės apie lietuvių

kalbiausio lietuvių krikščionybės ir pagonybės santykių tyrinėtojo mintį apie žemaičių „tikrąjį krikštą“, plačiausią tų santykių konversiją, vykusią kaip tik M. Valančiaus laikais. (M. Bumblauskas pranešimą apie parapijų tinklo dinamiką XV–XVIII a., kaip pagonybės ir krikščionybės santykių problemos aspektą, skaitė pirmą konferencijos dieną).

Vaidingu A. Bumblausko pasakymu, G. Beresnevičius sugebėjo į pagonybę žvelgti ne kaip dailininkas Kazys Šimonis, bet kaip Petras Repšys. Pastarasis Gintarui buvo autoritetingiausias menininkas, jis tiesiog alpo nuo šio dailininko grafikos ir medalių, tad Alfredui neliko nieko kito, kaip draugui dovanoti vieną P. Repšio kūrinių. Kaip istorikas G. Beresnevičius buvo labai erdvus, todėl jam visai natūraliai gimė originalios idėjos apie LDK kaip imperiją, apie Lietuvos civilizacijos sklaidą ir jos aukščiausią tarpsnį Gegužės 3-iosios Konstitucijoje, t. y. XVIII a. pabaigoje (tai G. Beresnevičius teigė recenzuodamas A. Bumblausko knygą). Šias idėjas A. Bumblauskas vertina kaip naują lietuviškosios pagonybės ir santykio su krikščionyste paradigmą. G. Beresnevičiui buvo svetimas pagonybės idealizavimas, kurį matome K. Šimonio paveiksluose ar J. Basanavičiaus darbuose. Pagoniškoji mūsų savasties dalis, pasak G. Beresnevičiaus, turėtų būti ne tiek aukštinama, kiek aiškinama kaip mūsų mentaliteto veiksnys ir sudėtinė dalis.

Kai maštysenoje pakanka erdvės

Beje, A. Bumblausko sūnaus, taip pat istoriko Mangirdo parapijų tinklo dinamikos Žemaičių vyskupijoje XV–XVIII a. skaičiavimai parodė įdomius sutapimus. Jeigu pasirenkame nekintamumo kriterijų, kurį yra suformulavęs lenkų istorikas Ježis Kločovskis (Jerzy Kłoczowski), tai optimalus parapijų tinklo susiformavimas kaip christianizacijos lūžis, bent jau istorinėje Žemaitijoje, Lietuvoje turėtų būti siejamas su Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus laikais. Skaičiavimai patvirtino būtent G. Beresnevičiaus, bene radi-

proistorę, nes jos ir nežinojo. Jie formulavo pagoniškosios „baltų Atlantidos“ idėją. Jau šimtus metų tyrinėtojai ieško tos „Atlantidos“, bet nesėkmingai. G. Beresnevičiaus nuomonė, pasak A. Bumblausko, iš esmės sutapo su E. Gudavičiaus skeptišku požiūriu į tą „baltiškąją Atlantidą“. Tačiau tai nereiškia, kad apie Lietuvos istoriją jie maštė taip pat. Buvo sąlyčio taškų, kai galima tarti: mes atpažįstame vieni kitus, nors ir žvelgiame iš skirtingų taškų.

Laikantis Makso Vėberio idėjos, išganymų religijos pagal Karlą Jaspersą yra „ašinio laiko“ IX–V a. pr. Kr. rezultatas, ir krikščionybė jau atėjo iš judaizmo, vadinasi, XIII–XIV

akis slaptingas jo charakterio dvilypumas. Viena vertus, lyg ir labai atvira jį supusiems žmonėms asmenybė, kita vertus – labai uždaras, slaptingas vidinis gyvenimas. Toks charakteris, pasak N. Kardelio, atsispindi ir fotografijoje: Gintaras žvelgia tarsi žemyn, o kartu ir kiaurai ligi kažin kokio gilesnio būties suvokimo matmens. Žvilgsnis anapusybėn.

Jis tiesiog stebėtinai mokėjo derinti visuomeninę veiklą ir labai intensyvių kūrybinių gyvenimų, o juk jis iš esmės yra vidinis, slaptas, sakralus, neviešinamas. Taigi gebėjimas derinti viešąjį reiškimosi modelį su labai intensyvia vidine veikla N. Kardeliui darė didžiausią išspūdį.

Ne mažiau stebino gebėjimas derinti akademinis tyrinėtojo interesus su literatūros kūrėjo – rašytojo, eseisto, poeto – raiška. N. Kardelis linkęs daryti išvadą, kad kolega religinio gyvenimo intensyvumą, religijos esmę siekė patirti per literatūrinės kūrybos fenomeną, t. y. įsigyvendamas į kūrybos procesą. Kas yra dievybės fenomenas? Tai gebėjimas kurti iš nieko – *ex nihilo*. Kitaip kuria žmogus: jis kuria dėliodamas įvairius jam žinomus elementus. Taigi ar G. Beresnevičiaus mėginimas išskverbti į literatūrinės kūrybos slėpinius nebuvo siekis suvokti gelminę kūrybos prigimtį – jungtį su religijos fenomenu.

Kaip religijos fenomenologas, religijotyrininkas, jis pabrėždavo būtinybę tirti visą fenomenų daugį, įvairovę, kuri negali būti apibrėžiama baigtinėmis sąvokomis. Bet kuris apibrėžimas tėra dalinis, vadinasi, nepakankamas. Jautrumas fenomenams, siekis juos išsaugoti, gerai derėjo su teorine prieiga, kurios laikėsi Gintaras. Savo knygoje *Religijotyros įvadas* (1997 m.) jis pateikė daugybę religijos sampratų, apibrėžčių ir parodė, kad jų nepakanka. Tai M. Miulerio (Müller), E. B. Tailoro (Tylor), V. Džeimso (W. James), N. Zederblomo (Söderblom), E. Diurkhaimo (Durkheim), A. Maceinos, R. Oto (Otto), M. Eliadės (Eliade) ir daugelio kitų tyrinėtojų išvados. Galiausiai G. Beresnevičius apsisusto ties darbiniumi apibrėžimu, kuris taip pat nėra pakankamas, bet geriausiai atitinka, bent taip manė G. Beresnevičius, religijos prigimtį: „Religija – tai išgyventas santykis su šventybe ir atsakomoji šventybės paveikto žmogaus veikla“.

Pasak N. Kardelio, G. Beresnevičius dvejopai siekė prieiti prie religijos esmės: per fenomenų daugį, įvairius fenomenus, kurių specifika yra svarbi tiriant atskiras religijas. Kita vertus, jis siekė suvokti, kas yra toji religinė patirtis, kitaip tariant, kokia yra religijos esmė. Suvokti tą esmę siekė įvairiais būdais: ieškodamas autentiškų asmeninių religinės patirties formų, o kartu – kurdamas.

Paribio žmogus

Atrodo, kad tos religinės patirties formos kartais balansuodavo ant sveiko proto ir beprotybės ribos. Štai tas paribis ir traukė Gintarą, nes ir jis pats, pasak N. Kardelio, buvo paribio žmogus. Jo akademinis pasirėmimas rėmėsi vokiečių ir lenkų intelektualinėmis tradicijomis, o abiem šioms tautoms, ypač vokiečiams, būdingas gilus religinis jausmas ir filosofinis pasaulio suvokimas, taip pat nacionalizmo (gera prasme) fenomeno sureikšminimas. Štai šių dviejų tradicijų sandūroje N. Kardelis linkęs įžvelgti ir G. Beresnevičiaus kaip mokslininko formavimosi ištakas. Įvairiose kultūrose jis ieškojo to, kas tautiška. Dėl to kai kurie tyrinėtojai kartais linkę jam

Prof. Alfredas Bumblauskas prisimena Gintarą Beresnevičių

kliauti „radikalaus nacionalisto“ etiketę, nors idėjiškai Beresnevičius buvo labiau kairiųjų pažiūrų intelektualas. Žinoma, tai sunkiai deranti priešprieša, ypač lietuviškoje intelektualinėje tradicijoje. Imperija, kuri gniaužė ir slopino lietuvių tautą, buvo grindžiama kaip tik kairiają ideologija, o pasipriešinimas šiai ideologijai reiškėsi dešinėsios ideologijos ir tautiškumo jungtimi. Tai gi Gintaro Beresnevičiaus pažiūros buvo neįprastos jau tuo, kad jis tautiškumą derino su kairiosiomis nuostatomis. N. Kardelis linkęs manyti, kad jo kolega buvo pralenkęs laiką ir radęs kitą santykį su kairiuoliškumu, kitokį nei vyraujantis mūsų aplinkoje. Pagaliau juk ne paslaptis, kad ir Prancūzijoje intelektualumas buvo siejamas su kairumu, nebūtinai jį siejant su tiesmuku marksizmu. Regis, panašiai G. Beresnevičius intelektualumą sugebėjo sieti su marginalumu, nors akademinėje plotmėje tai buvo stipri, labai intelektualiai asmenybė. Ne gavęs maištininkas, bet išskirtinai gili akademinė asmenybė. N. Kardelis G. Beresnevičių lygina su Norbertu Vėliumi. Jis pabrėžė, kad tik ankstyva mirtis jam neleido prilygti savo mokytojo akademiniam svoriui.

Vis dėlto šis palyginimas, kaip ir G. Beresnevičiaus darbų lyginimas su Greimo ar Gimbutienės tyrinėjimais lietuvių ir baltų mitologijos bei religijotyros srityje, sukėlė ir prieštaravimų. Pasak dr. Elvyros Usačiovaitės, G. Beresnevičiaus darbai, ypač religijotyros srities, ne tik nusileidžia pirmtakų darbams, bet ir juos lenkia. Tai gi mezgasi akademinė diskusija. Matyt, turės praeiti nemažai laiko, kol bus tiksliai nustatytas kiekvienos minėtos asmenybės svoris ir vieta mokslo istorijoje. Šiandien aišku viena, kad turime didįjį ketvertą: A. J. Greimą, M. Gimbutienę, N. Vėliū ir G. Beresnevičių.

Dievo paieškų kelyje

Grįžkime prie N. Kardelio išvalgų. Jis taip pat pastebi G. Beresnevičiaus gebėjimą derinti tradicines ir netradicines religijos raiškos formas. Į religiją žvelgė kaip į fenomenų daugį, kartu ieškojo religijos esmės. Buvo patriotiško nusiteikimo tautininkas ir kartu – maištingas kairuolis intelektualas. Ir tarp kairiųjų, ir tarp dešiniųjų jis buvo savas, nes pirmiausia lėmė jo akademinis svoris ir asmenybės žavesys. Tam organiškam žavesiui skleistis visai nereikėjo ypatingų išorinių efektų ar priemonių: Gintaras kalbėjo gana tyliai, žemu balsu, tiesa, gana sodriai. Asmens magnetizmas, jėga, deranti su šiluma visiems, esantiems šalia, buvo junta, kaip ir jo akademinis solidumas.

N. Kardelis labai vertina G. Beresnevičiaus lyginamosios religijotyros tyrimus. Jis į lietuvių akade-

Dr. Elvyra Usačiovaitė (Kultūros, filosofijos ir meno institutas) ir dr. Svetlana Ryžakova iš Rusijos mokslų akademijos Etnologijos ir antropologijos instituto Gintaro Beresnevičiaus atminimui skirtoje konferencijoje

minę religijotyros tradiciją įvedė kitų tautų patirtį. Daugelis jo paties studijų, skirtų religijotyrai ar religijų istorijai yra novatoriškos – tai mėginimai sintetiškai pateikti daugelio religijų vaizdą. Tie darbai skaitytojus ir kitus tyrinėtojus nuteikia rasti savo pačių santykį su labai skirtingų religinių ir kultūrinių tradicijų pasaulio religijomis. Jų nebendramatiškumą G. Beresnevičius nuolat pabrėždavo: yra šventybė, kuri reiškiasi daugybe įvairiausių būdų. Pirmosiose šio pobūdžio studijose, istorijose, vadovėliuose N. Kardelis pastebė ir tam tikro filologinio pasirengimo stoką, nes Gintaras buvo istorikas ir filosofas, o ne filologas. Tuos nedidelius riktus atperka nepaprastas autoriaus išvalgumas, gebėjimas matyti esmę net tada, kai faktai nėra prieinami arba jų stinga. Užtat baltų mitologijai skirtos Beresnevičiaus studijos jau gali būti tikras mokslinės ir filologinės kultūros pavyzdys. Žymiausi autoritetai, susipažinę su G. Beresnevičiaus tyrinėjimais, pripažino jų originalumą, autoriaus mokslinę išvalgą ir drąsą.

Tarsi mūsų laikų alchemikas

Paskutiniaisiais gyvenimo metais G. Beresnevičius mėgino pereiti nuo religijotyros prie religijos filosofijos, vadinasi, nuo fenomenus analizuojančio empirinio mokslo prie religijos esmės, atsiribojant nuo konkrečių fenomenų. Tai Dievo paieškos, Šventybės, kuri yra atokiai nuo religinių fenomenų. Vadinasi, daro išvadą N. Kardelis, akademinis tyrinėtojas bagažas integrovosi į originalią filosofinę religinio santykio viziją. Tačiau ankstyva mirtis nutraukė originalios

religijos filosofijos ieškojimus.

Kritiškas Beresnevičiaus požiūris į tyrimo objektą ir sugebėjimas reflektuoti padėjo į viską žvelgti gelmiškai ir kartu labai asmeniškai. Šiuo požiūriu G. Beresnevičiaus neaktis Lietuvos mokslui ir kultūrai yra negrąžinama prarastis. Netekome autorinės filosofinės sistemos, kurią buvo pradėjęs plėtoti.

Dieviškumo prigimties analogijų, pasak N. Kardelio, Beresnevičius ieškojo ir literatūroje – tą rodo jo eseistika. Pats kūrybos procesas autoriui buvo tarsi gelminės kūrybos formulės ieškojimas; pranešėjo pastebėjimu, Gintaras buvo tarsi mūsų laikų alchemikas. Kūrybos ir dieviškumo ryšys literatūroje ir mene, ko gero, daug aki-vaizdesnis, negu mokslinio pažinimo veikloje. Vis dėlto N. Kardelis siūlo G. Beresnevičiaus eseistikos griežtai neatskirti nuo mokslinių tyrinėjimų. Tą milžinišką paveldą būtina išleisti bent keliais tomiais, tada būtų galima analizuoti, kiek atviru ar užslėptu pavidalu sleidžiasi bandomi religijos fenomeno esmę suvokti per kūrybos fenomeną. Gintaras buvo esmių įvairiuose jų raiškos būduose ieškotojas. Tas aptiktas esmės jis sugebėdavo nusakyti keliais trumpais brėžiais – dažnai prieštaringai ir labai originaliai. Tai gi Gintaro eseistikos tyrinėjimai galėtų vaisingai prisidėti prie jo konstruotos religijos filosofijos koncepcijos rekonstravimo. Atkreipkime dėmesį: N. Kardelis kalba ne vien apie G. Beresnevičiaus baltų mitologijos rekonstrukciją, bet ir apie jo religijos filosofijos pažiūras, kurias būtina atskleisti. Eseistika gali būti itin naudinga gilinantis ir į akademinę tyrinėjimų sritį. Eseistikos žanras kaip tik ir reikalauja tiriamą objektą užčiuopti greitai ir tiksliai, t. y., esmiškai, neišsibarstant detalėse.

G. Beresnevičius mėgo tyrinėti įvairias paribio sritis ir situacijas, tarsi tarp tektoninių plokščių esančius sprūdžius. Jam baltų, arba lietuvių, imperija buvo tarsi sprūdis tarp Vakarų Europos ir Eurazijos tektoninių plokščių. Lietuviybę jis suvokė kaip marginalumą, kuriam teikė centro tarp Vakarų ir Rytų reikšmę.

Buvimas vokiškosios ir lenkiškosios tyrinėjimų tradicijos erdvėje padėjo G. Beresnevičiui nenugrimzti į kosmopolitizmo liūną, tad ir jo postmodernizmas (gal tariamas?) yra labai savitas, būdingas Rytų europiečiams, neneigiantiems metafizinio transcendentintiškumo.

Apie „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ devintąjį tomą

Viktoras ALEKNA

Jau pirmasis *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* (toliau – VLE) tomas man sukėlė abejonių. Parašiau apie šias savo abejones bei pastebėjimus. Antrasis VLE tomas man vėl sukėlė panašią abejonių, todėl šį tą parašiau ir apie antrąjį tomą. Paskui dviejų tomų pastabų nerašiau, o penktasis tomas ir vėl pajudino mano ranką. Šeštasis, septintasis ir aštuntasis tomas, nors juos taip pat sklaidžiau, nepaskatino išsakyti savo nuomonę, o devintasis tomas vėl pakėlė ranką rašyti pirmiausia todėl, kad jis buvo išleistas šių metų kovo mėn., o aš jį gavau tik rugsėjį.

Devintasis tomas „nuskriaudė“ ne tik mane, bet ir beveik tūkstantį *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* prenumeratorių, užsisakiusių šį tomą Vilniaus centriname knygyne Gedimino gatvėje.

Bet apie „skriaudą“ nerašysiu, o mintis parašyti kilo todėl, kad ir devintąjį tomą vartydamas nepastebėjau jokios enciklopedijos pažangos ar skirtumo, palyginti su tomiais, apie kuriuos buvau rašęs anksčiau, o mano pastabas buvo išspausdinusi *Mokslo Lietuva* – enciklopedijų lygio laikraštis.

Pirmiausia kilo mintis sužinoti, kas yra knyga, kuri vadinama enciklopedija.

Penktajame VLE tome, jo 500 p., parašyta, kad „Enciklopedija, inform. leidinys, kuriame pateikiama įvairių ar kai kurių mokslo bei visuom. gyvenimo sričių svarb. žinių visuma“. Šiame sakinyje pilna ir kalbos klaidų, ir tiek trumpinimų, kad teiginį galima visai suprasti. Gal nenurodyti tų klaidų? Vis dėlto kiekvienas bent šešias ar septynias klases baigęs mokinys gali paklausti: kodėl po žodžio *enciklopedija* parašytas kablelis? Ką reiškia žodis *inform.*? Kaip suprasti žodį *visuom.*? Visuomenės, visuomenininko, visuomeniško, visuomet, visuomio? Koks skirtumas tarp žodžių *universaliąsias* arba *bendrąsias* ir kam tarp šių žodžių reikia kablelio? (501 p.)

Daug kas žodį *enciklopedija* aiškina ne visai taip, kaip jis aptartas penktajame enciklopedijos tome. Štai *Tarptautinių žodžių žodyne*, išleista 2001 m., 206 p., rašoma, kad „Enciklopedija – 1. mokslinis informacinis leidinys, kuriame abėcėlės ar temų tvarka pateikiama visų ar kai kurių mokslo ir praktikos sričių svarbiausių žinių visuma; 2. psn. (pasenęs) Susisteminta kai kurių mokslo sričių apžvalga.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyno, išleisto 2001 m., 156 p. sakoma: „Enciklopedija (1) – mokslinis informacinis leidinys, kuriame žinių santrauka išdėstyta abėcėlės ar temų tvarka“.

Tarptautinių žodžių žodyno, išleisto 1936 m., 260 p., rašoma: „Enciklopedija (gr.) – veikalas, kur abėcėlės tvarka sistematiškai surašytos, išdėstytos visos mokslo ar kurios nors mokslo šakos ar meno žinios“. *Lietuvių kalbos žodyne*, II t., 1133 p., rašoma: „Enciklopedija – žodyniskai sudarytas sistemiškas visų mokslų ar kurios mokslo srities veikalas“.

Iš išvardytų teiginių matyti, kad jie visi tikslūs, nors šiek tiek ir skiriasi.

Baigiant šia tema kalbėti, dar reikia pasakyti, kad minėtame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* pateikiamas tik žodis *enciklopedistas*, nepaminima, kad kai kur kitur vartojamas ir žodis *enciklopedininkas*. Kuo jie skiriasi? Pirmasis žodis – visas graikų kalbos, tik galūnė lietuviška; antrasis turi ir lietuvišką priegardą. Todėl manau, kad geriau vartoti lietuviškesnį žodį *enciklopedininkas*...

Po išsamaus žodžio *enciklopedija* apibūdinimo tuojau pateikiama žodžiai *enciklopedininkai*, *enciklopedistai* (501 p.). Kadangi tarp šių žodžių yra kablelis, kai kas gali pamanyti, kad šie žodžiai reiškia skirtingus veikėjus. Juk būtų visai aišku, jei tarp tų žodžių būtų padėtas brūkšnylis.

Šios kelios mano pastabos sakytė sako, kad tokie ir panašūs gana dažnai pasitaikantys žodžių trumpinimai nelabai įgudusiam skaitytojui gali sukelti sunkumų suprasti, ką nori pasakyti enciklopedijos rašinio autorius.

Straipsnyje *Enciklopedininkai, enciklopedistai* (V t. 522 p.) enciklopedininkais vadinami tik XVIII a. prancūzų mokslo žmonės Deni Didro, Žanas Dalamberas, Volteras, Žanas Žakas Ruso ir kiti, kurie savo mokslo veikalu mėgino aptarti tikrovės visumą. O kas tada Aristotelis, kuris sugebėjo savo mokslo darbais aptarti visą savo laikų pasaulio visumą? Ar ne toks pat buvo šventas Augustinas, gyvenęs 345–430 m.? Kas buvo šventas Tomas Akvinietais, gyvenęs 1225–1274 m.? Jie savo mokslo darbais sugebėjo parašyti apie visą to meto pasaulio supratimo visumą.

Kas yra enciklopedininkas ar enciklopedistas *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* penktajame tome nepaaiškinama, nors ir kalbama, kaip jau minėjau, apie prancūzų enciklopedininkus ar enciklopedistus. Tas paaiškinimas paliekamas kalbos žodynininkams. Iš tikrųjų kalbos žodynininkai savo parengtuose žodynuose ir aiškina abu žodžius – *enciklopedininką* ir *enciklopedistą*.

Jau nemažai kalbėta apie anksčiau išleistų enciklopedijos tomų turinį. Vis dėlto turiu prisipažinti, kad išsamiau paskaitinėjau būtent naują – devintąjį – tomą. Todėl apie jį galiu pasakyti tą patį, ką sakiau ir apie pirmuosius tomus.

Devintasis tomas išorė nė kiek nesiskiria nuo ankstesnių tomų. Žvelgdamas į puslapius ir juose esamą tekstą, greitai pastebėjau, kad naujasis tomas nesiskiria ir savo vidumi: matyti nemažai dalykų, kuriuos peikia jau anksčiau.

Pirmiausia atkreipiau dėmesį, kas rašo tome spausdinamus straipsnius. Dažnai matyti, kad nėra straipsnio autoriaus, ir ne visai trumpo rašinio. Bet pasitaiko ir kelių eilučių rašinių, po kuriais išspausdinta ir autoriaus pavardė. Manychiau, kad laikas pagaliau atsakyti šio įpročio. Po visais rašiniais turi būti ir autoriaus pavardė.

Dr. Naglis Kardelis rodo G. Beresnevičiaus knygą „Dausos“; už jo – dr. Vacys Bagdonavičius

Bus daugiau

Nukelta į 16 p.

Buvęs ilgametis *Mokslo Lietuvos* atsakingasis sekretorius J. Elekšis neseniai atšventė garbingą jubiliejų. Ką tik pasirodė jo nauja knyga *Deimantinis tostas*. Spausdiname Lietuvos muzikos ir teatro dėstytojos Aušros Liutkutės recenziją.

Jau ne pirmą kartą tenka paimti į rankas pagal Juozo Elekšio tekstus rašytų dainų rinkinius. Pirmoji pažintis su autoriumi Žemaičių draugijos susirinkimuose buvo kukli ir nuoširdi. Vėliau Mokytojų namų pilnutėlėje koncerte salėje teko dalyvauti koncerte, kur buvo pristatomos dvi knygos: Jurgio Gaižausko ir Juozo Elekšio *Metai* bei Jurgio Gaižausko, Juozo Elekšio, Sonatos Tamašauskaitės ir Ipolito Petrošiaus *Iliuzijų valtėlė*. Man teko atlikti keletą dainų pagal jo tekstus ir J. Gaižausko sukurtas melodijas iš vokalinio ciklo *Metai*. Iš pat pradžių su koncertmeisterė Jurgita Umaraitė supratome, jog šis ciklas skirtas profesionaliam atlikėjui. *Sausis, Balandis, Liepa, Gruodis* pasižymi melodijų lankstumu, besikeičiančia dainų ritmika, spalvinga harmonija. Daina *Gegužė* reikalauja techniškai pralaukus balso, kad galėtum išdainuoti net trečios oktavos „do“. Įdomiai, žaismingai ir techniškai sukurta akompanimentas padėjo atskleisti tikrai gražias bei prasmingas mėnesių nuotaikas. Dainų žodžiai apie gamtą, gyvūnus, žmones bei jų tradicijas. Tekstai nuoširdūs, paprasti ir greitai įsimenanti. Pripažintu metu pasirodė net šeši kolektyvai, kurie dainavo pagal J. Elekšio tekstus sukurtas dainas. Vienai padainuotai dainai – *Gyvenimas eina* – žodžius ir melodiją sukūrė pats J. Elekšis.

Knyga *Deimantinis tostas* – iš-

Deimantinis tostas

Penkioliktoji Juozo Elekšio knyga

Knygas „Metai“ ir „Iliuzijų valtėlė“ pristato (iš dešinės) Juozas Elekšis, Sonata Tamašauskaitė, Jurgis Gaižauskas, Ipolitas Petrošius ir Arvydas Karaška

skirtinė. Tai jau penkioliktoji šio autoriaus knygelė. Šiame liepos 29 d. J. Elekšis sulaukė gražaus jubiliejaus. Beje, J. Elekšis – Žemaičių kultūros draugijos premijos laureatas, taip pat Jungtinių tautų, Pasaulio sveikatos organizacijos, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos, Lietuvos žurnalistų sąjungos ir AIDS centro premijos laureatas. Matyt, jubiliejaus proga su kompozitoriumi Vitaliu Emilijum Petroniu J. Elekšis ir padovanojo brandų, solidų, permainingą, kaip pats gyvenimas dainų rinkinį. Rinkinys apipavidalintas labai spalvingai, malonių spalvų, gražiai bei skoningai iliustruotas

dailininkų Vaidos Gailiūnienės ir Dovilės Varneckaitės. Jame – trisdešimt įvairaus turinio dainų. Šiose dainose savo gabumus atskleidė ir kompozitorius, ir tekstų autorius. Melodijos lankštos, patogios, lengvai įsimenamos, o žodžiai lyg savaime „prilipę“ prie jų. Nesudėtingai, bet įdomiai ir išraiškingai sukurti akompanimentai, skambesiu primenantys liaudies dainų melodiją, paprastumą. Dainose nėra šiuolaikiškų įmantrybių, o tai labai svarbu. Šias dainas gali dainuoti įvairaus amžiaus atlikėjai: nuo jauniausių iki vyriausių. Kiekviena daina turi savo charakterį, nuotaiką.

Dainų tekstai – lyg paties Juozo mažutė ekskursija po savo praeitį, dabartį ir svajones. Pirmoji rinkinio daina *Audra* suskamba lyg pralėkusių jaunystės pakilus, nostalgiskas valsas. Džiugia širdimi prisimenama pirmoji meilė (*Bučiniai pražydo pieva, Išbučiuosiu, Sapnas, Svajonė*), kuri atsiskleidžia švelnia, subtilia lyryne melodija virstančia valsu. *Meilės vynas* – pakilęs džiugesnės nuotaikos daina. *Sapnas, Svajonė* – abiejų dainų melodijos subtilios, paremtos tercijų arba darniai skambančių sekstų intervalais, o akompanimentas dažnai įprasmina ir palydi melodiją. Taip pat apdainuojami tėvų namai, mie-

los širdžiai vietos (*Leiskit sugrįžti, Akmenis bučiuočiau, Mano žemė, Deimantinis tostas*). Ypač lengvai ir gražiai skambiu duetu išliejama meilė Druskininkų Ratnyčėlei:.. (*Jeigu dzūkias būčiau, / vandenį čia gerčiau / gėleles visokias / tau nuo tilto berčiau...*) Deimantinis tostas – labai ilgesinga, šviesi melodija, pagrįsta kuklia akordine faktūra, paliečia ne vieno klausytojo širdį. Reikia paminėti ir vaikams skirtas daineles. Jų čia yra net penkios: *Dviratukas, Kregždė, Lietutis, Sninga, Žąsys*. Dainelėje *Dviratukas* pasakojama apie mažą berniuką, smagiai važinėjantį dviratuku ir lenktyniaujantį su vėju. Judrus tempas, dvibalsė melodija imituoja vaiko dviračio minimą. Tai kompozitoriaus išradingumas. *Lietutis* – tai daina, kur vaikas bara lietų, kad neleidžia padūkti kieme, kad vėjas plėšo medžių lapus ir per lietų negalima išeiti į kiemą. Iš pradžių melodija atrodo kaip ir pats lietus – gana rami, bet įtampa kylo, ir priedainyje akompanimentas sukasi lyg vėjo gūsis. J. Elekšio tekstai taip pat žavi puikia humoringa gaidėle: daina apie žąsis judri, lankstesnės melodijos, įdomesnės ritmikos. *Kario purienos* atskleidžia subtilią jaunuolio gudrybę, kaip reikia vilioti mergelę. Melodija daininga, santūri, ramaus charakterio.

Taigi ir J. Elekšis, ir kompozitorius kviečia dainuoti, kartu šokti per naktį (*Šokim, Tamsią naktį dainuokit*). Tai jau veržlaus charakterio, temperamentingos, linksmos dainos, išsiskiriančios ritmika, harmonijos sudėtingumu.

Už kūrybą J. Elekšiumi suteiktas meno kūrėjo statusas.

Aušra Liutkutė,
Lietuvos muzikos ir teatro akademijos dėstytoja

Iš kur toks neigimas?

Visi jaučiame nemaža kultūros spragų, nors mūsų muzikai, aktoriams, dailininkams yra pasiekę nemažų laimėjimų. Apie tai rašoma daugiausiai mažų tiražų plačiau sklindančiuose spaudoje leidiniuose, kelias sakinius.

Mokslo pasauliui skiriamas laikraštis *Mokslo Lietuva*, kurio darbuotojai ir rėmėjai ypač domisi mokslu ir visiems praneša apie mokslininkų darbus, jų istoriją, daryties nagrinėjimus.

Mokslo Lietuva ypač atidi lituanistikai – kalbos, tautosakos, istorijos mokslams. Dabar paskelbti kvičiama iš lituanistikos daugiausia bulvarinio tipo laikraščiuose ir TV laidoje yra keblu, o juk išsamiau apie tai galima paskaityti beveik vien dabar piktolių jaunikių užsipulioje ir varomoje iš tautos atminties *Mokslo Lietuvoje*. Taip, piktolių, nes dabar dėl tautinės mokyklos nebuvimo jų, neigiančių ir nekenčiančių daug, pradendant kai kuriais žinomais istorikais ir lituanistais ar Prancūzijoje studijuojančiu koku jaunuolėliu.

Mokslo Lietuva plačiai rašė apie didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* dvidešimtį tomų (2002 m.), net išspausdino didelį a. a. V. Toporovo straipsnį apie mūsų ano šimtmečio didžiausią filologinį veikalą – monumentą tautai (o užkulisuose peiktą ir peikiamą tų piktolių, nė pirštu neprišidėjusių prie jo fondų didinimo, klaidų nurodymo, sąlygų gerinimo, laikusių net nemoksliniu dalyku, nors visa mūsų kalbotyra dabar beveik vien tikta juo ir

Kokios reikia „Mokslo Lietuvos“

remiasi, nes ten svarbiausi istorijai tarmių ir senovės raštų duomenys).

Kiekvienas žymesnis istorinis įvykis – Didysis Vilniaus Seimo šimtmetis, lietuvių spaudoje sugražinimas kuo plačiausiai pažymėtas šio laikraščio, iškelta didžiulė reikšmė tautai. Nekalbu jau apie žymiausio mūsų kalbininko Z. Zinkevičiaus įspūdingą 80-mečio minėjimą ir nagrinėjimą, velionio Rusijos MA akademiko baltisto V. Toporovo mokslinės veiklos nušvietimą, archeologės genialiosios M. Gimbutienės iškėlimą ir t. t., ir t. t. Kiekvieną numerį imi skaityti kaip brangiausią dalyką, jaudinančias eilutes priimi su džiaugsmu ir pasididžiavimu, kad šiais pykčio Lietuvai laikais šitaip gražiai, be nuožmumo ir darymosi eina toks mokslų reikalų laikraštis, kur malonu paskaityti apie didžiulius prof. J. Požėlos, prof. V. Gudelio, prof. A. Rajecko ir dešimčių kitų mokslu vyrų puikiausią indėlį į mūsų šalies ir tautos laimėjimus. Apatijos apimtai nemažai tautos daliai laikraštis dar žadina visus nusiminčius dėl mūsų prasisiekėlių negerų darbų ir tautystės kratymosi, lietuvių kalbos varymo iš vartosenos, kraipymo. Tai pasakytina net apie didįjį *Lietuvių kalbos žodyną*, kurio darbas pagal prof. J. Balčikonį negalys sustoti, kol kalba ir tauta gyva, t. y., tauta dar nepasekusi airių

ir nesekanti baskų pavyzdžiu išlikti tik etnografiniu vienetu. Pinių trūksta net žodžiams rinkti ir ekspedicijoms organizuoti, kol dar tarmės galutinai neišblėso. Teko kreiptis net į Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pirmąjį pavaduotoją, Lituanistikos tradicijų ir paveldo ir įprasminimo komisijos pirmininką Č. Juršėną, bet ir jis negalėjo niekuo padėti. Rinkti žodžius likom tik 3–4 žodynininkai, dar padeda keli buvę pedagogai. Tai visi imsime ir apvažiuosime kelis šimtus parapijų, o J. Balčikonis turėjo 847 pagalbininkus, žodžių užrašintojus visoj Lietuvoje ir etnografinėse žemėse. Juk Kauno Vytauto Didžiojo, ypač Klaipėdos universitetų lituanistai to darbo nemoka ir nenori dirbti, tikta keli iš Vilniaus senjo universiteto. Taigi.

Neleiskime užgesti tautinės minties laikraščiu, užsisakykime sau metę visas apatijas ir snaudilius, paremkime laikraščio nerimastingus darbuotojus, užprenumeruokime gimtųjų miestų ar miestelių bibliotekoms, pensininkams, mokytojams, mūsų valdžios, ne kokių svetimųjų nuskurdintiems, nustekentiems. Nebelikus *Mokslo Lietuvos*, nebebus kur ir lengvai ko gauti pasiskaityti apie lietuvių mokslo pasaulio reikalus.

Prof. Vytautas Vitkauskas

Reikšmingai praturtina mokslo visuomenės kultūrinį gyvenimą

Kokios *Mokslo Lietuvos* reikia Lietuvai? Manau, kad tokios, kokia ji yra dabar, įdomios ir nuolat tobulėjančios. Per pastaruosius dvylika metų iš kuklaus laikraščio *Mokslo Lietuva* tapo solidžiu ir įdomiu mokslo populiarinimo, mokslo problemų analizės, visuomenės švietimo leidiniu, reikšmingai prisidedančiu prie žinių visuomenės kūrimo Lietuvoje. Tačiau tai nereikia, jog nereikia siekti, kad *Mokslo Lietuva* būtų dar įdomesnė, o jos tematika – įvairesnė. Pajavairinti laikraštį galėtų dažniau spausdinami įžymių mokslo ir kultūros populiarintojų straipsniai. Tam tradiciškai galėtų būti skiriamas vienas laikraščio puslapis. Laikraštį pajavairina neseniai atsiradęs skyrelis, kuriame pateikiamos mokslo naujienos iš kitų leidinių. Labai įdomūs redaktorius Gedimino Zemlicio originalūs straipsniai, jų ieškome kiekviename laikraščio numeryje. Ypač vertingi reportažai iš mokslinių konferencijų, jų dėka mokslininkai ir jų darbai tampa matomi visoje Lietuvoje. Visada įdomūs leidinyje publikuojami pokalbiai su produktyviai dirbančiais, užsienio leidiniuose savo darbus skelbiančiais bei kitų šalių mokslininkų darbuose cituojamais mūsų mokslininkais. Mokslo visuomenei šie interviu padeda laikyti ranką ant Lie-

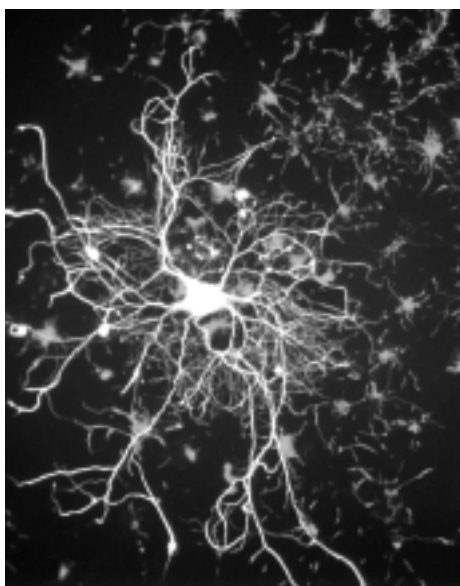
tuvos mokslo pulso ir jausti, kiek mūsų mokslas gyvas tarptautiniu mastu. Belieka laikraščiu palinkėti sėkmės ieškant tokių žmonių ir juos prakalbinant.

Šiuo metu svarbiausia problema yra ne *Mokslo Lietuvos* turinys, bet jo sklaida Lietuvos visuomenėje. Kaip pasiekti, kad *Mokslo Lietuva* būtų plačiai skaitoma kiekvienoje bendrojo lavinimo mokykloje, kiekvienoje aukštesniojoje bei aukštojoje mokykloje? Sunku rasti atsakymą į šį klausimą. Gal tam bus naudinga laikraštį kilusi diskusija? Tad galima tikėtis, jog aptariant *Mokslo Lietuvos* problemas, pasisakys švietimo ir mokslo institucijų vadovai, ministerijų valdininkai, Lietuvos mokslų akademijos nariai. Aukščiausi šalies vadovai ne kartą yra pabrėžę, kad mokslas Lietuvoje yra prioritetinga vertybė, tarnaujanti visų mūsų šalies žmonių labui. Todėl diskusija, kokios *Mokslo Lietuvos* reikia Lietuvos žmonėms, neturėtų vykti tik tarp šio leidinio eilinių skaitytojų. Siekiant pagerinti padėtį, būtų tikslinga išplėsti laikraščio patarėjų tarybą, juk patarimų reikia ne vien mokslo, bet ir vadybos, finansavimo, ryšių su gamyba klausimais. Būtų puiku, jeigu į leidinio patarėjų tarybą įeitų itakingiausi Lietuvos pramonės, žemės ūkio, miškų ūkio vadovai.

Manau, jog *Mokslo Lietuva* reikšmingai praturtina mūsų mokslo visuomenės kultūrinį gyvenimą, tačiau ji turėtų būti labiau orientuota į plačiąją intelektualiąją visuomenę.

Doc. Romas Gražulevičius
Lietuvos žemės ūkio universitetas

MOKSLININKAI MĖGINA SUPRASTI, KAIP „SUSIŠNEKA“ SMEGENŲ LĄSTELĖS

Smegenų ląstelės nenoriai atskleidžia savo paslaptis

Ar po valandos prisiminsite, ką dabar skaitote? Viskas priklauso nuo smegenų baltymų, vadinamųjų NMDA (N-Methyl-D-Aspartate) receptorių, kurie leidžia neuronams tarpusavyje bendrauti. Mokslininkai ištyrė, kaip skirtingų tipų NMDA atlieka skirtingas funkcijas. Smegenų ląstelių tarpusavyje bendradarbiavimas priklauso nuo ypatingų molekulių receptorių, kurie praleidžia jonus ląstelės viduje ir išorėje. Jonai daro įtaką ir receptorių veiklai.

Naudojant kompiuterinio modeliavimo metodą, siekta parodyti, kaip jonų ir receptorių sąveika siejasi su receptorių struk-

tūros ir funkcijų įvairove. Aiškėja, kad NR1/2D receptoriai, kurie priklauso mažiausiam receptorių NMDA grupės potipiui, atlieka svarbias smegenų funkcijas, pavyzdžiui, turi įtakos ilgai trunkančioms depresijoms ar ligoms. Detaliai ištyrus, kaip veikia NMDA receptoriai, galima būtų veiksmingiau gydyti šizofreniją, Alzheimerio ligą ir insultą. Atmintis išsivysto stiprėjant smegenų ląstelių, vadinamų sinapsėms, tarpusavyje ryšiams. Palietus įkaitusią viryklę, skausmo signalas iš rankos ir vizualinis signalas tuoj pat keliauja į smegenis, bet „apeina“ atmintį.

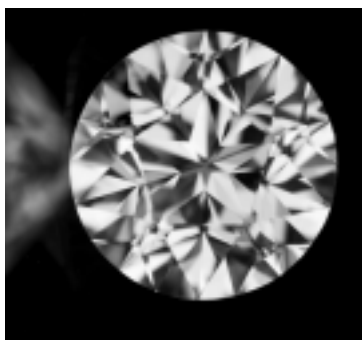
Atminčiai sužadinti reikia, kad sinapsėse suaktyvėtų skirtingų tipų receptoriai. NMDA receptoriuose svarbiausias vaidmuo tenka kalcio jonų srovei. Neuronai „susišneka“ į sinapsę siųsdami gliutamino, kuris susieja NMDA receptorių budinčiame neurone. Jei šis neuronas yra stipriai sužadintas, magnio jonai išstumiami iš NR1/2A receptorių, priklausančių NMDA receptorių grupei. Tuomet kalcio jonai gali laisvai pasiekti budintį neuroną sinapsėje. Viso šio proceso rezultatas – atminties kodas, kad, pavyzdžiui, įkaitusi viryklė reiškia skausmą.

Kitas NMDA receptorių tipas, kuris, manoma, padeda formuoti atmintį, yra NR1/2D. NR1/2A receptoriai turi būti smarkiai sužadinti, kad kalcio jonai prasiskverbtų pro membraną, o NR1/2D receptoriai reaguoja ir į silpnus signalus. Magnio jonas, kuris smarkiai blokuoja NR1/2A receptorių kanalą, gana lengvai patenka į NR1/2D receptorių. Šiuose receptoriuose magnis veikia kaip „magnetiškai laidus“ jonas, o tai reiškia, kad jis gali tekėti receptoriaus kanalu ir neužstrigti jo viduje.

Kol kas dar nėra atlikta tokių išsamių ir tikslų NR1/2D receptorių tyrimų, kad šiuos receptorių būtų galima tiesiogiai sieti su žmogaus ligomis ir atmintimi, tačiau mėginama pagrįsti šią teoriją.

Eureka Alert

AR DEIMANTAI AMŽINI?

Paaiškėjo, kad amžinumo simboliu laikytas deimantas gali virsti skysčiu

Tikrai ne, jeigu juos pavyks panaudoti termobranduolinės reakcijos metu.

Sandia National Laboratories (JAV) įrenginys, vadinamas *Z mašina*, deimanto plokštelę suspaudė milijoniškai dešimties milijonų atmosferų slėgiu ir pavertė skysčiu.

Šio eksperimento tikslas buvo ištyri, kas vyksta su deimanto kasete branduolių sintezės reakcijos metu, taip pat patikslinti kompiuterinius modelius, naudojamus JAV termobranduolinio arsenalo saugumui ir patikimumui įvertinti.

Norint panaudoti deimantą branduolių sintezės reakcijai, svarbu, kad slėgis, kuriuo veikiamas deimanto granulės paviršius, būtų tolygiai perduodamas į jo vidų. Tai pasiekama, kai deimantas yra kieto arba skysto būvio. Tačiau paaiškėjo, kad kai slėgis yra tarp 6,9 ir 10,4 mln. atmosferų, deimantas yra nestabilios būsenos, tad termobranduolinė reakcija taip pat būtų nestabili ir nevaldoma. Panašiai yra rankoje mėginant suspausti maišelį su vandeniu – dalis jo visuomet išlysta tarp pirštų.

Šio Sandia National Laboratories mokslininkų eksperimento tikslas – rasti būdą, kaip simetriškai suspausti medžiagos kapsulę, norint jos atomus tiek suartinti, kad prasidėtų branduolių susiliejimo reakcija.

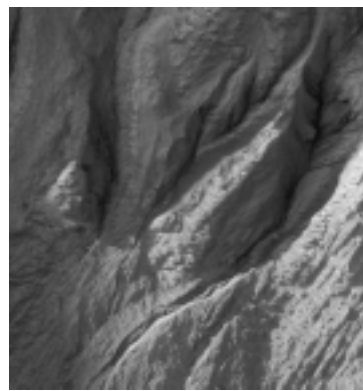
Sandia National Laboratories

MINERALO ATRADIMAS PADĖS GERIAU IŠTIRTI MARSO PAVIRŠIŲ

Kanados Karališkojo universiteto geologas dr. Ronas Petersonas atrado mineralą, kuris gali padėti detaliau ištyri Marso paviršių.

„Aplink Marsą skriejantys palydovai mums rodo planetoje esančių kanjonų ir daubų, tikriausiai atsiradusių dėl potvynių arba staigių nuoplovų, paveikslus“, – teigia, R. Petersonas. Tiesa, dabar Marse nėra matomų vandens telkinių, tačiau praecityje jų tikrai yra buvę.

R. Petersonas teigia, kad praecityje Marsas buvo vandeninga planeta. Iš nuotraukų, kurias į Žemę siunčia palydovai, matyti uolinių sluoksnis, kuris buvo veikiamas vandens. Mokslininkas savo atradimą aptars

Galbūt šiuos kanjonus Terra Sirenum regione Marse suformavo vanduo

kartu su NASA, kad į kitą Marso ekspediciją būtų galima paleisti pa-

tobulintą žvalgytuvą ir suplanuoti jo darbą.

Naujas mineralas buvo atrastas naudojant epsomo druską. Kelias dienas tirpalas kristalizavosi žemesnėje nei užšalimo temperatūroje, ir tai leido susiformuoti neįprastomis savybėmis pasižymintiems kristalams. Paskui kristalai buvo staigiai ištirpdyti, ir susiformavo kanalai bei daubos, labai panašios į tas, kurias galima matyti Marso paviršiuje.

R. Petersono teigimu, Marso paviršiuje vanduo skverbėsi į uolas, sudarydamas rūgštingą paviršiaus sluoksnį. Šiam sluoksniui ištirpus, radosi dabartinis Marso reljefas.

Queen's University

KAPŲ VAGYS PADĖJO SURASTI TRIS NEŽINOMAS FARAONO DANTŲ GYDYTOJŲ KAPAVIETES

Egipto policija suėmė kelis kapų vagis, kurie prieš du mėnesius ėmė kasinėti Egipto smėlynuose, į pietus nuo Kairo, netoli vienos seniausių

laiptuotos faraono Džoserio piramidės. Paaiškėjo, kad vagys buvo išsirinkę labai tinkamą vietą pasipelninti – čia buvo rastos trys 4 tūkst. metų se-

numo kapavietės, pastatytos pagerbti dantų gydytojus, gydžiusius faraoną ir jo šeimos narius.

Prie įėjimo į vieną kapavietę iškirsti hieroglifai, išspėjantys, kad bet kas, sutrikdęs kapo ramybę, bus suėstas krokodilo ir įgeltas gyvatės.

Egipto archeologo Zahio Hawasso nuomone, nuolat pasikartojantis akies virš ilties hieroglifas reiškia, kad čia buvo palaidoti dantų gydytojai, o kiti hieroglifai nurodo jų vardus – Iy Mry, Kem Msw ir Sekhem Ka. Z. Hawassas įsitikinęs, kad gydytojai nebuvo giminės, o greičiausiai kartu dirbo, todėl ir buvo kartu palaidoti.

Nors archeologai intensyviai tyrinėja Egiptą jau 150 metų, Z. Hawassas neabejoja, kad kol kas rasta tik trečdalis senovės Egipto civilizacijos radinių, o visa kita dar slepia dykumų smėlis.

MSNBC News

Manoma, kad ilties ir akies hieroglifai rodo, jog čia buvo palaidoti dantų gydytojai

JŪROS MIKROPASAULIS GALI NE TIK ARDYTI PLIENĄ, BET IR JĮ APSAUGOTI

Argentinos mokslininkų grupė teigia, kad purvo baterijos gali apsaugoti laivus ir naftos gavybos platformas nuo rūdijimo, o elektra, gaunama iš mikrobu, galėtų apsaugoti jūros techniką. Laivus, tanklaivius, naftos gavybos platformas ir jūros techniką galima apsaugoti nuo rūdijimo, įleidus ją į „purvo vonią“.

Mokslininkai iš jūros dumblo sukūrė bateriją, stabdančią korozijos procesus. Naujoji technologija visiškai nekenksminga aplinkai.

Nerūdijantis plienas, kurio sudėtyje yra chromo, atsparesnis korozijai negu įprastas plienas, tačiau vis dėlto jūros vandenyje ir jį greitai padengia mikrobu bei dumblių sluoksnis, pamažu ardantis metalą.

Metalo paviršių veikiant elektronais, sukuriama neigiamas krūvis, kuris stabdo koroziją. Mokslininkai pastebėjo, kad biologinės baterijos, siunčiančios elektronus į vandenyno nuosėdas, galėtų būti labai geras elektros šaltinis. Mikrobai stumia elektronus iš sulfidinių mineralų dalelių į dumblą ir naudoja juos medžiagų apykaitos reakcijose, ku-

rioms vykstant išsiskiria energija.

Anksčiau mėginta mikrobu kurą panaudoti elektrai gaminti, tačiau dabar jau aišku, kad jis gali apsaugoti ir nuo korozijos.

Argentinos mokslininkai tyrė, kaip nuosėdos apsaugotų plieną, jeigu jis būtų panardintas į „purvo vonią“. Jūros vanduo ir dumblas buvo paimti iš žvejybinio uosto Buenos Airių pietuose. Baterijos elektrodai buvo grafito lazdelės, kurias mokslininkai tiesiog įkišo į dumblą ir laidais pritvirtino prie nerūdijančio plieno lėkštelių, pusiau panardintų į vandenį.

Lėkštelių, niekaip neapsaugotų nuo korozijos, paviršius jau po keturių mėnesių tapo labai grublėtas, o lėkštelės, kurios buvo panardintos į biobateriją, nepatyrė jokio korozijos

Įdiegus Argentinos mokslininkų išrastas apsaugos nuo korozijos priemones, gerokai pailgėtų naftos gavybos platformų eksploatacijos laikas

poveikio. Tyrėjų manymu, įdiegtai korozijos stabdymo sistemai užtektų minimalių eksploatacijos išlaidų.

Nature

Atkelta iš 13 p.

Antra, jau anksčiau aiškiai pasakiau, jog manęs visai netenkina tai, kad VLE yra labai mažai rašinių, kuriuose pasakojama apie Lietuvos tremtinių gyvenvietes Sibire ir kitose buvusios Sovietų Sąjungos vietovėse. Ir devintajame tome yra tik devyni straipsniai apie tokias vietas, kurių septynis pasirašė Aldona Juodvalkytė-Suščenkienė, o du – Bronius Zlatkus, nors A. Juodvalkytės parengtoje knygoje *Tremties kalinimo vietos* aptartos net 47 tokios vietos, atitinkančios devintojo tomo raidyną. Kodėl VLE leidėjams bei vyriausiesiems redaktoriams taip neįdomios Lietuvos gyventojų vietos Komijoje, Sibire, Altajuje, Kazachijoje, Jakutijoje?..

Greitai užkliuvo ir Imanuelis Kantas. 41 p. parašyta: „Kantas Imanuelis, žr. I. Kant“. Atsiverčiu septintojo tomo 753 p. ir pamatau, kad čia tarp žodžių *įkaltis* ir *įkapės* tiktų vieta ir *I. Kant*. Kur ieškoti I. Kanto? Vėl imu devintąjį tomą ir pagaliau randu, kad straipsnis *I. Kant* pradedamas 338 p. Teksto beveik du puslapiai: o straipsnio autorė – Nerija Putinaitė. Pažįstu straipsnio autorę, esu vieną kitą jos rašinių skaitęs ir net girdėjęs jos pasakytą, todėl nenustebau, kad enciklopedijoje būtent ji rašo apie I. Kantą, ir tą straipsnį atidžiai perskaičiau. Bet jis man nesuteikė malonumo, nes apie Kantą esu ir anksčiau skaitęs tokių teiginių, kurių šiame straipsnyje nėra. Mane nustebino jau pirmas šio straipsnio sakinytis: „1724 04 22 Karaliaučius – 1804 02 12 ten pat“. Joks lietuvis, minėdamas gimimo vietą, neištars jos vardininku. O enciklopedijoje taip daroma. Matyt, tai enciklopedijos redaktorių sistema, nes ir kiek aukščiau toje pačioje skiltyje pasakyta: „Kant Herrmann (Hermanas Kantas) 1926 06 14 Hamburgas“. Visuose VLE tomuose žmonių gimimo ir mirties datos rašomos vardininko linksmu. Kažin ar taip netaisyklinčiai tarti bei rašyti gimimo bei mirties dienas vardininku nusprendė profesorius Zigmantas Zinkevičius – Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto tarybos pirmininkas, ar lietuvių kalbos gramatikos taisyklės žaloja patys redaktoriai bei autoriai, kurių VLE dirba beveik tūkstantis?

Skaitydama autorės N. Putinaitės rašinį toliau, taip ir panorau paklausti, kodėl ji, rašydama Kanto aptarimą, visai nieko neužsimena, ką apie I. Kantą dar 1965 m. *Problemu* pirmame numeryje rašė Bronius Genzelis straipsnyje *Immanuelis Kantas ir lietuvių nuo Mažvydo iki Vydūno* ir Kristina Rickevičiūtė straipsnyje *I. Kanto požiūris į lietuvių kalbą ir kultūrą*. Teko skaityti, esą I. Kantas gimęs Šilutėje... Juk tikriausiai lietuviams turėtų būti svarbu žinoti, kad dar XVIII a. pabaigoje I. Kantas parašė laišką *Draugui lietuviui* ir šis laiškas buvo išspausdintas 1800 m. išleistame Kristijono Gotlibo Milkaus *Lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodyne*?

Devintojo tomo 52–53 p. istorikas Vytautas Merkys rašo apie istoriką Juozą Jurginį. Straipsnis nuoseklus, išsamus, paminėtos ir visos

Apie „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ devintąjį tomą

jo knygos bei pareigos. Tik aš prisiminiau, jog viename savo neilgame straipsnyje J. Jurginis rašė, kad esančios tik keturios mokslo šakos: biologija, istorija, kalbotyra ir matematika. Enciklopedijos rašo ne tik apie mokslo šakas, bet ir apie kitas su mokslais susijusias tikrovės šakas bei konkrečius žmones, vietas, daiktus, augalus, gyvūnus ir t. t.

Visuotinė lietuvių enciklopedija neretai skriaudžia lietuvius, juos paminėdama labai trumpai, o kartais ir visai neminėdama. Štai ir devintojo tomo 543 p. Rimutė Rimantienė pasakoja apie Kašėtų gyvenvietes, akmens amžiaus stovyklų ir gyvenviečių grupę Varėnos rajono teritorijoje prie Kašėtų kaimo. Tai svarbus ir įdomus rašinys. Šis Kašėtų kaimas yra Kaniavos apylinkėje, o kitas Kašėtų kaimas yra Marcinkonių apylinkėje. Nežinia kodėl enciklopedijoje nepaminėtas ir antras Kašėtų kaimas.

Bet daug įdomiau, kad Lietuvoje yra ir labai daug gyventojų, kurių pavardė – *Kašėta*. Net 45 šeimos prieš Antrąjį pasaulio karą gyveno Dzūkijoje ir viena šeima – Vilkiškio rajone. Kodėl šias Kašėtų šeimas taip neįprastai pamėgo okupantai? 1940–1941 m. jie nepalietė nė vienos šeimos ar net žmogaus Kašėtos pavardė, o 1944–1947 m. daugiau kaip 50 Kašėtų – vyrų, moterų ir vaikų arba žuvo, arba buvo išvežti į Sibirą. Tikriausiai antra tiek ar gal ir dar daugiau žuvo arba buvo išvežti 1948–1953 metais.

Bet Kašėtų liko ir Lietuvoje. Štai vienas jų ainis – Algis Kašėta, gimęs 1962 m. gruodžio 20 d. Varėnos rajone, Mergėžerio kaime, 1991 m. baigė Vilniaus universiteto istorijos fakultetą, penketą metų dirbo Varėnos ir Alytaus rajonuose Kultūros paveldo ir vertybių apsaugos departamento inspektoriumi, o 1996 m. buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Seimo nariu ir tas pareigas Seime eina jau trečią kadenciją, dirba atsakingą darbą – Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteite eina pirmininko pavaduotojo pareigas.

Kodėl Algis Kašėta nė žodžiu nepaminėtas VLE devintajame tome? Juk jis ne tik atsakingas Seimo narys, bet ir plunksnos graužikas. Jis taip pat yra knygų *Laisvės kovų archyvas* (1992–1996 m.), *Partizaninis karas Lietuvoje 1944–1953 metais*, dokumentų rinkinių *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD–MGB dokumentuose 1944–1953 metais* bendraautoris. Tokiuose dokumentiniuose veikaluose tiek daug medžiagos, kad reikia kelių autorių. Jis taip pat parengė spaudai partizano Liongino Baliukevi-

Darbštumu ir visuomeniškumu stebinantis Viktoras Alekna savo darbo aplinkoje

čiaus *Partizano Dzūko Dienoraštį*, kuris išleistas 2002 m. (leidimas pakartotas 2006 m.), kai jis Seimo nariu dirbo jau šeštus metus. Ir darbas Seime, ir darbas rengiant knygas rodo, kad A. Kašėta nepagrįstai užmirštas *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* rengėjų.

Vartydamas enciklopedijos tomus, septintojo tomo 118 p. užtikau ir kitą Lietuvos Seimo narį Petrą Gražulį. Čia straipsnelis ne tik apie jį, bet ir apie du jo brolius kunigus Antaną ir Juozą. Tik kaip atsitiko, kad Antanas ir Juozas gimė ir augo Mankūnų kaime, o Petras – Minkūnų kaime? Kodėl nepaminėtas trečias brolis kunigas Kazimieras Gražulis, kuris ilgokai darbavosi Jurbarko parapijos klebonu ir Jurbarko dekanato dekanu, o nuo 2003 m. gyvena ir eina kunigo pareigas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Ročesteryje? Dar keisčiau, kad visai nepaminėtas minimų keturių brolių Gražulių tėvas Antanas Gražulis? Juk jis buvo agronomas ir 15 metų ėjo savo krašto kolūkio pirmininko pareigas. Ir tokio kolūkio, kuris greitai pasidarė geriausiu kolūkiu Alytaus rajone, gal ir visoje Dzūkijoje ar net visoje Lietuvoje. O iš ko-

lūkio pirmininko pareigų po 15 metų buvo atleistas tik todėl, kad nebuvo komunistų partijos narys, nes buvo religingas katalikas ir kiekvieną sekmadienį eidavo į bažnyčią su visais vaikais, kurių trys išsimokslino kunigais, dvi dukters, baigusios vidurinę mokyklą, nuėjo į vienuolyną, o ir visi kiti vaikai augo katalikai ir lietuviškai tėvynės mylėtojai? Alytaus švietimo darbuotoja Elvyra Briliūtė-Aleknavičienė apie Antaną Gražulį parašė ir knygą *Gyvybės lopšys*, išleistą 2000 m. (312 p.).

Vartydamas enciklopediją, domėjausi ir įvairiomis Lietuvos vietomis. Tų vietovių daug, vienos mažesnės, kitos – gana didelės, bet kiekviena vietovė turi ir savo praeitį bei dabartį. Kaimai minimi visuose enciklopedijos tomuose. Bet Lietuvoje nuo seniausių laikų, matyt, buvo ir vienkiamų. Ir aš esu gimęs Pašlynio vienkiamyje, kuris iki 1930 m. buvo dvarininko Kazimiero Jančiausko, gyvenusio Viduklės valsčiaus Blinstrubiškių dvare, nuosavybė. Artimiausias didelis – kelios dešimtys sodybų – kaimas buvo Aukštašlynis, kuris dar caro laikais buvo išsisklaidęs į vienkiamius.

Devintajame tome radau ir gana ilgą straipsnį apie kaimą apskritai. 133–134 p. apie kaimą nuo seniausių laikų iki šiandienos rašo Antanas Trakymas ir Stasys Vaitekūnas. Rašoma: „Vidurinėje Europoje kaimiškų gyvenviečių buvo jau keltų, romėnų, germanų laikais“. Lietuvoje kaimo gyvenviečių pirmtakais kartais laikomos pirmosios nuolatinės gyvenvietės, atsiradusios neolito laikotarpiu gyventojams pradėjus šiek tiek plačiau verstis gyvulininkyste ir žemdirbyste, šioms tampa vis svarbesniais verslais“ (XIX t. 133 p.).

Atsiverčiau ir *Tarybų Lietuvos enciklopedijos*, išleistos 1986 m., antrąjį tomą. Ir ten 172–174 p. apie kaimą rašo tas pats Antanas Trakymas. Tik dar išsamiau: panaši rašinio apimtis, turinys beveik tas pats, tik sovietų metais enciklopedijoje pateiktos dar ir trys kaimo bendro vaizdo nuotraukos.

A. Trakymo pavardė mane sudomino ir todėl, kad 1966 m., kai aš Vilniaus universitete studijavau lietuvių kalbą bei literatūrą, jis vienos sesijos metu mūsų kursui skaitė dalį lietuvių literatūros istorijos kurso. Tada literatūra, o dabar jau ir istorija...

Istorija, pasak Jurginio, yra mokslas, o literatūra – dar ne mokslas, tik literatūros istorija taip pat yra istorijos mokslo šaka. Todėl grįžtu prie istorijos.

Nuo mano gimtojo Pašlynio vienkiamio artimiausias bažnytkaimis buvo ir tebėra Kalnujai. Jie minimi ir *Tarybų Lietuvos enciklopedijoje*, antrajame tome, 188 p., ir VLE devintajame tome, 226 p. Perskaitęs pamačiau, kad anoji enciklopedija išsamesnė už dabartinę, nes ankstesnėje rašoma, kad Kalnujuose gimė ir kompozitorius Juozas Tallat-Kelpša. Dar palyginau ir su Bostono lietuvių enciklopedija. Ten apie Kalnujus taip pat išsamiau parašyta.

(O aš Kalnujus atsimenu nuo 1915 metų nakties iš balandžio 27-osios į 28-ąją, kada Kalnujai degė. Tą naktį aš buvau tik šešių savaičių amžiaus. Mano tėvas, per medžių viršūnes pamatęs liepsnas, išbėgo į kiemą, paskui jį, sugriebusi mane į glėbį, taip pat išbėgo ir mano mama. Visi ilgai stebėjome virš medžių viršūnių kylančias liepsnas, virstančias į raudonomis atšvaitėmis šviečiančius dūmų debesis... Kai jau paugau ir lankydavome Kalnujų bažnyčią, tėvai ne kartą pasakojo apie tada sudegusius Kalnujus ir džiaugėsi, kad jie atsikuria.)

Prabėgo devyniasdešimt metų. Sapne pamačiau virš medžių kylančias liepsnas, rausvus dar aukščiau plaukiančius debesis. Pabudęs pagalvojau, kad sapne mačiau 1915 m. balandį degančius Kalnujus...)

Bet nemalonu kas kita. Kalnujai, nors juose 2001 m. gyveno 452 žmonės, pavadinti kaimu, o Gelvoni, kuriuose 2004 m. gyveno tik 380 gyventojų, pavadinti miesteliu (VI t., 518 p.). Žinoma, nemalonu tai, kad jau septynioliktus metus gyvuojančioje Lietuvoje *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* redaktoriai vis dar kaip sovietiniais laikais bijo žodžio *bažnytkaimis*.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius